

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

DENÍKY LEGIONÁŘŮ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lenka Žalmanová

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor Dě-Vv

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Breitfelder, Ph.D.

Plzeň 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Plzni, dne 31. března 2014

Podpis.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Miroslavu Breitfelderovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce. Dále nemohu opomenout poděkovat své mamince Ing. Aleně Žalmanové CSc. za pomoc při přepisu deníků obou pradědů a za překlad ruských materiálů. Na závěr děkuji svým prarodičům, kteří mi poskytli rodinné deníky, fotografie a své vzpomínky. Bez nich bych tuto práci nemohla sepsat.

V Plzni, dne 31. března 2014

Podpis.....

ANOTACE:

Diplomová práce zachycuje životní osudy mých pradědečků Václava Žalmana a Petra Podrázského od jejich narukování v roce 1915. Dva osudy zdánlivě podobné a přesto natolik odlišné. Na jejich příbězích se dají velice dobře popsat rozmanité cesty, kterými se ubíraly životy obyčejných vojáků za první světové války. Období prvního světového konfliktu oba pradědové prožili na Východní frontě. Petr Podrázský posléze jako legionář prochází celou ruskou anabází. Závěrečné kapitoly mapují meziválečné období míru a osudy pradědů za druhé světové války a po ní, tedy sklonky životů obou aktérů.

Cílem této práce je nahlédnout na boje a osudy vojáků z pohledu přímých účastníků. V této práci nebylo mým záměrem popsat jednotlivé bitvy nebo mapovat průběh Velké války, ale díky osobním zápiskům mých pradědečků a archivním materiálům nahlédnout na boje první světové války zevnitř. Oba muži navíc prožili společenské, politické a historické změny první poloviny dvacátého století, které měli na jejich osudy bezesporu velký vliv.

KLÍČOVÁ SLOVA: Československo, deníky, legionáři, první světová válka, ruská fronta, Východní fronta

ABSTRACT:

This diploma thesis is focused on fate of my great-grandfathers Václav Žalman and Petr Podrázský since they to war in 1915. These stories could be seemed so similar and yet so different. On their fate we can describe various ways of living as regular soldiers of First World War. Both of great-grandfathers had been in his historical period of world war conflict on the Eastern Front. Petr Podrázský as legionnaire had gone through whole Russian anabases. Final chapters are mapping the inter-war peace period and both fates in World War II and after-war the end of their lives.

The aim of this work is to point on battles and fates of soldiers in perspective of direct participants. It wasn't my intention to describe battle after battle or study progress of World War. Because I had option to study their personal diaries and other archive material, this work is looking inside on battle principles. Besides both men spent at least half of their lives in social, political and historical changes of the first half of the twentieth century, which is undoubtedly influenced them.

KEYWORDS: Czechoslovakia, diaries, legionnaires, First World War, the Russian Front, the Eastern Front

OBSAH

Deníky legionářů

1. ÚVOD	7
2. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA.....	9
2.1 NARUKOVÁNÍ A ODCHOD NA FRONTU (1915).....	10
2.2 VOJÁCI RAKOUSKO-UHERSKA (1915).....	16
2.3 REKONVALESCENCE A ZAJETÍ (1916).....	42
2.3.1 DO RUSKÉHO ZAJETÍ	43
2.3.2 PORÁŽKA RUMUNSKA	46
2.4 ČESKOSLOVENŠTÍ LEGIONÁŘI (1917 - 1918).....	47
2.4.1 LEGIONÁŘEM V RUSKU	48
2.4.2 LEGIONÁŘEM DOMA.....	59
2.5 DOZVUKY VÁLKY (1919 - 1920)	61
3. POVÁLEČNÉ OSUDY	73
3.1 PRVNÍ REPUBLIKA (1920 - 1938).....	73
3.2 DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA (1939-1945)	74
4. VDĚK LIDOVÉ REPUBLIKY	79
5. ZÁVĚR	81
SUMMARY:	82
Použité prameny a literatura:	83
Seznam příloh:	88
Přílohy:	I

1. ÚVOD

K napsání této diplomové práce mne přivedli moji rodiče. Od otce jsem věděla, že jeho dědeček Václav Žalman se účastnil bojů v první světové válce, ovšem byl raněn, proto se s armádou nedostal tak daleko. Po návratu své zážitky sepsal do obsáhlého deníku, který máme uschován v rodinné knihovně. V té chvíli jsem si říkala, že by pohled obyčejného vojáka na boje prvního světového konfliktu mohl být velice zajímavým námětem, ozvláštněn navíc pátráním v rodinné historii. Definitivně rozhodl o výběru tohoto tématu až fakt, který jsem se následně dozvěděla od babičky z matčiny strany. Byl to osud druhého pradědečka Petra Podrázkého, který na rozdíl od Václava prošel prakticky celým bojištěm na Východní frontě, byl zajat, přihlásil se do legií, prožil ruskou anabázi a přes Vladivostok se dostal zpět do vlasti. Sice po Petrovi nezbyl tak podrobný deník, přesto se zachovaly jeho zápisky z fronty, obsahující především básně a kresby. Co navíc považuji na obou osudech zajímavé a zaslouží si pozornost je to, jak výrazně ovlivnila minulost jejich životy za druhé světové války a po ní.

Petr Podrázký se coby bývalý legionář na počátku války aktivně účastnil odboje. Jako posunovač ČSD ve stanici Kladno - Dubí se stal spojkou a předával ilegální tiskoviny. Až v roce 1941 zachytilo kladenské gestapo stopu. Čtyři účastníci odboje, mezi které praděda patřil, byli zatčeni. Prošel Terezínem a byl deportován do KT Mauthausen, kde v prosinci téhož roku umírá.

Václav Žalman též nesouhlasil s nastoleným režimem, jako aktivní člen kulturních spolků a přispěvatel do novin byl trnem v oku Němcům, jako trest přišlo čtrnáctidenní vězení. Navíc se Václav v době okupace snažil udržet statek ve Velké Černé Hati, kde s rodinou hospodařil. Válku přežil, ovšem po nástupu komunistické strany byl několik týdnů vězněn, přišel o své majetky a nakonec pracoval jako lesní dělník. V Plzni roku 1980 umírá.

Jsou to dva osudy, které ukazují českou historii první poloviny 20. století zevnitř. Práce je vzhledem k popisu dvou životů dělena chronologicky. Nejpodrobněji se zabývám obdobím první světové války, respektive obdobím 1915 - 1920, které oba pradědové prožili zpočátku na Východní frontě. Vycházím především ze zápisků Václava Žalmana, který si své zážitky pečlivě zapisoval a po návratu do vlasti (v letech 1918 - 1920) přepsal do obsáhlé knihy. Petr Podrázký zřejmě neměl takové možnosti, vždyť pět let svého života prožil mimo vlast na bojištích nebo v zajetí. Jeho osud proto sleduji hlavně za pomoci archivních materiálů a pramenů o 2. střeleckém pluku Jiřího z Poděbrad a jeho 3. rotě, kde

praděda Petr jako legionář sloužil. Závěrečné kapitoly posléze mapují meziválečné období míru a osudy za druhé světové války a po ní, tedy sklonky životů obou aktérů.

Vzpomínky a úryvky z deníků ponechávám gramaticky nezměněny kvůli autentičnosti. Pradědové také ve svých zápiscích uvádějí množství jmen místních lokalit, kterými za dobu svého působení na frontě prošli. Tyto názvy jsou však zaznamenány ve většině případů foneticky. Proto jsem je pro lepší orientaci v této práci upravila do správného tvaru.

2. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA

Dne 28. června 1914 byl v Bosenském Sarajevu zastřelen následník Rakousko-Uherského trůnu, korunní princ arcivévoda František Ferdinand d'Este. V důsledku tohoto atentátu vyhlásilo Rakousko-Uherské mocnářství s podporou Německého císařství 28. července válku Srbsku. To se však dočkalo podpory Ruska, které zmobilizovalo zálohy a vyhlásilo monarchii válku. Tím se ale dostalo do sporu s Německem. Němcům bylo jasné, že dříve či později budou muset bojovat i s Francií a Velkou Británií a tak vypracovali taktiku rychlé porážky Francie, které ve slepé víře v úspěch vyhlásili 3. srpna válku.

V cestě jim však stál jeden problém, neutrální Belgie. Němci jej vyřešili po svém, zaútočili přes ni a tím uvedly události do pohybu. Porušení neutrality vedlo k tomu, že Velká Británie, díky dokumentu z roku 1839,¹ vyhlásila Německu a jeho spojencům obratem válku. Tím se zrodil dosud největší konflikt v dějinách lidstva nazývaný Světová a později, ve světle pochmurných událostí první světová válka.

O bezmála tři roky později v dubnu 1917 se do konfliktu zapojily také Spojené státy americké. Naneštěstí pro Rakousko-Uhersko a Německo na straně států Dohody. Což vedlo k hospodářskému vyčerpání mocností Osy, kterým nepomohla ani porážka vyčerpaných ruských vojsk. Zabrané území se rozdělilo mezi nově vzniklé státy, mezi nimi také SSSR nebo státy osvobozené. Kromě toho musely poražené mocnosti platit vysoké válečné reparace státům Dohody a to těžce poznamenalo jejich ekonomiku.

Příběh pradědečků začíná ještě před válkou, rokem 1895, ve kterém se oba muži narodili. Petr Podrázský 6. ledna v Kladně a Václav Žalman pak 19. října v Záhornici, obci ve Středočeském kraji nedaleko Nymburka. Petr své mládí prožil v Rozdělově,² kde navštěvoval obecní, později měšťanskou školu a vyučil se obuvníkem. Václav se v raném dětství musel vyrovnat nejprve se ztrátou maminky a o čtyři roky později i otce. Se starší sestrou zůstali v Záhornici sami jen s poručíkem se pokoušeli hospodařit na svých pozemcích. Nakonec byli nuceni půdu pronajmout. Praděda v té době navštěvoval měšťanskou školu v Královém Městci. Jak píše ve svých zápiscích: „1911 - *Poněvadž nebylo peněz, učil jsem se zedníkem asi 3 měsíce u firmy Beck a sp. v Nové Pace*

¹ Londýnská smlouva. „Smlouva stanovovala hranice nového státu Belgie a její věčnou neutralitu, kterou se zavázaly hájit všechny zúčastněné velmoci (Velká Británie, Francie, Prusko, Rakousko a Rusko) společně i každá zvlášť.“ (Londýnská konference 1838-1839. In: *Elektronická encyklopedie historie* [online]. © 2008 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ee.valka.cz/pages/udalost.php?id=835>)

² Rozdělov byla do roku 1940 samostatná obec u Kladna. Po tomto roce se spolu s obcemi Dubí a Kročehlavy připojil ke Kladnu. Toto správní uspořádání Kladna se po druhé světové válce zrušilo, ale následně bylo opět obnoveno rokem 1946. Rozdělov. In: *Kladno_minulé: čtení nejen o uhlí a oceli* [online]. © 2007–2013 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.kladnominule.cz/pohlednice/rozdelov>

s Františkem Pecháčkem, spolužákem. Po uvolnění peněz ze sirotčí pokladny šel jsem na hospodářskou školu v Českém Brodě, kterou ukončil jsem první a s vyznamenáním.“³ Následující roky nastoupil Václav jako hospodářský praktikant v Přešimasech, absolvoval kurs pro kontrolní asistenty při Českém odboru rady zemědělské v Praze a Kutné Hoře. Po složení zkoušky nastoupil u Okresního sdružení chovatelů hospodářských zvířat v Domažlicích coby kontrolní asistent. Předválečná cesta končí přeložením pradědy do Staňkova, v okrese Horšovský Týn, kde jej zastihl povolávací rozkaz.

2.1 NARUKOVÁNÍ A ODCHOD NA FRONTU (1915)

V únoru roku 1915 dostali oba pradědové rozkaz k odvodu. V devatenácti a dvaceti letech nastoupili vojenskou službu do c. a k. rakousko-uherské armády. Nejprve prodělali výcvik, který trval jeden měsíc. Václav Žalman narukoval v Mladé Boleslavi a byl přiřazen k 36. pěšímu pluku. Odtud se přesunul s útvarem do Liberce, kde započal jeho měsíční výcvik. O prvních krocích Petra Podrázského jsem zjistila pouze kusé informace, především z demobilizačního záznamu. Kde se uvádí, že byl odveden 14. února, místo výcviku není známo. (viz. Příloha č. 5) Podle data nástupu do rakousko-uherské armády lze předpokládat, že taktéž prodělal měsíční výcvik. Do armády nastupuje k 56. pěšímu pluku 15. března v Drahotuši, vsi okresu Přerov. Zápisky z již dosti poškozeného deníku Petra Podrázského jsou mnohdy zmatené či přeházené. Jedním z prvních záznamů je popis bitvy u Krašniku⁴, kterou praděda osobně nezažil, ale v deníku nalezneme tuto báseň datovanou 14. dubna:

„Píseň o 2. druhém praporu

Tam na břehu řeky Driny, kde se stýká se Sávou,

tam ztratila země česká mnohou duši předrahou.

Osmého měsíce září, již za slunce východu,

přes Drinu se brodí vojsko do druhého praporu.

V Lipskou zem na rozkaz vtrhli, střely kol se sypaly,

nepřátele v divém zmatku dovnitř země trhaly.

³ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

⁴ Bitva u Krašniku (23. - 25. 8. 1914) - první bitva mezi rakousko-uherskou 1. armádou a ruskou 4. armádou, ve které Rakousko-Uhersko využilo momentu překvapení a nepřipravenosti nepřítele a zatlačilo ruské jednotky mezi řeky Vislu a Věpř. Bitva byla vykoupena velkými ztrátami na obou stranách. Bitvy 1. sv. války - bitva u Krašniku. In: *Československá obec legionářská* [online]. 15. 10. 2009 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.csol.cz/domains/csol.cz/index.php/clanky-a-reporty/z-cinnosti-csol/archiv/2009/120-bitvy-1-sv-valky-bitva-u-krasniku>

*Tam na poli kukuřičném zastaven náš postup byl,
tam zanechala země Česká pluk podruhy
Výkvěty svých mladých sil.
Naše řady když prořídly, na pomoc jsme čekali,
pomoc žádná nepřichází, na ústup jsme se dali.
Návrat přes Drinu byl hrozný, bolno bylo se dívat,
pak počaly vlny dravé oběti své objímat.
Nešťastný den osmé září zapsán v srdce vojína,
zde zanechá mnohý otec osiřelou rodinu.
Kdo v ty dálný kraje půjdeš, věnuj bratrům vzpomínku,
na hrobech tam padlých Čechů, věnuj krátkou modlitbu.“*

V té době pobýval stále Petr s 56. pěším plukem v Drahotuši. Odtud koncem dubna odjžděli na frontu. Podle dalších zápisků přijíždí praděda s vojskem 5. května do Plaszcowa poblíž Krakova, kde shlíželi na bojiště a rozbitý most od Rusů. „Čekali jsme do 14 hodiny, než odjeli jsme dále do boje.“ Pět dní poté strávili ve vlaku. Projíždí Stróže, shlížejíc zde na válečné pole u Wola Łuzańska. „Před týdnem zuřily zde kruté boje.“⁵ Míjí také množství hrobů u Jasla a vlakem jedou dále na trase Krosno – Jasionica – Rosielna. (viz. Příloha č. 11) Poznámka v deníku končí datem 13. května. Pak zřejmě prožil praděda první křest ohněm.

Nyní pokračuji prvními vzpomínkami z deníku Václava Žalmana při odjezdu z Liberce. V mnohém (snad kromě místa a jednotky) se od zážitků Petra Podrázkého lišit nemohou. Poměrně detailně také zápisky ilustrují příjezd na frontu.

„Začnu pravdivě. Nechci přehánět ani psáti pro zábavu sobě, zvláště ne jiným! Stůjž zde v upomínku! 1. květen nadcházel se svojí jarní náladou. Celá příroda oděna zelení a květy radost vlévala v duši každého... Liberec, město v Severních Čechách bylo právě svědkem přísahy, kterou skládali jsme zemřelému Jeho Veličenstvu císaři a králi Františku Josefovi I.“⁶ (viz. Příloha 34)

⁵ Zápisků Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

⁶ František Josef I. (1830-1916) syn Žofie Bavorské a arcivévodě Františka Karla, bratra rakouského císaře Ferdinanda I., vládl jako císař rakouský a český a uherský král dlouhých 68 let. František Josef I. Habsburský: Císař. In: *ŽivotopisyOnline.cz: Osobnosti, životopisy, společnost* [online]. © 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/frantisek-josef-i-habsbursky-1881830-21111916-cisar-ktery-byl-nejdele-na-rakouskem-trunu/>

Po kázání k nám proslovil polní kurát, povstaňte ze svých míst, řinulo se z tisíců rtů: „Přisaháme,“ to slovo, které v milionech hlásalo světu smrt, znělo tak dutě chrámovou klenbou. A mnohý mladý život, který dnes ne právě nadšeně sliboval, za několik málo dnů, dokonával, tam daleko vlasti vzdálen, opuštěn od svých drahých...

Po mši odchod do Pavlovic asi půl hodiny od města, kde jsme ubytováni byli v sále a hostinci „Jägerhaus“. Tam rozdány legitimační lístky, neb jak je dobře „Eman Vosecký“ označil - vstupenky do nebe - a po menáži⁷ odchod na nádraží.

Naše „šestatřicátá muzika“ hodna přísloví: „Co Čech to muzikant,“ zahrála nám k pochodu. Občas umlkla a tu slyšeti bylo jen odměřený krok, jímž stoupali jsme do výše k náměstí. Zde stáli zástupy do tisíců... většinou to Němci liberečtí. Občas zalétlo k uchu: „Heill!“ na které nikdo neodpovídal. Neboť slunce opíralo se do ulic a na zádech napěchovaný pytel tlačil silně mocí fyzickou do zad. Sto dvacet ostrých, celtu, deku, 4 celtfloký (používám odborných výrazů ze zvyku), nějakou veku chleba na cestu, sbalený plášť, na vrchu pod ním „špátku“ lopatku, řemen s bajonetem, brotsak na chléb, polní lahvi, tu a tam lucerna zde zase nůžky na drát a sekerka (beipika) a na pravém rameni pušku. A různých věcí nepočítaných drobností, jež však všechny váží a tak přibližně 40 kg ne-li více řádně spojilo nás mnohého. A k tomu ta nálada smutná, když došli jsme nádraží a naložení byli do vozů dobytčích po 40 i více a nyní zahrála kapela, která nás až sem doprovodila: „Kde domov můj,“ tak tklivě a jímavě, že v každém vzbudila vzpomínky na pravý domov vlastní, který každý opouštěl, nevěda vrátí-li se koli a vůbec. Však hrdě se vztýčeným čelem dávali jsme hlučné pravé české: „Nazdar!“ jež zapadalo do poněmčeného kraje českého. A tak jsme odjížděli... Jednotvárné nárazy kolejí zněly rytmicky vždy rychleji. Lesy, stráně, údolí, řeky, samoty, vísky, střídaly se s rovínami, v nichž rozkládala se malebně města a městečka. V poli pracující, ženy a děti tu a tam ještě muž, pozdravovaly nás, dávajíce nám: „S Bohem, s Bohem!“ Mnohá matka slzíc vzpomínala na svého, jenž právě tak odjíždí a kdo ví, nebude-li také tak brzy odjížděti. Ať syn, brat či otec.

Tak ubíhal nám první máj a s ním vše ostatní. 4:30 odp. z Liberce přes Turnov ten český ráj, Paku (tam vzpomínal jsem na pohyb můj v roce 1910), až v noci ve 12 hodin v Pardubicích zastavil vlak. Dostali jsme „černou kávu“ a rovnou do vozů a jelo se dále.

Václav Žalman sepisuje své vzpomínky v roce 1918, proto císaře Františka Josefa I. označuje za „zemřelého“.

⁷ Menáž / mináž = společná strava např. na vojně. Menáž - význam slova. In: *Slovník cizích slov.net* [online]. © 2006-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.slovník-cizich-slov.net/menaz/>

Nataženi jeden na druhém jsme spali kamarádovi po „rüstunkách“⁸ i pod nimi. Já seděl u dveří vozu a hleděl jsem ven do tmy, kterou řítíl se vlak přes hranice, a vzpomínal jsem. A ne sám. Vedle mě seděl jeden kamarád „Ježek“ se jmenoval. Vida, že též nespím, začal hovor a vyprávěl mi potichu: „Hled’, za hodinu asi přijedem do stanice, odkud mám slabou hodinku domů. Kdybychom zarazili ve stanici na chvíli, tak se podívám domů.“ A tak mluvil a cesta ubíhala, stanici jsme přejížděli. Vlak nezastavil a milý Ježek byl by snad skočil s vlaku a domů se rozběhl, kdybych jej nezdržoval. A potom již tiše v koutě vzlykot tlumil, stále mi šeptaje: „Víš, mam tušení, že již nikdy se nevrátím...“ Těšil jsem jej, ale smutno nám bylo oběma.“

Václav putoval další dva dny ve vlaku. Přes Českou Třebovou, Zábřeh, Olomouc, Přerov a Ostravu ujížděli k Bohumínu. Zde byla první zastávka a vojáci byli po téměř celodenním transportu ve vlcích konečně puštěni ven z vozů pro čaj. Jak byl praděda i ostatní zklamáni, když dostali pouze vlažnou vodu, která se nedala pít.

3. května se po noční jízdě přes Zabierzov ocitl Václav na haličské půdě. Zde již byl znát vliv válečných operací. „*Za pochmurné nálady vjížděli jsme asi v 8 hodin do Krakova, který zdálky rýsoval se na obzoru se svými několikanásobnými drátěnými záseky, mezi nimiž tu a tam proskočil temnější stín. A při bližším spatření rozeznávali jsme děla, jejichž jícen trčel tiše - chladný.*“ Vlak ovšem pokračoval dále směr Płaszów, Biezanów, Podlesie. Kolem trati se stále více objevují známky bojů. Převrácené železniční vozy, rozbité nárazníky okna a dveře. S tímto smutným pohledem přijíždí praděda do Niepolomice, kde u břehu řeky Visly končí také kolejnice. Dále musí vojáci po svých, tzn. asi čtyři hodiny pochodu ke kasárnám 13. dělostřeleckého pluku, také již válkou poničené. Zde jsou ubytováni.

Následující dny přešli Vislu a prožívali období relativního klidu. Udržovali a čistili zbraně, cvičili pochod a boj, prozatím pouze se slepými patronami. V mužstvu panovala dobrá nálada typická pro všechny vojenské útvary první světové války, které ještě neprožily křest ohněm. Všeobecně převládal názor, že ruská armáda bude poražena nejpozději do dvou měsíců a všichni se vrátí zpět domů. Praděda k tomuto období připisuje: „*11. květen, byl jsem na rozkaz u raportu hlásiti, že je dobrá menáž a při tom tam byl i přítel Karel Ž. ... Psal domů a dole připsal z legrace: „Bojujeme jako draci, postupujem jako raci.“ A pan hejtman mu hrozil zastřelením. Dostal jen basu 5 dní.*“⁹

⁸ die Rüstung (něm.), zbroj.

⁹ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

14. května projížděl útvar územím, také již zasaženým válkou. Václav Žalman se o tom v deníku zmiňuje: „*Podlésie přes Klaj, Bochenia, Brzesko, Biadoliny a odpoledne as v 5 hodin zastavili jsme. Dále rozbořen most přes Dunajec, dosud se nemohlo jezdit. Zvědavě sestupovali jsme z vozů. Nádraží v sutinách, stěží jsem rozeznal nápis Bogumilovice na rozstříleném štítě budovy. Na nádraží rušno vlaky přejížděli, převážejíce na vagonch vysoké hromady různého materiálu, kolejnic, pražců, vozíků polní dráhy, celé kolony vozů pro trény, koně, dobytek ku porážce, kanonky i větší děla, nákladní automobily, jichž lucerny děsivě hleděly vpřed. A mezi tím na sta vojínů, vrhali sem nové vlaky. Po stranách stany, tu a tam kuchyně kouřila, vaříc večerní kávu. A nad tím vším snášel se májový podvečer. Nastoupili jsme cestu po mostě z klád narychlo zhotoveném přes Dunajec a za hodinu stanuli jsme ve vesničce, kde ubytovali jsme se pod stany za staveními. Potmě zatloukány kolíčky, na nichž upevněná šňůra od celtly napínala na kveru uprostřed celta. Nový to domov náš.*“

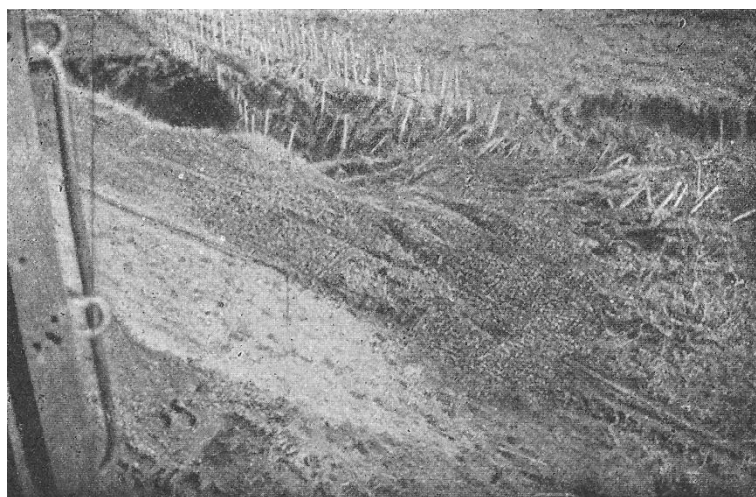
Obr. č. 1. - Tarnów¹⁰

Další den se pluk přesunuje k Tarnóvu a dále přes Debici za Řešov. (viz. Příloha č. 37) Po čtyři dny jdou vojáci od osmi hodin ráno do šestnácté hodiny odpolední. Václav do deníku zapsal: „*Je zbytečno líčiti útapy hladového a vysíleného vojína na delším pochodu. Vedro, žízeň, popruhy na ramenu škrtí děsně. Nohy v botech opáreny, živé maso a stále vpřed, vpřed. K tomu ty pásky, v nichž se boří noha nad kolena, prach se zvedá na krok neviděti, a v tom den ze dne ráno od 3 hodin. Tu přecházel humor, každý sehnut pod tíží výzbroje hleděl tupě do země a nešel, ale vlekl se s kletbou na rozpálených a žíznivých rtech... Mne rozbolel zub následkem zmožení žil krčních od pytle na ramenu odřených do krve.*“

¹⁰ *Cestami odboje: jak žily a kudy táhly čs. legie.* Editor Adolf Zeman. Praha, 1926, str. 333

U lékařské visity nic mi nepomohli a tak jsem se zaťatými rty při marši se táhl a 3 dny jsem nemluvil.“

Pluk se zdánlivě bezcílně pohyboval krajinou na základě rozkazů, o jejichž smyslu řadové vojáky nikdo neinformoval. 21. května došlo mužstvo do Žoľynie, kde Václav kromě setkání s kamarádem ze Záhornice zažil také návštěvu generála a „šarží“, kontrolující jejich stav. Po šestihodinovém přesunu dochází praděda s vojskem ke Grodzisku v Haliči. Zde jim je vyplacen první žold za deset dní v hodnotě 3,90 K. Následně se dozvídají, že je již brzy přiřadí k pluku a do zákopů. Václav Žalman líčí poslední okamžiky s kamarády před přiřazením: *„23. května. Ráno vařil jsem na rychlo kafe s Vencou Žaludem. Již se vařila voda, já sháněl dříví. Venca to tam nasypal a povídá: „Tak vezmeme to“. Šálek rozžhavený tedy na dřívku to zvedáme každý za jeden konec. V tom se šálek svezl, kafe se vyšpláchno na oheň, ten uhasil, kafe pryč a rozkaz k odchodu. Za 2 minuty pomlouvající s Vénou, už to hrnem s prázdným žaludkem v řadě, kolem nádraží přes Vislok. Zde byly trosky dohořívajícího mostu. Černé trámy čněly z vody a již zde byli naši zákopníci a pionýři stavěli nový. Přešli jsme po prknech narychlo položených a jdeme vpřed vypálenou vesnicí, z níž zůstal jediný kostel kamenný, a jdem dále. Ve chvíli stojíme u Sanu, jehož břehy nesly stopy včerejšího boje. Zde též most na pontonech položený již stál a vedle stavěli pionýři nový. Břehy rozryté od výbuchů granátů a střel, od dekunků¹¹ na březích a San zkalen hučel pod námi. A pontony kymácely se pomalu dle kroku, kterým tisíce mladých bojovníků kráčelo vpřed ke křtu prvním ohněm.*

Obr. č. 2. - San, zákopy¹²

¹¹ die Deckung (něm.), úkryt.

¹² *Cestami odboje: jak žily a kudy táhly* čs. legie. Editor Adolf Zeman. Praha, 1926, str. 305

Za Sanem dlouhá věkovitá alej topolová. Velikáni stáli zde mlčky v korunách jejich sta a sta havranů a krkavců krákalo. A smutno bylo nám v duši, které jen zvyšovalo se krákáním. Po stranách za stromy rozryta zem, kolem tu a tam vynášeli různé předměty hlavně náboje, jež zakopány mnohdy pod stromy hluboko. Alej ústila v nádherné zahradě, kterou jsme prošli a byli jsme ve Městě. V zahradě zámek rozbořený svědčil též o krutých bojích 2 dny o město vedených. Byla to Sieniawa, kdysi pěkné městečko, z něhož byly jen sutiny. Komíny a opálené zdi čněly k nebesům. Mezi tím železné stropy, podlahy, rolety mříže vše od žáru zohýbáno, skla střepů plné ulice. Tu a tam za zdí krčili se ženy s dětmi, uprchlíci, kteří neměli více domova. Celé jejich jmění nějaký hrnec, peřina nebo kus šatu to vše, co narychlo zachránili, než prchli do lesů, odkud se byli nyní, kdy nepřítel dále odtáhl, vrátili. Smutná podívaná jevila se všude na ulicích - vypálených, sesutých. A nade vším trůnil chrám, s ohořelou věží a střechou, jež dohořivala. Plameny strávili vše dřevěné a jen plech propálený visel v cárech z okapů a zdí. Došli jsme za město. Zde na prostranství plném smetí, prachů, popele a vši, byl rast.¹³ Dostali jsme kafe a nastalo třídění ku polním setninám. Naposled sešli jsme se s Václavem Hyšplerem. Smluvili jsme se, že budem jeden po druhém pátrati a zase se brzy sejdem! Též ze Sekeřic Štěrba s námi se setkav pohovořil s námi. Rozkaz zazněl a již v hloučku tu a tam jsme se rozcházeli různými směry. Šťastnou náhodou já, Žalud Václav a několik nás přišlo ku jedné kompanii¹⁴ a to ku 13.¹⁵

2.2 VOJÁCI RAKOUSKO-UHERSKA (1915)

Po mohutné úspěšné ofenzivě v roce 1914 musela ruská vojska pro nedostatek válečného materiálu ustoupit z dobitých území a rakouské i německé armády je pronásledovaly. Bitvou u Gorlice 2. května 1915 prolomilo Rakousko-Uhersko s Německem ruskou frontu a státy tím dosáhly druhého ruského obraného pásma na řece Vislok. Rusové se v této situaci stáhli do pozic za řekou San a Dněstr. V této situaci nastupují na frontu také Petr s Václavem.

Bojová linie se pohybovala na území kolem Přemyšle, Řešova, Jaroslavi a řeky San. V těchto místech se v květnu roku 1915 Petr i Václav dostali do ostrých bojů Východní fronty. Přestože pradědové bojovali relativně blízko sebe, nikdy se, alespoň dle mnou zjištěných dat a záznamů z deníků, nesetkali. Podmínky na frontě byly velice kruté, proto

¹³ die Rast (něm.), odpočinek.

¹⁴ Rota zastarale. Pojem kompanie. *ABZ slovník cizích slov* [online]. © 2005-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kompanie-kumpanie>

¹⁵ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

ve mně vždy hlodala otázka: „Jak je možné, že vše přežili?“ Jak se ukáže z následujících zápisků, bylo to pravděpodobně proto, že oba moji předci byli na frontě vážně raněni (Petr dokonce opakovaně) a tím se alespoň na nějaký čas vyhnuli přední bojové linii. Ovšem ani pobyt v polních nemocnicích a neznamenal nijak velké zlepšení situace.

Obr. č. 3. - Přemysl po výbuchu¹⁶

Petr Podrázský se přes Jawornik Polski dostává 15. května poblíž města Jaroslav, kdy od útvaru odešel jeden voják a dva zásobovači. Podle popisu bez jakýchkoliv prostředků, navíc zranění. Zde také přešel o dva dny později pradědův pluk do útoku a následně se ukryl do zákopů, které vojáci sami vykopali.

17. května Petr píše: „Slyšeli jsme hurá útoku našeho 100. pluku, potom jsme zde zůstali do pátku prát. Jsme obklíčení ze tří stran, až bylo smutno.“ Zápisek pokračuje 20. května: „Kopal jsem první hrob vojínovi. Přes noc hlídal uprchlíky, kteří se hlásili k našemu regimentu¹⁷. Pak boj, střelba děl do našich, 2 ruské granáty padly do dekunku, rozbily je na dva kusy, jinak nic jiného neudělaly.“

Další dny se pluk ocitá pod palbou z obou stran, jak praděda uvádí, stříleli Němci i Rusové. Také pozoruje boje u řeky San, kde se rozhořely ruské ohně. A na základě svých zážitků skládá jednu z básní (viz. Příloha 6) O svém prvním zranění píše Petr Podrázský: „24. května – v 6 hodin artilerie započala fajer¹⁸ a pak jsme forigovali¹⁹ a přebíhali z dekunku do dekunku. Po střelbě začala zteč útokem, házel jsem granáty levou rukou. Pravá byla zraněná, když došly granáty, musel jsem zase z dekunku ven a přeběhnout pro

¹⁶ *Cestami odboje: jak žily a kudy táhly* čs. legie. Editor Adolf Zeman. Praha, 1926, str. 211

¹⁷ Regiment jinak pluk. Pojem regiment. In: *ABZ slovník cizích slov* [online]. © 2005-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/regiment>

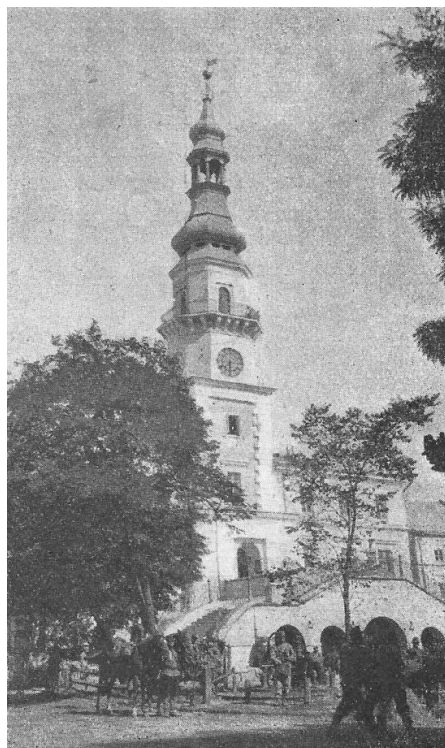
¹⁸ Dělostřelci začali odstřelovat.

¹⁹ Pravděpodobně jde o zkomolení německého slova der Vorgang (něm.), postup.

munici a to jsem dostal druhou kulkou do levé pŮlky prdele, načež jsem tam zůstal ležet. To bylo o 12. Do půl 2 hod. čekal jsem na sanitu, tím prozatím skončím a budou mi léčit. V Surochově jsem byl ošetřen a odvezen do Jaroslavi, ležím.“²⁰

Odpoledne 30. května se Petr pěšky přesunuje do Przeworsku odkud je již převezen do Řešova. První červnové dny jsou pro pradědu ve znamení pobytu v nemocnici. Píše dopisy domů, je v relativní bezpečí, pryč od nejhorších bojů. Na rekonvalescenci odjíždí koncem června zpět do Prahy. Zde ovšem prožije jen asi týden a již 28. června odjíždí zpět do Hranice²¹, kde se 30. června opět připojil ke svému útvaru. Další měsíc praděda *execíroval*²² a připravoval se na další odvelení do boje. Podruhé se na frontu dostává 27. července za Jaroslavi. U města pluk zůstává asi dva dny, než se přesunuje směr Žuków, Belžec, Komarów. Zde Petr zmiňuje, že se s vojskem dostává až na ruskou zem. Pokračují i útržkovité vzpomínky na hlad a příšerné polní podmínky, kdy vojáci promočení na kůži odpočívali v úkrytech. Ačkoliv říkat tomu odpočinek můžeme jen s velkou nadsázkou.

5. srpna postupují dále přes Zámosc, Sitaniec, kde přespali a dále pokračují k Izbice, Krasnystawu, Chelmu a Olešniki. (viz. Příloha č. 12)

*Obr. č. 4. - Zámosc*²³

²⁰ Zápisník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

²¹ Součástí města Hranice je i místní část Drahotuše, kde Petr Podrázký nastupoval k 56. pěšímu pluku.

²² Execírka - zastaralé vojenské cvičení. Význam slova „execírka“. *Slovník.sk* [online]. © 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=exec%C3%ADrka>

²³ *Cestami odboje: jak žily a kudy táhly čs. legie*. Editor Adolf Zeman. Praha, 1926, str. 101

9. srpna si Petr zapisuje poznámku: „*Samá cholera, nesmíme pít vodu a padáme, cestou po písčité půdě samý vrch a dolík. V Lublinu jsme pobyli hodinu a půl, pak šli dál až do lesa, kde nás čekala muzika. Ta nás vyprovázela do lesa, načež nám zahrála poslední píseň na kraji a pak opustila. Tak jsme doputovali do 4. batalionu. Tu končím cestu a uvidíme... Prozatím s Bohem drází rodiče. Dejte po nalezení tohoto notesu mým rodičům, aneb to dejte se mnou do mého snad již pokoje. Nazdar! Budu bojovat dále, všechno pouze spáleníště.*“ Další týden se vojsko přesunovalo směrem na sever. Ve Wisznici vypomáhali jako záloha a také kopali dekunky. Nadšeně popisuje praděda, jak zde získal trochu tabáku a mohl si z něj udělat zásobu cigaret na později.

18. srpna pokračuje v deníku zápiskem: „*Nastal den narozenin císaře o 8 hodině mše polní, pak mise a večer šli jsme do špeluňku.*“ Zákopové práce pokračovaly, boje ovšem také. Petr Podrázský píše: „*22. srpna – hlad jsme měli, to všichni bručeli a nadávali. Z 22. na 23. dostali jsme menáž, a potom chléb, o cigarety nouze. 23. srpna. Okolo deváté hodiny začali Rusové forigovat, načež jsme museli v dešti kulí proti nim a těžce jsme udrželi své posice, byli odraženi. Po půlnoci byly přestřelky.*“ Díky dělostřelectvu drželi rakousko-uhersí vojáci své pozice a také mohli postupovat proti Rusům směrem k Brestu, kam se také 26. srpna Petr dostává. Je to nejsevernější místo jeho tažením na poli první světové války coby rakousko-uherského vojína.

Měsíc září procházejí frontou zpět před Chelm, Horyszów, Dub, Zhovkva, a dále vlakem k vesnici poblíž fronty, Horodenka. Přesuny pokračují. 16. září prožívá mužstvo noc v připravených zákopech od Maďarů a v noci na 17. přichází do Jazlowiece, krásného města, jak praděda poznamenal. Pochod končí v okolí Buchache, kde vojsko prodělalo několika denní cvičení, poté se zakopává u Medvedivtsi a čeká na příchod maršbatalionu do 25. září. Petr Podrázský popisuje situaci: „*26. září. Zase za půldruhého měsíce práce jsme měli až nad hlavu a ještě přitom nám hezky svítí měsíc. Bourali jsme stodoly a 27. září ještě přitom bili a robili aufgraben*²⁴. *A byl strašný smrad, mám vředy na krku a levém oku. (...) Bolí to zas, jako vždy. Nemohu ani dělat, když dělám tak s bolestí velkou.*“ Další dva týdny zůstává praděda na pozicích. Kope dekunky, úkryty, účastní se přestřelek s nepřítelem, ve kterých se musí několikrát rychle stahovat nebo naopak postupovat vpřed za nepřítelem. Linie fronty se však výrazně nemění.

7. října například poznámka: „*Musím střílet vesele dál.*“ Není tedy divu, že v takových podmínkách byl raněn znovu: „*12. října o čtvrt na 6 řádný přesun. Na nás střely, přičemž*

²⁴ die Aufgraben (něm.), kopání; der Graben (něm.), zákop

nás hodně pobily. A též mě ranily. Já pak dostal se večer do mokra, načež jsem byl ohluchlý. Na čtvrt až půl hodiny ležel jsem bez vědomí, pak jsem přišel k sobě a utíkal zpět do dekunku, kde jsem byl do rána a pak jsem šel na bilgplac²⁵. Odeslali mě do špitálu, jsem bez krejcaru bez všeho... jest mě jedno vše, ale rád bych do Prahy se dostal, to' moje přání.“

Další stránky pradědova deníku plní kusé poznámky míst, kam se dostal při ošetření a poté na rekonvalescenci. Jedna z nich popisuje první převaz u Stanislau.²⁶ „25. října – prvně převázán ve špitále. A viděl svoje rány, kousek ucha pryč, po forigungu památka“.

Petr je poté převezzen do Bukurešti a 1. listopadu přijíždí do Vídně. Zde pobyl několik dní, než byl na vizitě uznán na Militär Beobachtung²⁷ a odvelen do špitálu v Hranici u Přerova. Odtud putoval Petr 5. listopadu do Olomouce, kde se po dlouhé době umyl. Zde si praděda stěžuje na hlad a chybějící cigarety. Pokrmy z mléka, připravované v místní nemocnici mu viditelně nestačí. Na rekonvalescenci a pomocné práce putuje do Kielce, kde již se účastní i cvičení a čeká, kdy bude zase nasazen do bojů. Návrat na frontu se pro Petra ovšem zkomplikuje.

22. prosince najdeme v jeho zápisníku: „... jsem nemohl narukovat, přestože neměl jsem peněz, a i když jsem prosil v kanceláři na banknotě, abych se mohl dostat do kádru, bych měl zdarma dráhu. Pak ke mě přišel četník a odeslali mě do Prahy a tam jsem strávil 15 dní v eigenarestu²⁸. Totiž starý i nový rok. Za 15 dní přišla pro mě eskorta načež jsem 13. ledna opouštěl Prahu a jeli jsme do Kielce (kde jsem měl již jiný trest připraven). Nazdar! Ted' od 16. ledna druhý trest pro mě a za nic!“²⁹

15. února 1916 odjíždí Petr Podrázský do bitevní vřavy potřetí, ještě netuší, jakou cestu zde začíná.

Vrátím se zpět k Václavu Žalmanovi, který útrapy rakousko-uherského vojáka popisuje ještě podrobněji. Před první ostrou palbou líčí praděda v deníku svou první hlídku: „Zde na louce lehli jsme, pušku před sebou a první minuta plynula tiše. Napínám sluch i zrak do tmy, jež zahalovala celou krajinu. Krev ve spáncích bije, slyšeti i hodinky jak v kapse tikají. A tak miji pomalu minuty a každá zdá se býti věčností. Zrak ochabuje, v uších od děsivého

²⁵ Zkomolení slova der Übrigplatz (něm.), místo pro zbylé, shromaždiště raněných.

²⁶ Dnes se město jmenuje Ivano-Frankovsk. Ivano-Frankovsk. *Ukrajina - země k navštívení* [online]. © 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.ukrajina-foto.estranky.cz/clanky/ivano-frankovsk.html>

²⁷ Vojenské pozorování.

²⁸ Na samotce.

²⁹ Zápisník Petra Podrázského - rodinný archiv autora

ticha začíná hučeti. Skláním hlavu do vlhké zrosené trávy. V dáli zdá se mi něco šustlo... I Venca Žalud za chvíli připlazí se ke mně a šeptá, že se mu zdá něco vpředu šustí. Svírám křečovitě pažbu, prst na spoušti a v tom napětí veškeré energie čekáme. Byl to pes anebo se to jen zdálo. Po 2 hod připlazí se Eman Vosecký a jsme vystřídáni jdeme do zadu ku frajtrovi³⁰ v příkopě. A sedíme tiše... druhá hodina po půlnoci, měsíc vyplul nad lesem před námi, ticho všude ozařuje krajinu, jež zdá se býti tak krásnou, že mimochodem vzpomínáme na májové noci doma tam u nás v Čechách. Co asi dělají naši, spí teď a tak v myslí procházíme minulým životem, dětský věk, potom ve škole, pan učitel; po škole dál a dále až ku našemu narukování... Něco se hnulo před námi - to stín od vedety, jež se pohnula. V dáli k východu vidím, leze na znaku světlo veliké, světlo nízko nad zemí a pohybuje se. Napínám unavený zrak víc a více, ano sem tam krouží... chlad ranní vtírá se do zad a přemožen dřímám a zase probouzím se, prudce světlo na východě, mihá se v ospalých očích. Je ráno, rozednívá se, jitřenka to byla, vchází, a my plížíme se zpět do našich zákopů.“³¹

24. května vzpomíná praděda na první střed s ostrými zbraněmi: „Vrátili jsme se z přední stráže pod návrší opevněné, záseky kolkolem zadrátované. První jitro nadcházelo, v dekunkách narychlo vyhrábnutých hoši ještě spali. Šli jsme zpět na místo, kde večer jsme nedodělali dekunky a pokračovalo se celý den v opevňování. Mezi dnem odplížili jsme se zpět do vypálené vsi občas něco sehnati k jídlu. Zvykali jsme pomalu, a učili se starat, a gutovat tj. vařit. Moskal³² asi uviděl, že jsme pod návrším. Právě s Vencou Žaludem valíme velkou cementovou rouru as 80-100 cm průměru před zákop, když slyšeti bylo ostré svištění v oblacích...

Starší již delší dobu ve švarmlinii jsoucí kamarádi vrhali se mžikem do dekunků a k zemi. Nás nováčků většina poslouchala a civěla do oblak co vlastně je a vtom již za námi 200 kroků padl první granát nepřátelský, ohromující rána a sloup černé země s kouřem letí do výše 20-30 metrů v šíři 5-6 metrů kolem letí vše do výše a již křičí starší: „Dekovat!“ však také již jsme nechali rouru a vlétli jsme s Vénou do díry v zemi. A již druhý granát sviští, třetí a čtvrtý a my uděšeně tisknem obličej do hlíny v dekunku. Na všech stranách to praská a duní, zem se chvěje, a již také od nás napravo padl na 40 m do dekunku, kde vyhodil

³⁰ Svobodník. Pojem frajtr. ABZ slovník cizích slov [online]. © 2005-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/frajtr>

³¹ Deník Výclava Žalmana - rodinný archiv autora

³² Označení obyvatel východní Evropy hlavně Rusů a Ukrajinců na počátku 20. století. Moskal. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Moskal>

klády, lopatky a kvéry letí do výše a vzápětí slyšeti nářek. První sanitář byl zraněn trámecem, padajícím s výše do hlavy. Nyní, kdy shlédli jsme krev, první krev viděli jsme, že jde doopravdy a i Eman Vosecký ztichl se svými poznámkami, které činil při prvních granátech, když vybuchovali daleko od nás.“

Další dny Rusové ustupují a praděda s plukem zabírají zákopy a budují opevnění nově nabytého území. 26. května se Václav s oddíly dostává do Debna, vesnice na stoku Sanu a Visloku. Zde mužstvo poprvé zastihuje pošta. Praděda dostává psaní od své sestry, jediné blízké příbuzné a jeho kamarád Venca Žalud od rodičů. *„V díře pod celtou čteme radostně zprávy, já škrtám zápalku jednu za druhou a Venca čte honem, než to zhasne. Uléháme potěšeni trochu a hovoříme, vzpomínáme a usínáme. Ráno as ve 3 hod. probouzí nás střelba ze švarmlinie před námi. Rachot se rozmáhá více a již také slyšíme tu a tam bzknou kuličku jež zabloudila. Krátký hvizd a již zasekne se v písku na straně vpřed i nazad. Kryjeme se pokud možno.“*

27. května deník pokračuje: *„Tu a tam opodál stavení zůstal kůl neb prkno, které jsme ihned „zabrali“ nedbajíce nářku a proseb majetníka, který hájil své. Slibovali jsme, že to dostane vrácené. Obyčejně chtěli nějaký poukaz a tak svobodník Jan G. vytáhl tužku a na kus papíru napsal: „Zaplatit a také německy bezahln,“ a podepsal tam nějaké jméno a dobře. Bagán³³ byl rád, myslel, co dostane peněz asi, a my měli z toho legraci. Odpoledne nosili jsme přes most trámy za Vislok ku břehu Sanu. V tom nesli zraněného „sanitu“ na nosítkách. Zakryt úplně pláštěm maje vnitřní zranění, do břicha, skonával. Byl to Ježek, ten Ježek, jenž mi v noci na 2. května řekl: „Vím, že se nevrátím.“ A tušení jej neklamalo. První z našeho praporu první z tisíce 10. maršbatalionu.“*

28. května šel Václav již do přední linie k břehům řeky San. Jak se praděda dozvěděl, předchozího dne zde byl krutý boj a mnoho vojáků v něm zabito nebo zajato, například pradědovi známí Válek s Hypšlerem. Z 2000 vojinů se vracelo na pozice asi 90, bez kveru, bez ruksaku, bez čepic, jak kdo mohl uprchnout. *„Tu noc zmizelo 31 důstojníků a 1 543 vojáků 36. pěšího pluku; z toho jen 10 padlo a 69 bylo zraněno, ostatní se 'pohřešovali'“*³⁴ Z přemýšlení vytrhuje pradědu Venca Žalud s rozkazem, že mají držet přední stráž u planiny, aby je nepřítel nepřepadl ze zálohy. *„A tak jsme s Vénou bouchali celou noc. Tma byla k ránu neb měsíc zašel a na řece chvěly se stíny. Podrážděná fantasie zjevovala hned zde a jsme tam přelud, že zdálo se něco plavati k nám, a tu stříleli jsme s Vencou*

³³ Nekultivovaný venkovan. Slovník nespisovné češtiny. www.slangy.cz [online]. Maxdorf, © 2006-2008 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.slangy.cz/SNC_Ukazky.html

³⁴ PICHlíK, Karel, Bohumír KLÍPA a Jitka ZABLOUDILOVÁ. *Českoslovenští legionáři, 1914-1920*, 1996, str. 19

zběsile do vody i břehů a zase nahoru na stráň. Za dvě hodiny vypálil jsem přes 90 ran hlaveň rozpálená a rameno od pažby otláčené... k ránu zmožení usínáme na chvílku, ale krátce potom již burcuje nás kadýtek Kučera bychom spravovali zákopy.“

Při opravě zákopů setkává se Václav Žalman s nepřítelem, ovšem z trochu jiného úhlu: „Házíme hlínu do výše před svůj zákop. Tu a tam obláček kouře z cigarety vznáší se nad pracujícími. Nestřílelo se. Vždy více osmělujeme se vylézt nahoru nad zákop a pokradmu pozorujeme okolí. San hučí svoji věčnou melodii jako rekviem za oběti jeho.

Naproti slyšeti též zvuk i ohlas kopajícího mužstva. To Rusové, jako my zde, opevňují se i tam. I hovor lze rozeznati. Baví se tak jako my, kouří cigarety a pozorují, nejde-li jejich důstojník nebo velitel, který je pohání do práce jako u nás naši.

I oni občas vyhlíží ze zákopu a pozorují nás. Vidouce, že my též je docela si prohlížíme, a že nemáme úmyslu zlého, kývají na nás, bychom nestříleli, že též nás nechají, bychom si mohli zrobiti dobře zákopy. Souhlasíme s nimi... V tom již také vyhoupl se ze křoví starý Moskalík, bílý vous splýval mu s brady na prsa jak Mikuláš a neb Husa si představujeme. A již také dával nám posušky a řečí najevo, že nemají zlých úmyslů a mluvil, zatím co zástup za ním se vzámhal, že tam bylo 15-20 Moskalů a on mluvil jménem jich všech. Na naší straně též desátník Chalupa a svobodník Jangl mluvili zase za naše shromáždění. A tak za bílého dne jsme se seznámili. Moskal seděl na břehu před dekunkem na druhé straně a náš zástupce za stromem u břehu. „Nepucaj, qatriacu, my dobří lidé též nebudem pucati. A když tož pucej do vody, níž aneb takto.“ A vzav pušku střelil do vzduchu k nebesům. A pak: „Máte cukru?“ táže se našeho. „Málo to víš,“ odpovídá náš. „My dužo³⁵ cukru máme, hled,“ odpovídá Moskal a ukazuje plný pytel kostek bílého cukru a herbaty³⁶ dužo i cigaret. „Přijďte k nám, dáme vám dosti.“ „Nemožno San hluboký,“ odpovídá náš. „Hodte pramici a přijedte pro nás v noci, dáme se vám zajmout... Vy Češi dobří lidé.“ A mluvil ještě dále... V tom na naší straně nalevo zpozoroval některý nadšenec, že sedí Moskal na břehu a hned tam střelil po něm. Kulka třeskla pod ním do kamení a on kyná nám rukou musel se krýti...

Škoda že tak byl přerušen náš hovor. Pokračovali jsme v práci a divná nálada nás pojala. Proč vražditi máme „ty, kteří jsou tak lidé jako my, hodní přátelští, hnáni do boje svými nadřizenými...“ A proč ta otázka stále a stále vrývala se v mysl a nenechala se jen odbyti! Zde povinnost, přísaha, a tam víra, jež Tě učí plnit Ti přikázání boží. To vše střídalo se v mysli a stále větší rozpor jeví se Ti v duši a víra, kterou Tě učila matka doma, učitelé ve

³⁵ Mnoho (pol.).

³⁶ Čaj (pol.).

škole, kněz v kostele, ta stává se Ti zbytečnou. K čemu? Vždyť není spravedlnosti zde na zemi ani. Za této chmurné nálady opravovali jsme si zákopy dále.“

Večer musel praděda splnit rozkaz a obsadit rovinu, která se rozprostírala asi 150 metrů od jejich zákopů k řece Sanu. Spolu s Vencou Žaludem se vydávají rozkaz vykonat asi sto kroků od pozic. „Dali jsme se do práce tiše - v leže v levé ruce pod sebou pušku, pravou rukou špátkou vyrývali jsme zem písek u samého obličeje a hlínu dávali jsme před hlavu, když vyryta jamka asi dva dm v hloubce, šup, hlavu tam a již jsi byl částečně dekován, jako domov Ti připadá ta dírka v té matičce zemi, jelikož víš, že to je jediná záchrana. A tak ryjem, až jsme spojili obě jamky nově v jednu velikou díru, kam jsme mohli oba již sednouti. (...) Já dodělávám ještě ze strany vyšší okraje a Věna hází nahoře spojovací chodbu k starým zákopům. Najednou spustí ruská palba. „šnělfajer“ a aušusky sekají do stromů, větví, kmenů do písku i do břehu do vřavy vpadnou strojní pušky svým smrtelným klepotem a ostatní doplňují svým hlubokým hlasem děla, která promluvila vpředu i naše vzadu. Stojíc příkrčen v dekunku a volám hlasitě na Věnu Ž. Hlas můj však zanikal v nastalé vřavě a tu měl jsem obavu o něho, že zůstal venku z dekunku. (...)

A San zlověstně hučel dále, zatímco nepřítel byl hodil pontony a za soustředěné palby hleděl přeplaviti se k nám a zde rozvinouti útok. A v té chvíli byv jat jakousi horečnou činností, ani ze strachu, ale tou vřavou omámen, skočil jsem do rohu ku kveru a začal jsem střílet o překot. Pažbu sevřenou u líce zmáčkl jsem kohoutek a již opět „falus“ zpět, prázdná patrona vylétla, ve 2-3 vteřinách šla rána druhá, třetí. Po prvním magazinku³⁷ vrazil jsem druhý a po 15 ranách byla hlaveň rozpálená, že pálila v rukou a tu skočil jsem vedle k Věnovému kvěru a zase z jeho kveru střílel. A tak v té vřavě bez myšlenek, jak stroj stojí člověk, vraždí, docela, jak by konal nějakou práci jinou. Asi po 30-40 minutách střelba povolila. Vylezl jsem opatrně nahoru a hledám Věnu. Asi deset kroků byl nalevo v malém příkopku, který začal hrabati. Hlavu v zemi, zpola zasypán pískem, který stříkal při dostřelu kuliček. V té palbě již nemohl ke mně, a tak zůstal ležeti, kde začal kopati. Nepřítel byl odražen a záměr jeho dostati se přes San zmařen. Napravo ještě u Sieňavy bouřila děla a obzor občas jasně se hořícími vesnicemi a městy zapálenými střelbou.“

30. května, neděle, přšelo. Václav s kamarádem Žaludem promáčení se v zákopech raději vůbec nehýbali, aby bláto neproniklo až na kůži pod oblečení. A dále v deníku popisuje příhodu, jak těžce sháněli vodu pro přípravu kávy. „Nyní šlo o vodu na vaření, kde vzíti. Do vsi daleko, před námi vody v Sanu však dost! Však nikdo se nechtěl odvážiti vylézt

³⁷ Magazin (rus.), obchod, zásoby. Zde v přeneseném významu zásobník zbraně.

před naše zákopy a slézati se břehu dolů vodu nabrati. Frajtr Židlický také chtěl vařit kafe, a tak stále naléhal, jen abych šel. Sehnal mi veliký hrnec kamenný „puclák“, a že abych šel... Mě také se zdálo, že by se mohlo už vařit kafe tak jsem sebral „stovák“ a očíhnuv jsem situaci. Na protějším břehu ticho... nic se ani nehnulo. Jen tu a tam černala se hlaveň od pušek ve střílnách. Při pohledu na ně přecházela chuť vystrčít jen hlavu, na to potom jít as 20-30 metrů dolů k vodě za bílého dne po holém břehu! V tom jsem zahlédl Moskala, co s námi včera mluvil. Vylezu nahoru nad zákop a za kamenem stoje kývám na něho. A již mne upozoroval též. Vzal jsem čapku do ruky a potichu naň volám, kývám čapkou a ukazuji na hrnec. „Zdrávstuj brate nepucaj, já potřebuji vody, gutovati herbatou.“ A ukazuji mu, že chci nabrati si dole vody, v řece... Oni též mávají čapkou, volá na mne, tož jen abych jechal a vody pozabral... V tom někdo na naší straně upozoroval jej na břehu a („nadšenec“ nějaký to musel být) střelil po Moskalu ve chvíli, kdy já vrhnul se dolů k vodě nabrati jí do hrnce. Vzápětí ozvali se dolů výstřely, co odpověď z ruské strany a já právě dole u vody, kde byl jsem krásně na cíli. Však jsem dlouho neotálel, hrábnu do vody s hrncem a letím vzhůru po břehu k našim zákopům, třímaje hrnec v ruce... Kuličky jen fičely kol mne i nad a praskaly při dostřelu v kamení na břehu. Však ani jediná mne nestihla. Vletěl jsem do zákopu a Věna i kamarádi mne vítali a vodu též...“

Při skromné snídani si Václav i jeho druhové často vzpomněli na stravu doma a také obyčejný život bez války, zdali se ještě vrátí zpět. Pradědův oddíl se přesunul zpět k Debnu jako záloha a další dny prožil v relativním klidu při údržbě zbraní a shánění jídla po okolních usedlostech.

Začátkem června chodí vojsko na cvičení a praděda zapisuje: „3. června, čtvrtek. Ležíme v celtách 6 až 7 v jedné boudě. Dnes zase ve vedlejší celtě vstávali. Macháček se protahuje a naříká, že si nějak přeležel ruku. Bratr jeho vedle něho ležící teprve ho upozornil, že má zakrvácený rukáv a tu přišli teprve na to, že ve spaní byl raněn tak krásně do ruky jen do masa. V plachtě ještě dírka po kuličce. Není to štěstí? Záviděli jsme mu mnozí!“

6. června vzpomíná Václav na domov. Tento den mívali u nich v Záhornici pouť, proto pozve své kamarády a nad konzervami, které koupil navíc, společně oslavují, povídají a vzpomínají.

7. června zasílá praděda lístek rodinám kamarádů, kteří byly zajati v bitvě u Sanu. Následující den dále kopají zákopy, když je zastihne ruská dělostřelecká palba. Václav s kamarády rychle ustupuje, ale velitel je nutí, aby pokračovali a vrátili se do právě

odstřelovaných pozic. Praděda jízlivě poznamenává na adresu odvahy nadřízeného: „...zase nás vítal lajtnant³⁸ Švalb, nadávaje nám sprostě. Nám, však utekl první!

11. června. Dnes jsme byli u desinfekce se šaty. Zavedli nás na trávník, kde stál parní kotel, v kterém pod tlakem páry se ničili vešky. Všichni svléknout do naha a vše do páry. Namačkali tam vždy 30-40 obleků i s pláštěm a za chvíli to vyndali upečené vše na 120° Celsia. Bylo to zmačkané, a když jsme oblékli to na sebe, vypadali jsme jak vyžehlené. Vše smačkané a od horka rezaví. Vešky byly upečeny. Však se jich tam hemžilo na prostranství, kde jsme se svlékali.“ Navečer se vojsko přesunuje ke Grodzisku asi tři hodiny za bojovou linií. Další dny prožívá praděda v okolí Przeworska, kam chodí denně na cvičení.

19. června odchází pěšky Václav s plukem směr Grodzisko, Tryncza, Gożice, Sieniawa. (viz. Příloha č. 38) Vlaky nepřeppravují, všude kolem vidí praděda pouze rozbitá města. „Potkáváme zásobovací kolony od fronty se vracející. Řady 100-150 vozíků taženy malými polskými koníky ani se netrhnou. Pro prach, který v rozpáleném vzduchu stojí a do výšky se zvedá, není viděti, nelze jíti. A vpřed a vždy vpřed.“ Při pochodu se praděda setkává s uprchlíky

a polemizuje nad marným počínáním. „Z tisíců a milionů očí bylo by lze čísti: „Dejte nám mír! Vraťte nás rodinám, matkám, dětem!“ Tak vře to v člověku, když vidí ty útrapy, strádání, krveprolévání, vraždy, kde bližního máme milovati jako sebe samého. Toť Kristovo učení. Víra, ta víra, jejíž oprávnění zástupci zde takto tisíce a tisíce lidu ženou neodvratně ve zkázu. A proč jen proč? Pro vlast? Pro naši ne, pro císaře „z milosti Boží“ rakouského! Ty myšlenky žerou jak červ v mozku a vždy černější přicházejí...“

24. června slaví pluk veliký svátek. Oslavu vítězství v bitvě u Custozy³⁹ roku 1866, kde právě 36. pluk slavně bojoval. Večer byl mužstvu nařízen průvod k velitelství. Vojáci natrhali květiny, sehnali muzikanty a lucerny a vydali se v procesí do vsi. V deníku Václav zaznamenává diametrálně odlišné životní podmínky běžných vojáků oproti důstojníkům. „Četař Gabriel, veselý to patron, ustrojil si muže jednoho pod celtu a jel na něm vedle průvodu jak „rakouský oficír“ v ruce třímaje na vidličce porci masa od oběda. Schoval si ji na ukázkou neb stála za to! Slabá na 2 milimetry as 2 centimetry v průměru a ještě nebylo to k jídlu tvrdá „flaksa“ z hubeného dobytčete. Vzadu na blůze přišpendlenou měl pěknou

³⁸ Poručík. Pojem lajtnant. ABZ slovník cizích slov [online]. © 2005-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/lajtnant-leltnant-lajtnant>

³⁹ Bitva u Custozy (1866): střetnutí rakousko-uherské a italské armády v rámci Třetí italské války za nezávislost. Rakousko-Uhersko v bitvě zvítězilo. Bitva u Custozy (1866). In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Custozy_\(1866\)#Po_bitvu.C4.9B](http://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Custozy_(1866)#Po_bitvu.C4.9B)

oháňku se žíněmi od kuchyně, kde zabíjí, to sehnal a občas s ní začal zuřivě kroutit. Při tom zpíváno a pokřikováno různě: „Dejte nám chleba - pustte nás domů,“ - aj. Pomalu došel náš průvod k velitelství. Zde na dvoře čistě zameteném pod košatým stromem stál stůl bíle prostřený, nad ním ve větvích uvázaný asi 3 lampy, jež ozařovaly tváře kolem sedících. Asi 5 důstojníků a s nimi „Feldkurát“ polní kurát⁴⁰. Na stole jevíli se známky ne hladu a bídy jak u nás, ale různých krmí, jež zbyly od večeře, kterou páni důstojníci asi právě ukončili. Láhve po víně, jichž bylo na stole i pod dosti prázdných, svědčily a v člověku se zvedal odpor proti bezpráví činěným hladovícím... Jedni v blahobytu v zábavách a pohodlí a druzí, těchto tisíce i miliony, strádá, hladoví, vraždí se vzájemně a proč? Ba téměř pro zábavu „těch vyšších“. Obešli jsme kol dvůr a zůstali státi kolkolem. Zupák⁴¹, jenž nás vedl a pořádal celý průvod, podal hlášení i oddanost všeho mužstva projevil, ač ve skutečnosti jsme byli my náhledu jiného. Jeden z důstojníků odpověděl stručně a zakončil svoji řeč provoláním: „Hurá!“ našemu plukovnímu veliteli podplukovníku Hájkovi, kteréžto, hurá, jsme 3krát opětovali.⁴²

29. června po několikadenním cvičení pochoduje praděda s oddílem přes Tarnogród na Korchów a překračuje ruské hranice. Plenění terénu ustupujícího vojska popisuje v deníku následovně: „Před námi otvírá se do dálky krajina roviny v pozadí lesy, ohromné lesy a dále jen obloha viděti, ku které valí se ohromné mračna kouře dýmu, jenž zahaluje další pohled. To nepřítel pálí vše na ústupu...“ V Korchówě zažívá Václav devastaci místního zámku. Vojáci si vybili na tomto sídle vztek a žal, jež pro ně zpodobňovalo monarchii. „Stáli jsme chvíli s Vénou zaraženi, jaká to škoda toho nádherného salonu, z něhož za chvíli byly jen střepy, a vedle zase nádherná knihovna. A opravdu mi bylo líto těch krásných knih, jichž tisíce svazků bylo ve skříních. Nádherné vazby kožené i jiné okrasné. Skromné řady jich se skvěly kol zdí i po nábytku, některé velkých rozměrů v nádherné vazbě a vše to ve chvíli mění se.“ Praděda si ponechává na památku jeden z ruských svazků, ačkoliv obsahu sám nerozumí. Odpoledne postupují dále přes říčku Tanew do vesnice Osuchy, kde přes zákaz nabírají a pijí vodu, žízniví po celodenním pochodu. Jak ovšem Václav píše, nebyla to ani tak voda, jako spíše kalná špína. Vždyť v říčce plavalo množství ohořelých trámů, nábytku a jiných věcí, možná i mrtvá těla.

⁴⁰ Vojenský kněz. Pojem kurát. *ABZ slovník cizích slov* [online]. © 2005-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kurat>

⁴¹ Hanlivě déle sloužící poddůstojník, zvláště šikovatel. Pojem zupák. *ABZ slovník cizích slov* [online]. © 2005-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kurat> <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/zupak>

⁴² Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

1. července se vojsko dostává přes Aleksandrów a Biłgoraj k lesu u Wola Radzięcka, kde mužstvo dostává menáž a k večeru pokračuje dále k Frampolu a Chrzanówu. „*Rozmokli jsme neb k večeru nás stihl lijavec, a tak uléháme ve stodolách na slámě bez večere. A krásně se to spí po 56 hodinových útrapách na marši.*“ jak praděda poznamenává.

Začátek července prožívají vojáci jako záloha. Chodí na cvičení nebo drží denní a noční stráž u přilehlých vesnic. Václav zapisuje i několik příhod shánění jídla od místních obyvatel, jako když koupili s Vencou Žaludem prase a u jedné rodiny uvařili maso, vyškvařili sádlo, aby měli zásoby na horší časy. Menáž obvykle nebyla příliš výživná, jak už praděda popisoval, obvykle dostávali kousek chleba a kafe (černou vodu) ráno nebo večer. Proto když se naskytla příležitost obstarat si něco navíc, nikdo příliš neváhal. Z tohoto období mě ještě zaujala vzpomínka na výročí upálení Mistra Jana Husa.

6. července „*Rozednívá se - a krásné jitro nadchází... Napravo v údolí dříme celý náš tábor i trény⁴³. Jen koně občas frkají do chladného ranního vánku a vzpomínám neb 2 hodiny jsou věčností. Dnes 500leté jubileum upálení, Mistra Jana Husa a v mysl derou se Ti myšlenky. Jeho život, učení, jeho náhledy a vidíš, že bylo to nespravedlivé na světě a je do dnes. A mimoděk svírám kolbu v dlani a jest člověku tak divné, že dosud vše to snáší lidstvo. Lidstvo trpící, ten lid, jenž v milionech se vraždí, nuceně. A stačilo by jen každý zvednouti šiji proti, jen jedenkrát, všichni, jeden za všechny i všichni za jednoho. Vždyť přesvědčení dodá sílu ohromnou. Ta síla to přesvědčení hýbe Evropou celým světem vždy znovu a znovu. Žel, že jej oni tlumí, ničí v slibném začátku a zase vrhají miliony lidu v porobu poddanství.*

8. července přichází Václav opět blíže ke frontě k vesnici Wola Studzięska. S oddílem budují nové zákopy a dekunky, kdyby Rusové prorazili první linii 10 km vzdálenou.

9. července popisuje praděda první setkání s nepřátelským letounem. „*Sotva jsme usnuli, najednou probuzeni jsme strašnými ranami a otřesy. A již také nastal zmatek k nepopsání! Ten letěl sem druhý zpět a vše zděšené neb každý jsem byl rozespalý a teď jsme nevěděli co se děje. Rána za ranou, jak z těžkých kalibrů. Až jsme zpozorovali nepřátelský aeroplán nad námi, jež shodil na nás 6 pum. První padla za stodoly druhá již blíže asi 100-150 kroků do ječmene, který byl v okruhu 20 m úplně spálen, černý otvor jen zel uprostřed. Třetí a další pumy padaly do vesnice na trény, kde byli 2 zabiti mimo toho koně a mnozí ranění. Ač jsme na rozkaz hned nastoupili se zbraní, nemohli jsme pro velkou výši puškou strílet po něm.*“ Nadcházející dny pracuje praděda s oddílem stále na zákopech. V plné

⁴³ Vojenský zásobovací oddíl. Pojem trén. ABZ *slovník cizích slov* [online]. © 2005-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/tren>

polní s lopatou chodí vždy 2 hodiny ke vzdáleným pozicím kopat dekunky a stavět drátěné překážky každou noc. Mnozí vojáci by snad raději nastoupili do první linie, než se takto nelidsky dřít, navíc skoro bez jídla.

16. července v noci slyší praděda urputné frontové boje, děla, strojní pušky vzdálené od jejich pozic pouhých několik kilometrů. Následující den pak zapisuje: „17. července, a ráno vstáváme z bláta, bychom dále ještě živořili. Jdeme, zahrabujeme dekunky opuštěné po bojích, nyní nepotřebné. A co jdeme cestou jen samé hroby a křížky a zase jen křížky. Při zahrabávání tu kus látky tam zase botu vezmeš a táhneš ji, zda nebyla by lepší než tvoje vlastní roztrhaná. A tu za botou táhneš celou nohu, zkrvavený hnát, jenž uražen sem zaletěl a byl hlínou zasypán. Tiše beze slov zahrabáváš dále, snad pozůstatky svého nedávného kamaráda. A jinde zase ruka tam zkrvavená, hlava s vlasy krví slepenými zírá na Tebe a z čelistí bílé zuby svítí, jako by volaly: „Memento mori,“ na Tebe a zvláště na Ty, kteří vinní jsou. A tak to jde celý den a po dni znova, při hladu i žízni. Ve dne vedra zápach hnijících těl na sta a tisíce v okolí pohřbených vane v ovzduší, které zdá se mi býti těžkým olověným příkrovem, jenž dusí.“

19. července opouští pluk své pozice a míří blíže k frontě směrem ke vsi Tarnawka a Wysokie. Cestou míjejí další nové hřbitovy, kde bylo zpravidla více než 300 křížků, přičemž jeden z nich představoval šachtu pro 15 - 20 mrtvých vojáků.

20. července se útvar zastavuje na jedné louce a je vydán rozkaz: „Zbraně do pyramid“. Následuje doba nekonečného čekání. V mužstvu začínají kolovat různé zvěsti o rozpuštění pluku. Dále se povídá, že každý desátý bude dle stanného práva zastřelen. Takto pluk stojí v dešti od tří hodin odpoledne asi sedm hodin. O jedenácté hodině konečně přijíždí velitel a oznamuje formálně vojákům rozpuštění 36. pěšího pluku a všechny informuje o přidělení k Maďarům, konkrétně k 62. a 82. uherskému pěšímu pluku.

„Právě se zablesklo, když starý náš hejtman mával šavlí nad námi naposledy, však ani jeden hlas nevolal hurá. Proč také, za tu potupu kterou na nás navalili? Za to že krváceli jsme proň, že tisíce a tisíce zmíralo, že nejdražší život zaň obětovali, za to nyní nejhorší potupu nám učinili - a k Maďarům nás dali? Mezi ty nevzdělance! Nejhorší sebranku! Kteří řvali jak dobytek na nás, když jsme jen někdy je potkali. Ve frontě pak ztichli a zbaběle prchali jeden za druhým, jak stádo bezhlavé. Mezi ty nás dali, bychom se nesmluvili s nimi, nedorozuměli, bychom nemohli způsobiti snad spiknutí nějaké! Ano, my, kterým vyčítáno, že vzdáváme se nepříteli, že nechceme bojovat, vraždit, že raději postřelujeme se navzájem, že mrzačíme se, že své komandanty neposloucháme, že je sami zastřelujeme a pak hromadně přecházíme k nepříteli, že jsme velezrádci, my všichni, my

Češi, my šestatřicátníci, zvláště! Nyní byl konec!“ Václav byl přidělen k 82. uherskému pěšímu pluku. O půlnoci se skupina vydala do svého nového postavení. Úmorná cesta rozmoklým terénem trvala před dvě hodiny a ráno byli Češi rozděleni mezi Maďary.

„21. července 1915, středa. První den u Maďarů! Obdrželi jsme zas po 48 hodinách kafe a nyní nastalo třídění. V řadách stáli Maďaři a my proti nim jak vyvrhel, my velezrádci! Oni co vítězné vojsko! Vždy 3-4 Maďaři a jeden Čech a zase 4 Maďaři a jeden Čech. Chtěl jsem si stoupnouti vedle Vény Žaluda a kdepak. Maďar (Feldvébl)⁴⁴ na mne spustil maďarsky a potom lámanou němčinou, že to nesmíme, bychom mohli snad spolu nějaké zrádné úmysly neb něco podobného prováděti, a tak to začalo. V šest hodin ráno, jdeme do fronty as 2 hod lesem. Cestou jen samé slovo maďarské huči ze všech stran. Jsi tak jak by Ti dali mezi Indiány, a tak jdem a my Češi zarytě mlčím. Jen hlava schýlena, občas zahlédli jsme Čech, Čecha v řadách a naše zraky se smutně setkaly, jak by říci chtěly: „Čeho jsme se dočkali? Že nesmíme ani jeden s druhým vedle sebe jíti? Že nás oddělili jak prašivé ovce, že s námi nakládali jak s největšími velezrádci, zločinci?“ (...)

Vyšli jsme z lesa, jeden as 1 m od druhého, před námi za návrším víska, v níž byl nepřítel. Na ni začal útok a již také sotva jsme vykročili z lesa, začal nepřítel proti nám páliť, z pušek, strojních pušek, kanonů všech kalibrů, granáty, jež zanechaly po sobě sloup černé země, která letěla do výše 20-30 metrů. Šrapnely, jež praskaly nad námi a z nichž sypaly se kule jak z kropáče šikmo vpřed, do toho strojní pušky, jejichž nepřetržitý klapot zvyšoval celou vřavu. K tomu naše kanony začaly přes naše hlavy střílet, a byla vřava k nepopsání. Vlastního slova jsi neslyšel a teď začali Maďaři jančit. Kluk strachy zelený, strká Tě hned vlevo z druhé strany jiný zase vpravo: „Bóro - bóro“, řve jiný zase: „jabro - jábróó“, k tomu ze zadu šarže: „Elerevre! Elerevre! Elerevré!“⁴⁵ a my slova nerozuměli! Co dělají se má, kam co a jak německy oni málo kdo znali, a tak jsme dělali co oni.“ Útok pokračoval a uherský pluk postupoval přes zapálenou vesnici. Praděda se v nastalé vřavě přece jen setkal s kamarádem Žaludem. „A v poslední chvíli nejhorší vzpomíná člověk na domov, psali jsme tudíž domů každý lístek. Věna leží as 2 kroky proti mně, a jak psal, prolétla mu kulka pod tužku rukávem u pláště ven a mně pod lístkem, na nějž jsem psal, se zaryla do země. Vzhledli jsme současně s Vénou, jeden druhému čta v očích - proč nešla jinak? (...) Na stranách i před námi mrtví i ranění. Kdo může z nich ještě trochu, nedbá střelby a prchá, plazí se dozadu za švarm-linie k obvazišti as 1 h cesty za námi. My

⁴⁴ Šikovatel. BRZOBOHATÝ, Drahomír. Vojenská služba. In: Genebáze [online]. 2005 [cit. 2014-03-29].

Dostupné z: http://www.genebaze.cz/dv/voj/Vojenska_sluzba.txt

⁴⁵ Es balra (maď.), jít vlevo; Jobbra (maď.), jít vpravo; Elöre (maď.), vpřed.

s Vénou závidíme jim toto vysvobození.“ K večeru nakonec s uherským plukem dobili vesnici a další dny dělali nové zákopy a dekunky. Václav v deníku dále popisuje první menáž u Maďarů, která po 36 hodinách chutnala velice dobře, přestože byla nadmíru pálivá. Také si v zákopech vypráví s kamarády zážitky z prožitého útoku a závidí těm, kteří jsou ranění, protože odejdou od uherských jednotek a možná se i podívají do Čech. Zápisky v deníku pokračují: „22. července. Jsme v zákopech celý den, nepřítel občas střílí. Před námi ves, a dále krásná rovina. Lány úrodných polí vlní se v záři červeného slunce. Přesto, že stále střílí nepřítel, nedbáme a vylézáme do zahrady před námi a již se živíme, krásné třešně jako u nás v Čechách, červené velké chrupky i černé a sladké a co tak sedím ve vršku třešně, sekají kulky do listů i všude jinde a to nás však docela neruší. Až najednou jak blesk letí granát, právě do zahrad padl. To nepřítel nás již zpozoroval dalekohledy a nedopřál nám krásných třešní.“

23. července je Václav s českými kamarády svědky surového počínání maďarského důstojníka. Pokud má někdo zrezavělou zbraň nebo mu chybí zásoba konzerv, dostane za trest 25 ran. Maďar ovšem rozkaz vykonává s potěšením a vysmívá se mužům, kteří při bití dají najevo slabost nebo pod silou úderů omdlévají. U Čechů jeho počínání vyvolává další odpor a nenávist vůči novým maďarským spolubojovníkům. Odpoledne je vydán rozkaz a praděda s oddílem přicházejí přes Žuków blíže k frontě. *„Dostáváme svoji menáž, to je kus chleba rozmočeného zvaleného z bláta a kousek syru rovněž samé bláto. Na 24 hodin pokoj, tj. výživa vojína rakouského, jež přec mají masa vína a všeho dostatek!“* Popisuje svoji bídnou stravu Václav.

26. července v deníku najdeme: *„Dnes rok tomu kdy rozpoutal se tento světový zápas, rok ve válce! Rok vzrušení, překvapení, záhadné nejistoty, rok očekávání, avšak rok plný běd, zármutku neštěstí. Tisíce vdov již oplakává své muže, tisíce matek lomí rukama, rve vlasy své nad ztrátou drahých synů a tisíce sirot v bídě a opuštěnosti čeká na milosrdenství spolubližních. Vždyť živitel padl, a kde schází i matka, kam obrátit se mají? A co doma vdova neb sirotci nařikají, tisíce jiných na frontě, mrzačí a zabíjejí dále vždy víc a více. A naděje na konec na mír? Žádná! Naopak svět bídný se svým člověčenstvím přizpůsobil se již docela!“* Další dny postupuje uherský pluk přes Majdan Kaweczynski až k frontové linii před městem Lublin.

29. července popisuje praděda v deníku nebezpečný přesun, ovšem v následujících týdnech jich zažije ještě mnoho. *„Bajonet na pušce v pravé ruce v levé svírajíce špátky vyběhli jsme s Vénou z lesa po pěšině k lesíku a sehnuti pádíce jeden za druhým as tři kroky. Sotva z lesa jsme vyběhli, bylo, jako když překročí práh mezi životem a smrtí. Každých*

5 - 6 kroků padl zde granát před jinde na stranu a vzadu zase vzduchu nad hlavou s rachotem praskají šrapnely, do toho klepou manukvery, pušky, kanonáda, vše v dýmu, kouři, zas rozrytá lítá do výše před i nad tebou letíme a zase padáme k zemi hlavou a zase zvedáme se, pádíme vpřed jen vpřed! Jiné myšlenky není v hlavě jen vpřed dostati se z toho pekla. Napětí dostupuje vrcholu, tepny divoce bijí ti ve skráních, vpravo v lese všade vpřed dopadají nepřátelské střely. Uhýbáme vlevo, právě tři kroky před padne granát a ani nemyslíš a zvláštní pud vrhne tě zase vpravo, a tam není lépe, zase letíme vpřed a za tebou všade zříš jen oheň, kouř, krev a hromový rachot činí tě zběsilým a tak dospěli jsme s Vénou k lesíku před námi, ale ani zde se nezastavujeme neb lesík je silně ostřelován, jdeme příkopem, plazíme se za sebou k úvozu, v němž stojí asi 3 - 4 baráky a tam našli jsme chvílku ochrany, ale ne na dlouho.“ Útok pokračuje. Václav se odděluje od kamaráda Žaluda a s Mařary postupuje vpřed k vesnici, kterou mají podle rozkazu obsadit. V deníku zde najdeme poznámku o statečnosti důstojníků, kteří sice neúnavně řvou rozkazy skrz bitevní vřavu, sami však zůstávají bezpečně ukrytí v domovských zákopech. Obyčejní vojíni tedy jdou a umírají za jiné. Praděda v nejhorších chvílích vzpomíná na celý život a nespravedlnost, ztrácí víru.

Také popisuje bezvýchodnou situaci, kdy jsou rakousko-uherští vojáci vlastně obklíčeni ze tří stran nepřítelem a v zádech mají svoji armádu, která ale neúnavně pálí po nepříteli a nezřídky kdy zasáhne i vlastní vojáky. Také zde byl praděda Václav poprvé lehce raněn šrapnelovou střepinou do nohy. Naštěstí (nebo naneštěstí?) však dopadla naplocho a způsobila jen malé škody. V jedenáct hodin bitva skončila a praděda se vrací zpět na pozici. „Vylézáme z úkrytů z děr a plazíme se zpět neb došel rozkaz, stáhnouti se všichni dozadu. A co tak plížíme se zpět, slyšeti nárek raněných, kteří nedošli s námi až kepředu. (...) Každých 15-20 kroků leží v obilí nějaký raněný, jenž volá prosí kleje a řve bolestí. „Segélly - Segélly -Hilfe - Hilfe - Sanitéce - Sanitéce!“ Všichni o pomoc volajíce a musíš zpět, nemůžeš pomoci. A co se plazíme tak zpět, vlezte člověk v obilí přes meze i zákopy přes hromady mrtvol 4 i 5 mužů spečeno pohromadě jen kusy hadru spálených nebo ohořelých a zčernalý hnáty rozeznáváš, jinak nepodobno to lidským tělům. To granát je zachytil a výbuch strhl je dohromady.“ Po boji si přeživší vyprávějí historiky v nově dobytých zákopech a vítají se jako by se několik let neviděli. Někteří mají „štěstí“, že byli raněni a jsou transportováni zpět do nitra monarchie.

Již se na nic nečeká a v brzkých ranních hodinách vychází pluk dále přes zabrané území, kolem polí, kde si hladovějící vojíni nemohli utrhnout ani mrkev či zelí. Kolem byla, jak Václav popsal jen zničená a vypálená země od nepřátelských jednotek na ústupu.

Přelom července a srpna prožije pluk v přestřelkách s ruskými vojáky. Stále postupuje severovýchodním směrem. Podmínky a zážitky z nočního přesunu zaznamenává praděda 1. srpna: „*Rudá záplava šíří se po celém východě Moskal couvá a pálí vše na ústupu. V mlze rozpoznati vždy vesnici v plamenech, tam druhá tam třetí a tak asi dvanáct vesnic na obzoru v plamenech. (...) Vítězný pokřik strhne se na všech stranách a tisíce valí se přes obilí i hroudy a brázdy na zákopy za děsného řevu. Tak dovedou řváti je Maďaři. Ne lidi ale jen nevzdělanci, surovci, potomci Tatarů, synové Tibetu, uchvácení jsou radostí divochů nad úspěchem, jehož vlastně nezískali vlastní silou neb Moskal opouštěl své dobrovolně. (...) Za jednu hodinu jsme v zemi jako krtci, čerstvá hlína zakryta se žitnými snopy, které stály svázané v kupkách na polích a hovíme tělu, jako vždy ne na dlouho a k večeru zase útok. Tma egyptská zahaluje vše, jeden druhého nevidí. Brouzdáme obilím vpřed, vrážíme do sebe, ztrácíme jeden druhého. Komando jen šeptem uděluje si jeden druhému. Občas vyletí z nepřátelské strany světelná patrona, raketa, tu padáme k zemi, by nebylo viděti naše stíny a zase větší a větší tma. A nyní střelba. Nepřítel nás již zpozoroval při pouštění raket, tedy spustil „šnělfajer“. Zakopat! V pěti minutách jsme zase v zemi zakrytí pusou, když palba ztichne nahoru a vpřed. K ránu konečně zakopali jsme se trvaleji, dostáváme za 48 hodin sběračku kávy a čtvrt veky chleba, což jen podráždí hladový žaludek.“*

3. srpna obstarával Václav pro sebe i své spolubojovníky vodu. V přední linii však něco takového nebylo vůbec jednoduché. Nejprve u vesnice Leszno prošel obilím přes palbu nepřátel až k prameni na stráni. V noci je pak svými druhy přemluven ještě jednou a jde hledat vodu do opuštěných stavení vzdálených několik kilometrů. O svém zážitku píše praděda takto: „*Opuštěný statek uprostřed roubená studně s kolem a rumpálem kol ní asi 5 mužů čeká skrčeno, zatím co 2 rychle táhnou okov nahoru. Kulky fičí, nepřítel silně odstřeluje dvorce kol studně, ve tmě rozeznati i několik mrtvých těl. Žízeň zahnala je ven v náruč smrti, zaplatili svou odvahu životem. V horečném napětí čekáme, až okov vytažen nahoru a vrháme se na něj každý hledí nabrati svoje flašky. Nedba ústrků neb ran druhého jen když nabere vody. Mám také 3 flašky napuštěné, ještě svoji a Vénovu. Řada však také na mě jít točiti kolem, rumpálem. Dolů pustí se šílenou rychlostí hned, ale nahoru jde pomalu, ač spěcháme a točíme dva ze všech sil. A kuličky vždy zasekávají se hustěji a studna tak hluboká, jak studna smrti. Šťastně však naplní i zbylé dvě lahve a po dlouhém hledání nacházím k půlnoci svůj guž.⁴⁶“*

⁴⁶ Zkomolení slova kusz (maď.), místo.

6. srpna se uherské oddíly dostaly přes vypálené území u Spiczynu k vesnici Niemce. Zde se vojáci zase po několika denním strádání měli možnost dosyta najíst. V okolí objevili několik opuštěných stavení s vepří a dalšími potravinami. Maso vojáci vaří, pečou, škvaří sádlo, aby měli zásoby v dobách nouze. Následující dny bojuje Václav s plukem u Rokitna, postupují pomalu vpřed, když se však situace mění a fronta se najednou obrací. Praděda do deníku den co den zapisuje slabé přestřelky s Moskalem a fakt, že se mužstvo muselo stále zakopávat a když už měli udělaný solidní úkryt, zazněl rozkaz „vpřed“ a vojáci zas opouštěli bezpečí děr a útočili.

11. srpna líčí praděda zážitek z výzvěd, která předcházela jejich útoku. *„Před odchodem ještě prohlédnout kver zda řádně nabit, bajonet auf a četař Forikov šeptem velí: „Vorwärts“. S dechem utajeným vykročili jsme do tmy, na krok nevidět, jdeme za sebou. Přes návrší v údolí, jež spatříme světélka. To jsou bludičky na bažinách. Nyní leháme a tiše pozorujem, tu světélko tam, tam zase jinde 3 i 4 najednou tančí, skáčí zemi. Hrobové ticho as čtvrt hodiny, najednou však rozeznati ruch ve tmě, jež ještě více zhoustla.*

Asi na 50-60 kroků před námi rány sekerou. To zatlouká se něco do země a zase jiné osekávají asi kolíky. Do toho tiché řinčení taženého drátu po zemi, to Moskali staví překážky z ostnatých drátů. Tiše při tom hovoří, docela bezstarostně, mohli bychom dáti salvu a jistě by několik jich padlo. Ale četař Forikov, ten odvážný chlapík, jenž zasluhoval tolik zlatých medailí za udatnost (neměl ani jednu), nevráždil zákeřně, a tak jsme vrátili se tiše po 2 hodinách z výzvědu a četař sdělil směr fronty před námi jsoucího nepřítele. Za 2 hodiny po půlnoci učinili jsme útok, šnělfajer po němž se báječně as 2 hodiny spalo.“

13. srpna odchází praděda dále směrem na Lubartów. Cestou jsou všichni Češi předvoláni. Mnozí se domnívají, že budou odveleni k jinému pluku, avšak realita je poněkud jiná. *„Nastupujeme do řady, malá hrstka, pozůstatek ze šestatřicátníků a v srdci si přejeme, kéž by nás tak vyřadili, a poslali k jinému pluku, aneb aby postavili znovu náš pluk, a my šli pryč od těchto bagánů. A již předčítají nám jakýsi rozkaz, v němž (německy ovšem) jsme tázáni, zda neznáme nějakého Procházku, neb podobné jméno to bylo, který založil v Rusku Českou besedu nebo spolek podobný. Zda nejsme v podobném spolku neb neznáme-li něco bližšího o sdružení tomto. A s tvrdou komisní přísností, s vědomím, že mají před sebou české veležrádce, jsme vyslýcháni jeden po druhém...“* Rakousko-uherská strana měla velice dobrý důvod nedůvěřovat českým vojákům, tím více bývalému 36. pluku z Mladé

Boleslavi, jehož část se již na počátku bojů v říjnu 1914 nechala dobrovolně zajmout. Vojáci poté ve většině případů vstoupili do České družiny.⁴⁷

14. srpna se oddíly konečně na nějaký čas stahují od fronty. Praděda s kamarády mají v Lubartówě konečně čas trochu si odpočinout, vyčistit zbraně a také se po několika týdnech umýt a vyprat své oblečení. Což hlavně znamená zbavit se co možná největšího počtu parazitů, především vší. Jeho kamarád Źalud se zde také setkává se svým bratrem, o kterém od začátku války nedostal žádné zprávy. Další dny se celá divise stěhuje zpět přes Rokitno, Spiczyn, Siedliszcze k Chelmu, před který přichází armádní sbor v předvečer narozenin císaře a krále Františka Josefa I.

18. srpna se celá brigáda shromáždila před polním oltářem nedaleko Chelmu ke společné modlitbě. Všichni vojáci v předpisovém postavení u svých jednotek stáli několik hodin promočeni v dešti, než zazněla trubka a mše tím začala. Z ní si Václav zapsal hlavně své myšlenky a dojmy. „*Když zazněl podruhé hlas trubky k modlitbě (zum gebet) tisíce rukou (levé) zvedlo se a zase dle povelu kleslo dolů. Za chvíli při pozdvihování znovu tisícové klekali v pravici zbraň smrtící, v levé čapku a se srdcem zkroušeným, klaněli se svému Bohu, jež každým skutkem každým slovem uráželi.*

A vše přesně dle povelů. Tak stojím, jak stálo nás tisíce a myšlenky honí se hlavou, jak jiskry do temna padají, však neuhasínají a znovu a znovu přilétají nové jiskry a z jisker těch šlehá již plamen do temnoty noční, plamen s hukotem valí se dále, vše ničí. A najednou vše co dříve bývalo ti nejsvětějším, zdá se ti nyní a jest také pro tebe zklamáním. Vše co učili tě od mládí ve škole učitelé, co kněz vštěpoval za kolik let do srdce tvého, vše odhazuješ co klam, šalbu a nevěříš již ničemu, nevěříš již v Boha a ústy rouháš se smíchem všem a vše nejsvětější jest ti s prostou přetvářkou. A v duši již nevěříš jen v duchu, jak bys vyzýval samého Boha ku zápasu, jej haníš jemu se posmíváš jej viniš ze všeho. Vždyť kdyby byl Bůh jaký, nestrpěl by déle již těch nepravostí toho útisku, vyslyšel by prosby milionů v bolestech jej o pomoc prosících a smíloval by se nad námi.“

Po mši pokračuje přesun dále k Hrubieszówu přes Wolawce opět k přední linii. Každodenní zážitky zaznamenává Václav takto: „*21. srpna sobota. Přes Hrubieszów za stálého lijavce vpřed od 7 hod. ráno na východ odpoledne čekáme před řekou Bug, kde naši pionýři dokončují pro nás most a večer v 8 hod, dostáváme teprve menáž (od ranního kafe).*

⁴⁷ HONZÍK, Miroslav. *Legionáři*, Praha, 1990, str. 62

22. srpen neděle. V 5.30 ráno odchod 25 km vpřed, ve tři hodiny menáž potom doplnění munice každý nejméně 250 - 300 patron ihned (laden) nabíjeti ještě ve vsi švarm-linie rozvinuty. Bajonety auf, oku vpředu a první tři kulky hvízdly mi vedle pravého ucha as 10 cm. Ihned nieder vše znovu nahoru a zase a tak s napřaženými bajonety vnikáme do lesa před půlnocí, ihned zakopat, hlídky vpřed a očekáváme jitra ku dalšímu postupu.“

Pod palbou v zákopech zůstává praděda několik dní, než jsou vystřídáni dalšími vojáky. Za frontou ve staveních shání Václav s kamarády nějaké jídlo, které si společně vaří. Zde také popisuje nespravedlnosti na českých a slovenských vojácích. Českému vojínovi totiž ukradl Maďar kus masa a peníze. Věci se však samo sebou nenašli, když celou událost nahlásili nadřízenému, proto maďarský důstojník přísně trestal četaře Forika i několik přihlížejících Čechů za celou jednotku.

Poslední dny měsíce srpna postupoval pluk dále za ruskými jednotkami na ústupu. Praděda se účastnil několika výzvědných výprav, jednu u městečka Mihaylivka. Maďarské jednotky také zajaly asi 3000 Rusů a zabraly několik děl. Zaujal mne zápisek o jednom z hromadných přesunů vojska, při kterém mohl praděda snadno (jako už tolikrát) zahynout. „Navečer as v 8 hodin již se setmělo, přišel rozkaz kupředu. (...) Také střely již zalétli k nám a tak jdeme tiše jeden čtyřstup za druhým, jako stroje bez ducha každým okamžikem usykne kulka v řadách. Přede mnou jdoucí Maďar, svalí se jak kus dřeva, jen země zaduní. Kamarád jeho odtáhne jej na stranu, by nešlapalo se přes mrtvé tělo. A žádný ani nemluvě ubírá se stále a pak padají na stranách vzadu i napřed jak podřatý kmen se svalí každý. Tak as po půlhodinové cestě rozvinujem i my švarmlinii. Bajonet nahoru a nyní vpřed ku návrší v dešti nepřátelských aušusek střel postupujem až na vrch, z něhož nádherná podívaná dolů. Celé město Torczyn v plamenech. Záře světelná, že možno čísti I hod cesty od města. Již také nepřítel nás našel dobře a spustil palbu děsnou...“ Praděda

s kamarádem Vencou Žaludem sbíhají do města v plamenech. Probíhají ulice, přes strašlivý žár, praskot okenních tabulek, se ukrývají u bořících se zdí a bojují o Torczyn.

Rusové ustupují a necelou hodinu po střetu se rakousko-uherské jednoty zakopávají za spáleným městem. Opět přichází na řadu postarat se o základní potřeby, sehnat vodu a nejlépe i něco k jídlu. Což také praděda s Vencou přes nepřátelskou palbu činí a prohledávají stavení v okolí. Zkažené okurky s lákem, které v jednom z domů chlapeci našli a okamžitě snědli, však způsobily spíše střevní potíže, než nasycení hladových žaludků. Zajímavostí také je, že při jedné takovéto výpravě za zásobami našel praděda opuštěné úly, z pláství pak vymačkal med, nedbajíce včel a druhý den si pak

s kamarády pochvaloval čaj s medem. Fronta se opět posunuje a vojsko se přesouvá blíže vesnici Teremno.⁴⁸

„1. září, středa. Odchod v 9 hodin do 2 odpoledne. Zde česká osada Teremno. S Vénou jsme se sebrali a jdeme na druhý konec, kde u jednoho domu vidíme ženu, jak zahání svého vepřika domů a nemůže jej domů dostat. Protože jsme slyšeli českou řeč její, hned se dáme do rozmluvy s ní. Srdečně nás vítá a zve ihned dále. Přicházíme zahrádkou na dvorek. Zde dohořívá stodola s celou úrodou podpálena kozáky, kteří zle zde hospodařili. Vypravuje nám, co strachu přestáli v lese, kam se utekli schovati. Vůz ještě stojí, jak přijeli včera zpět. Ve světnici hned přinesla mísu polévky a pekáč masa a pobízí, chléb k tomu jen abychom jedli a z kterého kraje jsme, od Boleslavi, já od Poděbrad. Babička hned se hlásí, že oni před lety přišli sem od Josefova, že pochází, muž ten také narukoval a bojuje v ruské armádě. A tak hostí nás my, kteří proti jejímu muži bojujem. A vypravování není konce. Dcera zase přinesla již ze zahrady košík ovoce, hrušky i jablka a napakovali nám ruksak plný. Bochník chleba, maso, ovoce, babička z výměnku ještě hrníček másla nám přidává a ani peníz nechťí od nás vzíti. Dobří lidé Češi upřímní. Loučíme se s nimi přátelsky, děkujem a přejem si brzkého smíru mezi námi.“ Deník pokračuje:

„2. září, čtvrtek. Zase pochod od 8 do 2 hodin odpoledne. Odpočinek na oranici a já píši do svého zápisníku, zatímco jiní již spí únavou přemožení. Navečer ještě za ves 3 km. Zde jsme co záloha. V noci jsme s Holečkem na přední stráži.“ Za deště vydává se vojsko kupředu a jako již tolikrát popisuje praděda bojový chaos. Důstojníci ze zadních zákopů křičí na vojíny, sami se však schovávají před palbou a postup jednotek tedy nemohou kontrolovat. Vojáci sami mají co dělat, aby přežili, proto se rozprchnou po bitevním poli. Však také Václav se skupinou českých vojáků po boji hledá své oddíly bezmála dvě hodiny. Za všudypřítomného deště dokončuje jednotka dekunky a zákopy, spát v nich ovšem nelze, všude jen bláto a voda.

„7. září úterý, změnili jsme trochu frontu neb nebylo možno v zákopech rozmočených déle vydržeti. Jsme nyní v údolí, sluníčko vyšlo. Trochu tepleji, zase máme s Holečkem nyní pěkný dekunk, jámu 2 m hlubokou. Čistíme šatstvo, samé bláto, že ani látku nelze již rozeznati.“

8. září se praděda přihlásil coby nemocný. *„Jdem asi tři marodi zpět as 1 km, kde na batalionshilfsplatze mě doktor měl prohlédnouti. V dešti jsem se svlékl před jeho zákopem.*

⁴⁸ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. 1914 - 1945* [online]. Vyd. 1. Praha, 1998, str. 7 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: http://www.scvp.eu/downloads/Dejiny_volynskych_cechu_2.pdf

Proklepal mi srdce a poslal mne na regionshilfsplatze. Do večera po dlouhém hledání jsem jej vzadu ve vsi našel, ležíme ve stodole.

9. září se hlásím u vizity. Uznal mne, co maroda dostal jsem prášek, (mě by ale pomohl lépe bochník chleba).“ Jako marod se Václav svému pluku také ztratil, což jistě nebyl osamocený případ při hromadných přesunech. Praděda píše: „Já sotva již jdu. Táhnou se s posledními marody vzadu. To mléko mi dodalo, že jsem se zase jednou řádně najedl, mám nyní děsnou úplavici. Nemohu dále a nejraději bych zde pod některým stromem zůstal ležeti. Navždy, bylo by lépe člověku! Již všichni jsou napřed, opírám se o kvér, a tak putuji za nimi. Vyjdu z lesa a nikoho nevidím. Kterým směrem asi šli?“

Praděda v setmělém lese ztrácí naději, že svůj pluk najde. Přechází jedno návrší, ale nikde nic nevidí. Sejde k nedalekému potoku a ve tmě se dostává do bažin. Naštěstí se mu podaří z nenadálé pasti s vypětím všech sil uniknout a při přechodu dalšího kopce uvidí v dálce světlo ohně. *„Ihned k němu, aspoň přespati mezi tvory a ne zde sám v nepřátelské krajině, kde každým okamžikem hrozí nebezpečí. Přijdu za vsí a tam dle nástrojů vidím zelené výložky a již jsem se optal: „Mejg Ezred? = Který pluk?“ Na to chlap maďarsky: „Hotvokate = tj. 62. pluk,“ a začal jsem německy, když v tom slyším český hlas. Hned se hlásím radostně, že také jsem Čech. A již tu stojí šikovatel Hájek z Liboce od Prahy, vítá mne a ptá se, kde se to od 82. pluku beru. Vypravuji mu, že ztratil jsem co marod svůj oddíl a ptám se, kde asi leží. On ukazuje, že asi 10-11 km tímto směrem. Děkuji a chci se vracet k našim, on mne zrazuje abych šel až ráno, ale já přece chtěl ku svým neb bylo mi jako sirotku v cizině, bez svého pluku. Vydal jsem se a asi za 2 km přišel jsem do lesa, kde ztratil jsem další směr, tma děsná, musel jsem se vrátit a znovu zabředl do bažin, ale dostav se až ke vsi narazím na přední rozestavené strážě. Maďar zařve: „Holtverdá!“ a už s kvérem míří ve tmě na mou postavu. Co teď si myslím, hesla neznám a jinak mne nepustí a musím tu ležet ani se nehnout až do rána a ještě není jisté, aby mne chlap ze strachu před nepřítelem nezastřelil. Hlavou se mi bleskne a už řvu na bagána: „Ermešterúr Hájek,“ a chlap už mne pouští maje mne za šikovatele Hájka, jejich komandanta. Hájek mne uvítal, dal mi šálek vlastní zbylé menáže a já nyní spím pod širým nebem neb cely nemám, tu má desátník Müller, abych měl méně těžký rüstunk.“⁴⁹*

Druhý den praděda po třech hodinách pochodu konečně našel svoji jednotku. Pluk se právě stahoval, když se k němu Václav vrátil. U vizity byl okamžitě uschopněn a začal opět s prací na zákopech. Přitom s kamarády probíral, co se stalo nového. *„Kamarád od*

⁴⁹ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

Boleslavi už nechtěl dále se zde trápit, vpravil si bajonet do nohy. Ale bylo to málo, nestačilo to prostě. Zavázal nohu a trpě chodil dále s tím.“ Jeden z Maďarů měl prostřelenou ruku a mnozí mu záviděli, že se dostal pryč. Také několik známých bylo zajato a hladový voják dostal 25 ran holí, protože snědl rezervní konzervy.

12. září se praděda dostává do další ošemetné situaci. V noci s Vencou Žaludem přináší do zákopů menáž ve velkém železném kotli. Ve chvíli, kdy Rusové odpálí světelné rakety, začínají střílet přímo do osamocené dvojice. Ta má co dělat, aby v mezidobí, ve kterém světlice pohasínají, přenesla po deseti metrech kotel k zákopům. To se jim nakonec daří a jejich spolubojovníci dostávají alespoň nějaké jídlo. V dalších zápiscích pokračuje praděda: „13. září, pondělí. Holeček marod. Nelze psátí více o útrapách, jež zde prožíváme. Kdo nezkusil, neuvěří. Vše marno, marno, marno!

14. září, úterý. V zákopech, oh myšlení! Toť tyran, jehož nelze zdeptat!

Dne 15. září, středa. V zákopu u Rovna.⁵⁰ Noc děsná. Od 2 do 4 hod mám přední stráž před našimi dekunky asi 30 kroků. Ve 3 hod ráno jsem raněn do pravé nohy. Nevím, co jest se mnou. Ohmatávám si nohu a cítím jen teplou krev, jak zalila plný střevíc a jak crčí prostřeleným střevícem. V mé hlavě je temno. Ležím tak asi 5 minut a nemyslím vůbec. Rána začíná páliť. Bolest, jejíž palčivost nelze naznačiti, zachvacuje celou nohu. Zvedám se a klesám znovu. Konečně zavěším si kvér za krk a po třech plazím se k zákopu našemu. Tam sdělím, že jsem raněn a četař Foriko mne ovazuje nohu střevíc pryč a stahuje fáčem nohu a já řvu bolestí. Pak již ochraptěn jen sténám. Se Strýhalem a kamarády se loučím a Věna, chudák, je právě na mém místě, nemohu mu ani s Bohem dát. Saniťák mne odnesl na zádech ku svému zákopu. Tam druhý vytáhl nosítka, nesou mně nyní zpět za frontu.“ Praděda pěšky putoval z fronty asi hodinu, než je naložen na vůz a přivezen na obvaziště, vzdálené asi dvě hodiny. Zde potkává kamarády Stehlíka a Horynu. Společně jsou pak ubytováni v kostelíku, který je již plný raněných. Ráno jsou všichni v sanitních vozech převezeni asi 40 km do Lutska. Nejčastěji ve školách jsou zde zřízeny nemocnice a pradědu po jednodenním klidu převáží na zámek do feldšpitálu.

18. září popisuje Václav Žalman rychlou evakuaci nemocnice kvůli posunu fronty: „V 7 hodin za deště přišel rozkaz naložit nemocné a odvéztí zpět do země neb nepřítel postoupil asi o 30 km a naši couvli. Nastává děsný ruch. Vše co jen posunouti se může, tlačí se ke vchodu, kde nakládají se nemocní na vozy. Ranění po čtyřech lezou, jen aby se dostali též na vůz ku odvezení. Šlapou jedni po druhých. Ti pak, kteří nemohou se hnouti.

⁵⁰ Též Rivne, město v západní části Ukrajiny.

Řvou bolestmi a prosí, by jich vzali s sebou. Jsou to opravdu nešťastní, kteří nemohou se pohybovat, mnohdy se o ně nikdo nestará, hladoví a jsou vystaveni na pospas vším, až tyto je užraly. Dobelhal jsem se s holí též ku vozu a ležím nyní s jedním Němcem, který má přeraženou nohu ve stehně. A již bagán šlehl do koníčků a jede nás celá karavana asi 80 vozíků, na některém 6 i více marodů dle toho, můžou-li seděti či ne. Jedem asi do půlnoci, potom na planině najely povozy do kolony a je odpočinek, rozdělány ohně a dostali jsme černou kávu.“ S převozem pokračuje praděda až do města Volodymyr-Volynskyj, zde podstupuje kvůli zanícené ráně Václav první operaci pod narkózou, zcela náhodou ji provádí Čech doktor Michálek z Plzně.

„21. září, o druhé odpoledne. Někdo mě štípe do tváře... nevím, necítím bolesti, jen ruku. Poznávám, jak mě po tvářích lehce nehty bije. Nabývám pomalu vědomí. Jasný strop, zeď a dole přede mnou u mne stojí 4 doktoři a smějí se. Nechápu co se děje, až slyším hlas českého doktora: „Nu tak vstaň, to sis dal zas jednou“. A teď vymrštím se a vletím přímo ze stolu na něj, oběma rukama držím jej za ramena a dívám se, zdali mám nohu. „Vy jste mi ji neuřízli!“ křičím a smějí se šíleně, vášnivě se smějí a smějí se a dívám na mísu na stole, u níž leží staré obvazy, plné hnisu zelené a zapáchající, půl mísy, promíchanou s krví. A zase se dívám na svou, čistě zafačovanou nohu, a smích mne dusí, kašlu a z úst pění mi zelené sliny odporně sladké. To z chloroformu nadýchaného a již mne odnáší na postel, do cimry, kde Stehlík mne vítá. Usínám mdlobou a probouzím se večer zpocený jak myš, ale s jasnou myslí. Rána sic pálí, ale je to dobré znamení. „Hojí se,“ říkají.“

Obr. č. 5. - Lvov⁵¹

⁵¹ Cestami odboje: jak žily a kudy táhly čs. legie. Editor Adolf Zeman. Praha, 1926, str. 327

Václav Žalman jede v dalších dnech vlakem zpět, dále od fronty. První zastávkou je Belz v Haliči, ze kterého míří transport s raněnými přes Žolkiew do Lvova. Zde je praděda i ostatní rozvezeni do nemocnic po městě tramvajemi. Václav se dostal 24. září do záložní nemocnice červeného kříže, pavilon V, pokoj 65. „Zde odebrali všechny věci, šaty prádlo a jiné potřeby a kdo měl co více, to neviděl. Já svoje kožené pouzdro ruské uschoval v posteli a tak mi zůstali kuličky a maličkosti přece na památku. A jdu nyní o berlích do vany ku mytí. Špatně to jde, neumím chodit a potom berle děsně mačkají pod rameny. Tam přinesla mi sestra ošetřovatelka prádlo, já se skoro trošku styděl, ale ona docela ne. Ještě mi rýžákem odřela záda, však byl člověk špinavý, když se 6 měsíců rádně nemyje a voda studená. Přímo řečeno nechtělo to pouštět, tak ta milosrdná ošetřovatelka mě musela nemilosrdně kartáčovat, nu od něžné ruky ženské jsem si to musel nechat líbit, jinak bych ale každému poděkoval. Odpoledne jsme převazováni. (...) Řada na mě. Vylezu a lehnu na stole, ránu odvázanou jen přischlý gáz leží nahoře. Oškliv se dívati. Celá noha otekla jako buchta, nabubřelá, uprostřed zelená a mrtvolný zápach nelze snést. Přijde lékař, poručí něco a bez milosti urve přischlý kus z rány. Vykřiknul jsem bolestí a on se ohlédl opovržlivě na mne a současně pokynul dvěma mužům a ti již každý za rameno, třetí pak přidržuje mou nohu a doktor rozpálenou sondou, želízkem, ohledá ránu. Rýpá sem i tam až prostrčí celou sondu nohou, šlapadlem. Zuby mám zatnuty v tvářích, studený pot mi kane z čela. Myslím si, nu už to bude odbyto, mlčím, snáším trpělivě, vždyť půjdu snad brzy zpět, domů do Čech a bude lépe. Ted' asi zaváže mi ránu a již bude hotovo, ale kde! Ted' teprve vzal skřípec asi jako velké rýsovací péro, do něho a kol obalil gázem, že byl silný jak prst ruky a ten vrazil vši silou do rozhnisané rány. Ach Bože! Tu bolest, tu děsnou bolest, kterou nelze vypsát, kterou nelze označiti ničím a prostrčil mi úplně, dole pak zachytil, gáz vytáhl skřípec a nyní drže za oba konce protahoval rychle sem i tam. Bože tu bolest, když vzpomenu těch chvil, mráz jde po těle. A tehdy divím se, že přestál jsem ji. A trhá nemilosrdně sem tam aspoň dvacetkrát za sebou hnis vytéká a přeražené konce kostí pohybují se v noze dle toho, jak táhne nahoru i dolů. Cítím pohyby těch kostí v celém těle všade, v mozku, v hlavě, jak by tělo v kusy trhal někdo a řvu, řvu, až mi ústa ucpou. Zmítám se bezvládně na všechny strany, zabil bych jich, kdybych mohl. Kdyby mne nedrželi pevně. Konečně vytáhl z rány stočený gáz, krev tryskala nyní čistá. Tak krásně červená. Vrazil tam nový kus napuštěný jódovou tinkturou a ucpal celou díru gázem. Na to přiložil znovu gáz nahoře na ránu i spodem a ránu obvázal. Nato odnesli mne na lože neb jíti jsem nemohl, vysílením a ztrátou krve. Bolest trochu povolila, že mohu aspoň k večeru seděti na loži, chvíli si odpočinouti neb tělo bolí od ležení.“ Praděda na stránkách deníku dále

popisuje několik dní ve Lvovském špitále. Návštěvu kněze, který rozdává rozhřešení, ačkoliv odezvu od vojáků má pramalou. Starostlivé ošetřování sester i nedělní mši.

30. září se Václav dobrovolně přihlásil k převozu, protože se špitál musel opět uvolnit pro nové raněné. Praděda to bral jako vysvobození z neustálých výkřiků bolesti, smutku, zoufalství a smrti. Když se pak ve vlaku během cesty dozvěděl, že se blíží ke Krakovu a později do Přerova, jeho radost neznala mezí. Po půl roce útrap na válečném bojišti se znovu dostane do vlasti.

3. října dojel vlak až do Prahy. Praděda v deníku zaznamenává: „*Och, Praho, zlíbal bych tě celou, kdyby to možné bylo. Tak mám tě rád. Teď cítím to teprve, kdy radost rozlévá se v prsou mých. A v duchu vidím se již nahoře u muzea na Václavském náměstí, v tisíce světél celé řady v tom elektriky jen řinčí a lid jak by se rojil, spěchá a kříží se i proplétá sem i tam. Nyní přichází s nosítky a vynáší nás do vozů tramvajových a odváží nás do nemocnice na Vinohradech na Smetance.*“⁵² Jeho strýc mu posléze zařizuje převoz do Motolské sokolovny v Praze 3. Po několika měsíční péči jde praděda znovu na sál. Třetí operaci provádí profesor Kukula. Tak prožívá upoután na lůžko přelom roků 1915 - 1916.

2.3 REKONVALESCENCE A ZAJETÍ (1916)

Třetí rok první světové války byl ve znamení velkých válečných operací. Rusko se snažilo na straně Dohody alespoň částečně pomoci kritické situaci v bitvě u Verdunu. Zahájilo tedy ofenzivu u jezera Naroč, prodlužovaný a draze vykoupený útok. Na to začalo plánování hlavního útoku, který se měl uskutečnit v červenci. „*Toto rozptylování pozornosti však bylo zahájeno předčasně, již 4. června, jako odezva na žádost Itálie, aby Rusko zabránilo Rakušanům v posílení jejich tridentského útoku. Bez varování, protože bez jakékoli zvláštní koncentrace vojsk, Brusilovovy jednotky postoupily proti rakouské čtvrté armádě u Lucku a rakouské sedmé armádě v Bukovině, jejichž odpor se zhroutil při prvním nárazu.*“⁵³ Tento poslední významný ruský útok měl vážné dopady na další průběh války. Rakouská ofenziva proti Itálii byla zastavena a německé jednotky se musely stáhnout ze Západní fronty, čímž rezignovali na původní protiútok na Sommě, a také se vzdaly naděje na pokračování vyčerpávajících bojů u Verdunu. Důležitějším momentem pro nadcházející vyprávění byl též vstup Rumunka do války na straně Dohody dne 27. srpna.

⁵² Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

⁵³ LIDDELL HART, Basil Henry. *Historie první světové války*, Brno, 2001, str. 215

2.3.1 DO RUSKÉHO ZAJETÍ

Počátek roku 1916 tedy Petr Podrázský i Václav Žalman trávili v Praze. Sice nedobrovolně vinou zranění a u Petra také díky administrativním problémům, ale vyhnuli se alespoň na čas nebezpečí v přední linii.

18. února se Petr Podrázský konečně po odpykání všech nesmyslných trestů vrací k frontě u města Stanislau. Na cestě strávil tři dny. Po převozu jde pěšky s jednotkami na pozice vzdálené od vlaku asi 21 km.

19. února je v pradědově notesu poznámka: „*Rast. Pěkně nás vítali, učejí nás trpět hlady!*“

20. února pokračuje: „*Execírka, náramně pěkná! Ve sněhu pod kolena sem a tam jsme execírovali Odpoledne Lernung⁵⁴ a pak rast... strašná zima, mám přemrzlé nohy, nevím, jak to bude dál. Execírky v Palahicze. U jedné baby jsme byli na bytě, kde jsem jí spravil dva páry bot a ona nám vařila kartofel a jabka, vajíčka.*“⁵⁵ Konec února tedy v zázemí Petr cvičil a čekal na rozdělení k jednotkám do frontové linie.

3. března zapisuje praděda v deníku několik míst, které zřejmě procházeli. Vyšli z Podhájce přes Zvenyhorod a v Medvedivtsi je nakonec rozdělují do regimentů. Prozatím zůstávají za frontou. Budují bunkry a zákopy. (viz. Příloha č. 13)

6. dubna poznámka: „*Zase robota nevím, jak to bude dále. Nejni to k vydržení.*“ A bez datování pokračuje: „*...přes celé svátky se nevystřelilo, byly klidový dni: po svátkách to půjde na novo jak ratata-tata i bouchání.*“

Na základě přibližné časové datace se domnívám, že se jedná o velikonoční svátky, což potvrzuje i následující poznámka: „*5. května o svátcích zabrali jsme pár Rusů, sami přišli k nám, abychom je zabrali.*“

Měsíc květen pro Petra nebyl nijak radostný. Onemocněl, dostal svrab a byl na dva týdny v polní nemocnici, kde podmínky ovšem nebyly o mnoho lepší než v zákopech. Když se 22. května vrátil zpět ke své rotě, opět se projevila nedoléčená nemoc. Bohužel pro pradědu, jej znovu na vizitě neuznali nemocným, protože byl právě propuštěn. Petr tedy trpěl několik týdnů, než opět v červnu nastoupil do špitálu, ze kterého se 7. června definitivně vrací.

9. června pokračuje zápiskem: „*Večer jsme dělali rytčaky⁵⁶ až do Kovalivky. Až toto léto jsme se drobet zakopávali.*“

⁵⁴ die Lehrnung (něm.), vzdělávání, plánování.

⁵⁵ Zápisník Petra Podrázského - rodinný archiv autora

⁵⁶ Ryť (rus.), kopat, rýt. Přeneseně dělat zákopy.

10. května odpoledne jsme zrobili protiútok na Rusy, který se zdařil, Rusy jsme pobili i též je hodně raněných a hnali jsme je zase k Bučaču.“

V této oblasti pluk operuje a praděda poznamenává, že se vrací k vesnici Kovalivka, kde se rota zakopává. Také jsou v deníku kusé poznámky o boji s ruskými vojáky. Ti na frontové linii útočí, ale rakousko-uherská armáda jim odolává.

27. června Petr vzpomíná: „Robíme na 1 hodinu zase dekunk, ale radši bychom šli napřed než tu robotu... Zakázali nám choditi pro vodu, tak to připadá mě, že nás chtějí nechat pochcípát od žízně.“

Další stránky z pradědova deníku jsou značně poškozeny, nečitelné, vodou a blátem rozmocené. Jen několik slov se dalo rozluštit jako hrůza, děs, naši se bili, hrozné chvíle jsou za námi. S největší pravděpodobností se jedná právě o střet u městečka Olesha, kde byl praděda 12. července zajat. (viz. Příloha 4) Kromě shodných dat, mne k tomu vede i poslední věta na stránce deníku, taktéž obtížně čitelná: „...v kterém jsme se vzdali vesměs všichni, co nás kde zbylo. Na druhý den nás dohonily i 2 kompanie Prušáků, tak jsme jest zajati...“ Petr Podrázský se během Brusilovovy ofenzivy dostává do zajetí, jako mnoho dalších.⁵⁷ Rusové prolamují během července a srpna rakousko-uherské linie a postupují asi o 150 km v ose Lutsk - Bukovina - Černovice. Jako většina zajatců putuje Petr Podrázský zpět ke Kyjevu, kde se ve městě Monastyrsk (cca 70 km od Kyjeva) přihlásil do Československé družiny. Odkud je transportován do nitra ruského impéria na pomocné práce. Přesné místo, kde v zajetí pracoval, bohužel nikde neuvádí nebo se alespoň nedochovalo více stran jeho deníku.

V zajateckých táborech panovalo až do jara roku 1916 otřesné hygienické prostředí související i s nevyhovujícím ubytováním. Několikrát v nich propukly epidemie, které se například v případě tyfu snažili velitelé jednotlivých táborů maskovat jako onemocnění žaludku. Ovšem při tak vysoké úmrtnosti bylo nakonec delegátům Mezinárodní komise Červeného kříže jasné, že nejde pouze o žaludeční problémy. S příchodem roku 1916 se do táborů začínají dostávat léky, séra proti tyfu a dezinfekční kotle. To značně zlepšuje celkovou situaci ve většině táborů.⁵⁸ Zajatci se v táborech začali sdružovat podle národností. „Češi a Slováci také vděčně přijímali pomoc krajanských spolků, které se jim snažily zlepšit podmínky života v táborech. To vytvářelo předpoklady k tomu, aby začali

⁵⁷ LIDDELL HART, Basil Henry. *Historie první světové války*, Brno, 2001, str. 238

⁵⁸ Zdravotní péče a všeobecná hygienická situace v táborech. *Encyklopedie válečného zajetí a internace (EVZI)* [online]. 23. 11. 2013 [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: <http://www.evzi.estranky.cz/clanky/mista-zajeti-a-internace-1914-1921/zajatecke-tabory-v-rusku-1914-1921/valecni-zajatci-v-rusku-1914-1921/zdravotni-pece-a-vseobecna-hygienicka-situace-v-taborech.html>

*naslouchat i slovům o budoucím samostatném státě, o existenci České družiny a o plánech na vybudování velkého dobrovolného vojska.*⁵⁹ Do většiny táborů docházely časopisy Čechoslovan a Čechoslovák, které vojáky informovali o politických cílech české emigrace. V některých táborech vznikaly také zájmové kroužky, hudební, divadelní či sokolské cvičební.⁶⁰

Podmínky pro ošacení taktéž nebyly valné. Vyčerpanost ruských zdrojů se promítla i v tomto aspektu. Obvykle zůstaly zajatci ve svých vojenských uniformách, odstraněny byly pouze hodnostní označení. V ideálním případě měli Rusové ze zásob poskytnout chybějící výstroj, jenže zásoby nebyly ani pro ruské vojáky natož pro zajatce. Proto se za účelem oprav bot i oblečení zřizovaly téměř ve všech táborech ševcovské dílny, kde se ošacení mohlo také vyrábět. Je pouze spekulací, zda se během svého téměř ročního působení v zajateckém táboře dostal Petr Podrázský, jako vyučený švec, do některé takové dílny. Ze zápisků z jeho deníku však můžeme spíše usuzovat, že pracoval v některém z kamenolomů.

„19. července lámem kámen, to máme robotu.

22. července byl jsem marod. Otekla mi ruka, nemoh jsem ničeho robit, mám se faine.

Jsmo pořádně veselí neb se máme až moc dobře, těšíme se na konec vojny.“ Asi po týdnu nastupuje Petr opět do práce, ale ruka není ještě úplně zdravá. Což se odrazilo o několik měsíců později.

„21. září do 25. září byl jsem zase marod. Zase s rukou a již jsme byli více pod dohledem. Zpočátku zase půjdu do roboty. Na den mám 15 kopějek a zpočátku jsem nedostal 4 výplaty.“

Poslední tentokrát již nedatovaný záznam z tohoto období vypovídá o podmínkách života v táboře. *„Robotu těžká, zde jest v Zauradoved,⁶¹ slzavé údolí. Nevím jak to je doma. Už 8 měsíců nemám listu z domova, jak to je těžko, připadám si, bych se ani neviděl!*“⁶² Podle předchozích zaznamenaných dat lze předpokládat, že poznámku praděda napsal v prvních měsících roku 1917. Práce v táboře se výrazně nemění. Žádný další zápis o životě v zajateckém táboře alespoň v pradědově deníku nenalezneme.

⁵⁹ PICHLÍK, Karel, Bohumír KLÍPA a Jitka ZABLOUDILOVÁ. *Českoslovenští legionáři, 1914-1920*, Praha, 1996, str. 55

⁶⁰ TAMTÉŽ, str. 56

⁶¹ Zda se jedná o jméno lomu či zajateckého tábora se mi nepodařilo zjistit.

⁶² Zápisků Petra Podrázského - rodinný archiv autora

2.3.2 PORÁŽKA RUMUNSKA

Václav Žalman se na počátku roku 1916 zotavoval z vážného zranění chodidla. Po třetí operaci prožil v Karlíně na ortopedii ještě tři měsíce, než byl přes Letnou převezen zpět ke kádru v Uhrách. Jednu noc odpočívali v kasárnách Marie Terezie v Budapešti a jeli dále na Szolnok. Cesta trvala ještě dva dny, než dojeli k jednotce Kološvár Tövis do Szeged-Udvarhelyi, měste téměř na hranicích s Rumunskem. Zde nastoupil praděda rekonvalescenci 15. července. (viz. Příloha č. 39)

27. srpna však Rumunsko, povzbuzené Brusilovovou ofenzivou, vyhláší válku Rakousku-Uhersku. Pro Václava i ostatní z jeho jednotky to znamená, že musí vyklidit pohraniční pásmo v co nejkratší době. Také pomáhají coby záloha, ačkoliv jejich bojové nadšení není valné a jak sám v poznámkách píše: „...hledáme místo v Uhrách, nikdo nás nechce!“⁶³

Rumuni sice zaútočili, ale potenciál svého útoku absolutně nezužitovali. Mocnosti Osy využily centrálního velení a úspornými kroky se jim podařilo zatlačit rumunskou ofenzivu zpět. Pro nezdar rumunské armády svědčil i fakt, že jejich vojsko používalo zastaralou výzbroj. Pěchotě chyběly automatické pušky, protiplynové prostředky, minomety či množství kulometů. Dělostřelectvo bylo také proti nepřátelským artileriím zaostalé.

Na začátku tohoto krátkého konfliktu byl sice počet bojeschopných vojáků na obou stranách vcelku vyrovnaný, avšak právě v tomto konkrétním případě platilo, že počet mužů nepřevážil sílu strojů. Pokud lepší techniku ovládají vycvičení vojáci a je pak dobří velitelé, je větší šance překonat početnost nepřátelských vojsk. „Zbraně a výcvik platí mnohem víc než pouhé množství vojáků.“⁶⁴

6. prosince končí rumunské válečné akce pádem Bukurešti. Praděda se již na počátku roku snažil v Monostorpályi-Hajdúböszörmény u I. supravizity o uvolnění ze služby a návrat do Čech. To se mu však podařilo až o několik měsíců později v Kološváru u II. supravizity.

15. března 1917 opouští uherské území. V deníku píše Václav Žalman o tomto svém životním období pouze tento úryvek: „Na očistu našeho 36. pěšího pluku! Když celé pluky přešly k nepříteli a když to byly právě ony pluky, které z národních důvodů byly již v míru přeloženy do Tyrol z trestu, pak je to nejlepším důkazem, že metoda vojenské správy docílilo opačného výsledku. Tak jak poměry jsou, nelze od potlačovaných národů čekati nadšení a nemůže od nich nikdy více býti požadováno než nanejvýše splnění povinnosti.“

⁶³ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

⁶⁴ LIDDELL HART, Basil Henry. *Historie první světové války*, Brno, 2001, str. 277

Musí býti označováno za nejvyšší obětavost a hrdinství, když tisícové našich synů, kteří jsou si toho vědomi, že byli posláni do boje pro cizí zájmy, přes to konají svou povinnost. A oč větší je jejich zásluha, než těch vojáků, kteří v této válce bojují skutečně pro svobodu národa, o to menší jsou zásluhy maďarských a německých vojáků neb tito vědí, že bojují pro „velikost Německa“ aneb pro maďarský stát. Žádný národ neocitl se nikdy ve větší tragédii: „V cizích službách!“ stojí nyní národ náš a více ještě, on přispívá k vlastnímu zotročení. Žádáme odstranění maďarské soldatesky z naší vlasti a nás neposílejte do Maďarie!! - Vzpomínce na pobyt v Uhrách 15. července 1916 - 15. březen 1917.“⁶⁵

2.4 ČESKOSLOVENŠTÍ LEGIONÁŘI (1917 - 1918)

Již 12. srpna 1914 byl ruským ministerstvem války přijat návrh na vytvoření českého dobrovolnického oddílu v rámci ruské armády. Na základě rozkazu velitele Kyjevského vojenského okruhu č. 16.816/14 z 20. srpna 1914⁶⁶ vznikla 28. srpna Česká družina. Nejprve se jednalo o jeden prapor o dvou rotách.⁶⁷ Podle T. G. Masaryka měla Česká družina od počátku plnit funkci samostatné bojové jednotky. Rusové ji ale chtěli využít jako agitační oddíl nasazený na frontu po vstupu na území Československa a tím podnítit protirakouské povstání. Tento plán byl zmařen při protiofenzivě rakousko-uherských jednotek na jaře 1915. Družina se nejprve zařadila jako součást 3. armády a vojáci byli především vysíláni jako průzkumníci. Díky dobrým výsledkům se českoslovenští vojáci těšili oblibě velitelů.

V dubnu 1916 se Družina proměnila v Československou střeleckou brigádu, čítající dva pluky. Stále však existovaly politické neshody mezi Masarykem a ústředním vedením o vytvoření samostatných vojenských jednotek. Situaci nepomohlo ani vytvoření Odbočky Československé národní rady, až ruská vláda schválila 29. ledna 1917 vytvoření Československé národní rady v čele s Josefem Dürichem⁶⁸. Tato národní rada však neměla dlouhého trvání. V květnu 1917 se konal v Kyjevě sjezd Svazu československých spolků na Rusi a ten odsouhlasil za nejvyšší orgán zahraničního odboje Československou národní radu v Paříži.

⁶⁵ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

⁶⁶ GREGOROVÍČ, Miroslav: *První československý odboj, Čs. legie 1914-1920*, Praha, 1992, str. 20

⁶⁷ V ruské terminologii je rota označována jako družina.

⁶⁸ Josef Dürich (1847 - 1927) český exilový politik. Byl vůdčí osobností zahraničního odboje v Rusku. Zasloužil se o výstavbu českých jednotek v Rusku, ale později se dostal do sporu jak se Štefánikem tak i s Masarykem. Po březnové revoluci 1917 byl zbaven politického vlivu a navíc byl Štefánikem a Benešem vyloučen z Československé národní rady. (FIDLER, Jiří. *Zborov 1917: malý encyklopedický slovník*. Brno, 2003, str. 81)

Generální stávkou v Petrohradě⁶⁹, která je počátkem Únorové revoluce, započala období velkých státních změn na území Ruska. V důsledku nespokojenosti obyvatel s válečnými poměry odstupuje car Mikuláš II. K moci se dostává Prozatímní vláda, se kterou také přijíždějí jednat čeští představitelé v čele s T. G. Masarykem. Nutno říci, že jejich plán vytvořit Československý armádní sbor se u Prozatímní vlády setkává s větším pochopením, stále se ale nedaří vládu přesvědčit, aby se československé jednotky nepodřizovaly ruskému velení. První krok k tomu udělali českoslovenští vojáci v bitvě u Zborova, kde byli sice stále zařazeni pod ruská vojska jako Československá brigáda, ale díky skvělým bojovým výsledkům prokázali, že si samostatnou armádu rozhodně zaslouží. Proto také na začátku července ministr války A. F. Kerenskij⁷⁰ změnil svůj nedůvěřivý postoj vůči československému hnutí a povolil neomezený nábor zajatců do legií.

2.4.1 LEGIONÁŘEM V RUSKU

Deník Petra Podrázského pokračuje datem 1. června 1917, ve kterém píše: „*Nastoupil jsem dobrovolně do českého vojska a byl necelých 7 neděl u samozapasného⁷¹ batalionu v Bobrujsku, kde jsem prodělával cvičení rot.*

Díky výcviku pradědu minuly boje u Zborova a do legií je oficiálně zařazen v Gomelu, rozřídňovací stanici, 1. července. Prozatím do československého západního praporu ke 2. rotě. Další přesuny v řadách československého vojska pro Petra nastaly 12. srpna, kdy doplnil 2. střelecký pluk.

„*19. července dojel jsem do svého 2. pluku, který byl na odpočinku u města Polonoje. Mám se dobře a jsem vesel až na ty chvílky vzpomínek po domově. Byl jsem v plenu⁷² jak odříznut od svých v domě a teď nevím zase co se tam děje. Předtuchy a myšlenky mám hrozné. U pluku se mě to zamlouvá vesele mezi svými hochy a je mi to milejší, jak v tý*

⁶⁹ V prvních měsících roku 1917 obrovské ztráty na frontě, nedostatek potravin v zázemí a hrozba blížící se porážky vyhnaly lidi do protestních průvodů a dělníky do stávek a carské Rusko se zachvělo v základech. Jakmile do ulic vyšli první lidé, rozšířilo se povstání do všech koutů země; na frontě se vzbouřil celý jeden pluk a popravil své velitele. Poslanci dumy kritizovali cara za to, že nechce dát souhlas k demokratickým reformám. Mikuláš na to reagoval příkazem k rozpuštění dumy, ale poslanci se odmítli rozejít. Poklidné demonstrace v ulicích se změnily v bouře, jejichž účastníci zapalovali domy a vypouštěli trestance z věznic. V zemi zavládl chaos. Teprve teď si car uvědomil, že Rusko stojí ne na prahu, ale za prahem revoluce. 15. března abdikoval a o několik dnů později byl zatčen a uvězněn. Revoluce propukla naplno a bez jakýchkoli pravidel či organizace zachvátila celou zemi. (WARNER, P.: *První světová válka*. Ostrava, Oldag 1997, s. 165)

⁷⁰ Alexandr Fjodorovič Kerenskij (1871 - 1970) ruský politik, od března 1917 byl ministrem spravedlnosti. V květnu 1917 se stal ministrem války a námořnictva a koncem července 1917 se stal předsedou vlády. V létě 1918 odešel do exilu - nejdříve do Francie a od roku 1940 ve Spojených státech amerických. (FIDLER, Jiří: *Zborov 1917: malý encyklopedický slovník*. Brno, 2003, str. 94)

⁷¹ Samozapasnyj (rus.), samozásobovací.

⁷² Plen (rus.), zajetí.

*Austrii u toho vojska.*⁷³ Z dalších poznámek lze usuzovat, že s plukem v této oblasti zůstává praděda až do začátku září.

*Obr. č. 6. - Prof. Masaryk v Bobrujsku*⁷⁴

15. srpna byl 2. střelecký pluk přejmenován na 2. střelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“. O tři dny později přijel do oblasti Polonoje prof. Masaryk. Kromě 5. roty se ke slavnosti u vsi Berezno dostavil celý vojenský útvar, tři pluky brigády s ruským dělostřelectvem. V deset hodin dopoledne dorazil T. G. Masaryk k jednotce, vykonal prohlídku shromážděného vojska a pronesl projev o historii československého odboje a také mluvil o své práci a plánech. Všichni zúčastnění přijali proslov s nadšením a plným pochopením. Slavnost ukončilo defilé celé brigády. Profesor Masaryk zůstal ještě několik dní a objížděl jednotlivé pluky, aby vyslechl připomínky a stížnosti důstojníku i vojáků. 21. srpna odjíždí Masaryk z Polonoje za doprovodu celého pluku.

25. srpna je u pluku zavedeno povinné cvičení a 27. srpna přechází definitivně Petr Podrázský k 3. rotě, 2. střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad. Z tohoto období píše praděda do deníku: „31. srpna přišel jeden z Kladna, Smetana od Meteoru S. K., se kterým jsem si pohovořil a velmi mě potěšil. Ale též mi sdělil, že jeho milenka se mu provdala.“

⁷³ Zápisků Petra Podrázského - rodinný archiv autora

⁷⁴ Fotografie ze sbírky Petra Podrázského - rodinný archiv autora

10. září se mění velení pluku, dosavadní velitel štábní kapitán Gajda je vystřídán poručíkem Petříkem. Pluk také mění stanoviště a odchází z Polonoje do okolí městečka Nová Čartorie.

„14. září jsme přišli do Čartorie, kde jsme byli na oddychu, máme samou zábavu. Vzpomínáme na domov a své.“⁷⁵ Přímo v Nové Čartorii je umístěn hlavní štáb pluku, 2. a 3. rota, to znamená i Petr Podrázký, a také telefonní a jízdní výzvědný oddíl. Definitivní velení získal pluk 17. srpna. Jeho velitelem se stal ruský podplukovník Koňuka. 9. října se u příležitosti odhalení pomníku padlých v bitvě u Zborova konala slavnost, která byla zahájena pochodem ze Staré Čartorie až k místu pomníku před zámek v Nové Čartorii. Za plukem jelo několik alegorických vozů a průvod uzavíralo dělostřelectvo. U pomníku pronesl velitel pluku řeč na počest padlým. Večer pak byl uspořádán lampionový průvod a slavnost zakončila státní hymna.

7. listopadu v Petrohradě vypuklo povstání bolševiků známé též jako Velká říjnová socialistická revoluce. Podobný převrat byl pak učiněn ve všech velkých ruských centrech. Bolševici se ujali vlády. Rozpory ovšem nastali na Ukrajině, především v Kyjevě, kde stejně početnou skupinu tvořily i národně zapálení Ukrajinci, kteří chtěli samostatný stát. Přes rozkaz přísné neutrality od prof. Masaryka se část 2. pluku v Kyjevě dostala do konfliktů s oběma stranami.

10. listopadu se tedy 2. pluk přesunuje do hlavního města, kde se v Kadětského korpusu ubytoval. Roty obsazují přilehlé ulice a křižovatky, ale tím se dostávají do sporu s oddíly Ukrajinců a jsou nuceny bojovat, ačkoliv se jich tento vnitřní boj netýká.

12. listopadu dostalo velitelství pluku od velitele korpusu tuto zprávu: „*Oznamuji k přesné informaci a vyplnění příkazu prof. Masaryka, který jsem právě obdržel: Jelikož na základě jednání O. N. R. Čs. s hlavním stanem ruského vojska, hlavního velitele a hlavním generálním štábem bylo rozhodnuto, že československého vojska nemůže být používáno při urovnávání vnitřních sporů ruských, nýbrž pouze proti vnějším nepřítelům Ruska, prosím v nynějších politických rozepřích stran v žádném případě československých vojenských částí nepoužívat.*“⁷⁶ V noci na základě vyjednávání nastalo příměří. Přes toto jasné ustanovení však nadále probíhaly po městě přestřelky.

17. listopadu se pluk opět stahuje na své předchozí pozice u Nové Čartorie, kde se rozděluje do rot dle předchozího umístění. Život pluku se zase vrací do normálního režimu.

⁷⁵ Zápisků Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

⁷⁶ *Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920*, Praha, 1926, str. 52

Stesk po domově vyjadřuje Petr Podrázský v zápiscích: „16. prosince vzpomínky na domov. Mám se až dosud dobře. Vzpomínám na muziky, tance a veškeré zábavy. Nemohu ani nechci psát domů, když jsem oplakán již dávno. Když přijdu, budu též vítán, snad mě jste ještě nezavrhli. Kazy nemám je dobře, ale až na několik výjimek, což mezi námi nejní nic dobrého. Rád bych byl, kdyby se jako něco se mnou stalo neb na to všechno nemohu pomyslet. Hrozná myšlenka v hlavě. Bolný hlas Váš a já vzpomínám též co a jak je u Váš jen drobet strpení a bude tedy i Vám dobře již tak dlouho to nebude, jako to bylo...“

22. prosince nastal ohromný výbuch vagonů s municí ve stanici Pečanovka. Vždy dvě roty pluk vysílá jako stráž.

Na přelomu roků 1917 - 1918 také československé vojsko zaznamenává měnící se klima bojů na frontě. Díky bolševické protiválečné agitaci se Rusové téměř sami demobilizují nebo se nechávají bez odporu zajmout. Od fronty se vrací přeplněné vlaky demoralizovaných vojáků, bez velitelů, bez zásob. Železnice ale nestačí a ruští vojáci ustupují také pěšky. V takových případech se snaží cestou nalézt, co se dá na úkor místního obyvatelstva. Zřídka kdy bez použití násilí. Tato situace nutí pluk k zajištění vlastní bezpečnosti. Ke každé rotě je přiřazen kulometný oddíl a ochranné čety jsou poslány i k dělostřeleckým bateriím. Počátkem roku se 1. střelecká divize přesunuje do oblasti Žitomir – Berdičev.

27. ledna se do Berdičeva přemísťuje 2. střelecký pluk a přejímá posádkovou službu. Kromě náročné služby se roty věnují také cvičení, ovšem postupem času nastávají zásobovací problémy. Zastánci komunistických ideálů se snaží přivést na svoji stranu také československé oddíly, ale příliš se jim to nedaří. Navíc hrozba rychle postupujících Němců se stává spojujícím článkem mezi Čechoslováky a bolševiky proti společnému nepříteli. Situace v Rusku je pro československé jednotky neúnosná a političtí představitelé se je snaží po neutrální půdě odvelet do některé ze západních zemí, nejlépe do Francie. Ve svém deníku má Petr poznámku: „20. února 1918 – odešli jsme z Ukrajiny a nastupujeme cestu do Francie.“ Bohužel rychlý postup Německých a Rakouských vojsk přerušil transportování. Po železnici se tak dostanou jen první vlaky.

Obr. č. 7. - Kyjev⁷⁷

Ostatní jednotky jsou zatlačeny ke Kyjevu, kde 2. střelecký pluk brání jeden z mostů přes řeku Dněstr. Spolu s bolševiky se staví Němcům na odpor. Jak si praděda poznamenal: „2. března – v Kyjevě měli jsme srážku s Němcema.“ K německým vojákům se ale přidali Ukrajinci, se kterými se sice českoslovenští zástupci pokusili vyjednávat, avšak bez úspěchu. Německý oddíl využil této bojové pauzy a po přesunu zaútočil z jižních ulic. Československý pluk nejprve zmaten, se rychle zorientoval a nepřítele nakonec zneškodnil. Také po boji museli vojáci 2. střeleckého pluku prohledat opuštěné domy, protože se nejednou stalo, že na ně střílelo také civilní obyvatelstvo. V boji u Kyjeva padlo 5 vojáků a 15 jich bylo raněno.

3. března je uzavřen Brestlitevský mír, který pro Rusko znamená ztrátu velkého území, ale také udržení nově nastoleného režimu. Východní fronta se tímto rozpadla a mocnosti Osy mohly své jednotky přesunout na západ, kde se schylovalo k rozhodujícím bojům. Mír však situaci legionářů ještě více zkomplikoval. Protože nyní již vojáci nemohli bojovat proti „vnějšímu nepříteli“ a zároveň nebylo možné přesunout se pomocí železnice, přes nová německá území, na západní frontu. Československá vojska tedy ustupovala na východ do vnitrozemí a proti Němcům se snažila střežit hlavní železniční uzle, které na svém přesunu bude vojsko nezbytně potřebovat.

4. března se 2. pluk začíná pohybovat z Trebuchova do Jaslovky a dále do Nové Bosani. Cesta je značně nepříznivá, vzhledem k jarnímu tání byly cesty prakticky nesjízdné. Navíc vojáci šli téměř bez odpočinku skoro celý den, což na zdraví ani morálce v řadách vojska nepřidá. Němci také byly československým jednotkám v patách a stále hrozilo nebezpečí,

⁷⁷ *Cestami odboje: jak žily a kudy táhly čs. legie.* Editor Adolf Zeman. Praha, 1926, str. 79

že se jim podaří předstihnout legionáře a dostat se k železnici dříve, aby tím zamezili transportu vojáků do vnitrozemí.

6. března nastupuje útvar pochod přes Starý a Nový Bykov do Mokkjevky a po jednodenním odpočinku pokračuje přes Nikolajevku, Pogreby, Gnlicu do Rudovky, kde je přenocování.

9. března dochází 2. pluk do Priluk, kde zuří boje mezi rudou a bílou gardou. Příchodem do města se alespoň na nějaký čas podařilo odpoutat od Němců. Část 2. střeleckého pluku však musela ještě zasáhnout u Bachmače, kde se němečtí vojáci pokusili přerušit železniční uzel. Petr Podrázký to v deníku také zmiňuje: „10. března odjíždíme z Bachmače. Jsa v pohotovosti neb tam náš 6. a 7. – 4té pluky byly se s Němci. Pak jsme měli pokoj a chvíle prázdné, které jsme využítokovaly hrou fotbalovou. Po čase jsme chodili rotné na prohulka⁷⁸ a na to obučovali⁷⁹ v českých povelech.“⁸⁰ Pluk byl přepravován celkem ve 4 vlakových soupravách po 60–70 vagonch. Poslední vlaky přijely do Bachmače 11. března a dále pokračovaly v jízdě přes Varožbu, Lgov, Kursk, Kastornoje, Jelec, Tambov do Kirsanova. Cestou zastavil 3. prapor ve stanici Lgov, aby kontroloval bezpečný přesun celé jednotky. Stále hrozilo nebezpečí přerušení železnice.

18. až 21. března dojely všechny transporty do Kirsanova, 3. prapor pak o týden později. Začátkem dubna se začíná jednat o podmínkách přesunu přes ruské území k Vladivostoku a přepravě na bojiště do Francie. Velitel armádního sboru Šokorov se ve spolupráci s Odbočkou Národní Rady ustanovuje, že vojenské oddíly musí odevzdat všechny přebytečné zbraně, aby se usnadnil transport a také proto, že přece českoslovenští vojáci cestují jako svobodní občané. Na 1000 vojáků je ponecháno 100 pušek a 1 kulomet k vlastní ochraně před kontrarevolucionáři.

25. března se ještě mění velení 2. střeleckého pluku. Místo podplukovníka Koňuka je jmenován poručík Syrový.

13. dubna se tedy O. N. R. Čs. dohodla s představiteli komunistické strany, že jim bude umožněn bezproblémový průjezd přes Sibiř s doprovodem ruských komisařů, kteří dohlédnou na organizaci československých vojsk na daném území. Také byla vydána opatření pro transport v linii Kirsanov, Rtiščevo-Balašov, Penza, Tambov, do Samary a Čeljabinska, aby vojáci uposlechli odzbrojovací rozkaz a tím zbytečně nezadržovali vlaky směřující na Sibiř. Situace se vyhrcovala vinou agitace komunistů, kteří se snažili

⁷⁸ Progulka (rus.), procházka.

⁷⁹ Obučit' (rus.), učit se.

⁸⁰ Zápisník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

přesvědčit československé vojáky k přestupu do rudé gardy, aby tím získali početnější a dobře cvičenou armádu. Což se nesešlo s valným úspěchem, v některých případech vzali vojáci spravedlnost do vlastních rukou a agitátory potrestali sami.

19. dubna vyjelo pět vlaků po 40 - 45 vozech s celým útvarem z Kirsanova na Rtiščevo a dále směrem na Penzu, kam však nedojelo. Vagony byly zastaveny v linii Rtiščevo - Serdobsk.

27. dubna je vydáno nařízení, aby důstojníci, kteří nechtějí odplout do Francie, podali žádost do konce měsíce. Jednalo se především o vojáky ruské národnosti. Do 1. května pak projíždí vlaky Penzou. Zde odevzdávají zbraně komisi, složené ze zástupců sovětské vlády ale také československých jednotek. To se neobešlo bez nevráživosti z obou stran, k vážnějšímu konfliktu zde však nedošlo a vlaky bez většího zdržení jedou dál směrem na Čeljabinsk.

„17. května měl malou švandu třetí pluk v Čeljabinsku s Maďarem. Od té chvíle jsme ve válečném napětí. Za sovětskou vládou co vlastně nás donutila vystoupit vojensky a brali jsme stanici za stanici do svých rukou, aby mohli jsme v brzku být dopraveni na Vladivostok.“⁸¹ Praděda se zde zmiňuje o incidentu, při němž byl zabit maďarský zajatec poté, co napadl jednoho československého dobrovolce kusem železa. Čeljabinský sovět uvěznil několik vojáků 3. pluku, což vyvolalo ze strany československých oddílů osvobozovací protiaksi a následně rozpoutalo boje o železniční stanice.

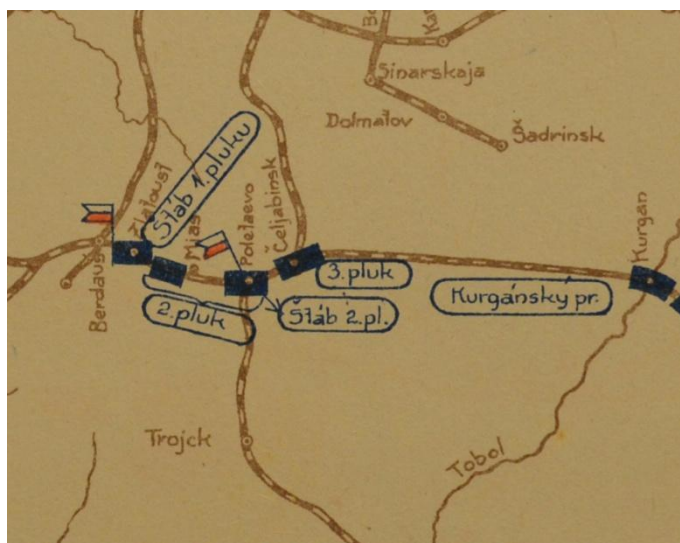
Obr. č. 8. - Nádraží v Čeljabinsku, místo osudného incidentu 14. května 1918⁸²

Bylo čím dál více jasné, že sovětská vláda brzdí transporty vojáků, jak jen to lze. Na stanice shromažďuje své vojáky a následně požaduje komunistická vláda úplné odzbrojení

⁸¹ Zápisků Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

⁸² SAK, Robert. *Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*, Jinočany: Nakl. H, 1995.

československých jednotek. Konflikt vypukl napadením vlaků na třech různých místech: Marianovka, Zlatousk, Irkutsk. Od této chvíle se vojáci spoléhají sami na sebe. Pluk se rozděluje do menších skupin, které se rozmisťují po železnici k její ochraně a bezpečnému

Obr. č. 9. - Rozložení ešalonů ke 27. květnu⁸³

přejezdu transportů. Petr ve svém notýsku píše:

„28. května odjížděli jsme nazpět do Čeljabinska na dva dni, kde jsme drželi den služby, pak jsme odjeli nazpět do Kurganě, odtud pak dál na Petropavlovsk odkud jsme nastupovali na Marianovku, kde jsme měli vojnu. Od 11 hodin dopoledne do večera. Pak jsme opustili a odešli do vagonů neb jsme byli po dvou nočním a denním boji vysílení.“

6. června deník pokračuje: *„Přijeli jsme do stanice Marianovka. Vedení našich důstojníků zde zabrali mnoho plenných⁸⁴ a mnoho munice, pulometů⁸⁵ a všeho co nám bylo prospěšno na cestě do Omska. Zde též popravují kozáci každého, krasnoarmějce.“* Tuto část pluku vede poručík Jan Syrový. Stanice byla silně obsazena, proto se útok vedl frontálně po železnici a také obchvatem východně od ní. Posádka asi 2000 mužů byla zneškodněna, pluk měl pouze jednoho raněného.

„7. června přijeli jsme do Omska a týž den odjížděli do stanice Tatarskaja. Tu nám vydali bez boje, sebrali jsme hlavního vojevůdce i veškeré zásoby. Večer jsme spojily frontu s prvním ešalonem. Z pluku měli jsme velkou rychlou přípravu, že jdou bolševici a pěkně nám to selhalo, místo nich to byli naši. Večer ještě jsme a vyjžděli zpět do Omska, kam přijel náš 1. batalion.“

⁸³ SOKA Kladno, Sbírka dokumentace – Legionáři okresu Kladno (1905) 1914 – 2002, kap. VI: Různé, kart. 2, inv. č. 105, *Schéma historických momentů československých vojenských operací na Sibiři 1918-1919* (8 ks), Irkutsk (1919)

⁸⁴ Plennyj (rus.) zajatec.

⁸⁵ Pulemět (rus.), kulomet.

9. června se pluk přes stanici Tatarskaja dostává až k zastávce Taryšta, kde vedení telegraficky vyjednávalo s bolševiky. Domluveno bylo půl hodinové příměří, které ale rudoarmějci využili k zničení trati a ústupu. Obrněné vlaky tak nemohly pokračovat dále a z Tatarské musel být přivezen železniční materiál k opravě. Nyní také došlo ke spojení skupin poručíka Syrového a kapitána Gajdy. Dalších pět dní stojí vojsko na stanici Omsk, než pokračuje dále.

„15. června vyjeli jsme z Omska, a stojíme na stanici Moskalenka. Kde jest první hrob našich hodně od 6. pluku, kteří padli v boji pod Marianovskem. Krásně vyzdoben, budiž jim lehká zem. Večer přijeli jsme do Kurganu.“

Od 17. června koná prapor posádkovou službu a také výpravy po okolí, aby eliminoval zbylé bolševické jednotky. Praděda poznamenává: *„18. června stojíme v Kurganu, kde jsme stáli a drželi služby u plných Rakušanů, věznic a mostu.“* Oddíly pluku se v menších přestřelkách střetávaly s rudoarmějci na železnici Čeljabinsk - Kurgan, aby zajistil obsazení stanic a hladký průjezd vlaků. Petr popisuje i nečekané události: *„24. června v 10 hodin večer zaslechl jsem ránu ve vedlejším vagoně, kde se zabil Ant. Krol bombou. Šikovný kluk ale udělal hlouposti.“*

27. června měl snad výstup z děžurným oficírem⁸⁶. V při jsem byl nařknut, že jsem jeho urazil a proto mě nechal zavřít. Čekal jsem a ničemu nevěděl při výslechu, svým potvřinem (potvrzením) celým sborem (zvod) přec jsem byl jen odsouzen. Batalion-komandirem na 8 dní do basy. A jsem se nemohl ani rozloučiti s kamarády, kteří odjížděli odpoledne právě na pozici k městu Ščadrinsku.“⁸⁷

29. června se do oblasti kolem Ščadrinku stahuje celý zbytek praporu včetně jedné čety 3. roty a výzvědného oddílu 2. roty. Počátek července se československé oddíly 2. praporu potýkají s odporem právě v této oblasti a čistí prostor směrem na Krasny Jar. Největší boje proběhly u stanice Dalmatova, kde rudoarmějci ztratili 700 – 800 mužů. Na straně československých jednotek zemřelo 17 vojáků, 21 jich bylo raněno a 2 byli nezvěstní. V bojích také zahynul pradědův známý František Kučera.

19. července obsazují legionáři po pětihodinovém boji ves Tamakulskoje a postupují dále ke stanici i městu Synarskoje. V tuto chvíli se pozornost československých jednotek upíná k železničnímu uzlu Bogdanoviči, kde se křížují tratě směrem na Jekatěrinburg - Omsk a Ščadrinsk - Jegoršino. (viz. Příloha č. 14)

⁸⁶ Dežurnyj (rus.), službu mající nebo dozorčí.

⁸⁷ Zápisník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

27. července začal útok. Město obsadila československá hlídka, kterou hlídala jízda bolševiků. Stanice Bogdanoviči byla již vyklizená, poškozena byla ovšem většina výhybek. Dalším úkolem bylo dobýt vesnici Kurie. Vzhledem k okolnostem a terénu byly roty rozvinuty v řetěz. Pravé křídlo tvořila polovina 1. roty, střed část 3. roty a na levém křídle byla také 3. rota spolu s četou kulometů. V devět hodin byla vesnice dobyta.

30. července se jednotky stahují zpět do Kurganě.

7. srpna zde jako posádka zůstává 3. rota a ostani jsou převeleni k povolžské frontě do Ufy a později do Simbirsku. V Kurganě 3. rota zůstává do 20. srpna. Praděda píše:

„10. srpna přišel jsem ze služby z mostu, kde jsme se měli nádherně. Ta denní služba, při které jsme chodili na hon a dělali jsme si zajíce se smetanou.“ Také se Petr v deníku zmiňuje o milostných záležitostech.

„17. srpna jsem měl holku v téže městě, ale né na dlouho neb jsme 20. srpna odjížděli na Jekatěrinskurgskou frontu.“ Rota nejprve dorazila do Čeljabinska a poté byla odvelena k Jegoršinu. Pod vedením ruského poručíka Taraševice tuto stanici zabrala 3. rota bez boje.

„22. srpna stojíme na jedné menší stanici, jest tam též naše baterie, jedem pomalu dopředu. Noc jest krásná a mám službu u ešalonu v lese.“

23. srpna po opravě poškozeného mostu postupuje rota dále.

„24. srpna dělali jsme rozvědku v 10 večer po požáru k mostu, bylo nás 15. Pod mostem viděli jsme pár lidí, po chvíli šli jsme kupředu, načež jsme narazili na bolševiky, při čem byla ohromná střelba. V ten den jsem se vykoupal v potůčku. Večer jsme se dozvěděli, že pojedem do pluku, ale nás zhoupí. Místo aby k pluku tak jsme navečer odjížděli a přijeli do Jekatěrínburgu v noci, kde jsme dostali produkty⁸⁸ a ráno 25. srpna odváželi nás na odbočku Kuzina, kde jsme vycházeli a jeli povozkách do vsi vzdálené 25 verst tak zvána Kirgišanovo.“⁸⁹

30. srpna se vojenské jednotky na povozech dostávají až do Kirgišanova. Petr v deníku píše: *„Tam jsme přišli v noci a šli vyměnit 5. rotu od 3. pluku. Zde jsme leželi celý den, v okopách, kde jsme promokli až na kůži. Pozn.: přšelo od 2 v noci až do 11.“*

2. září popisuje praděda v deníku boj o Bisertský závod. *„Nastupovali jsme takzvaně obchvatem v depo, poznali jsme naše úderníky, byly zde 2 roty, které šly v ten den na obchvat, který se jim zdařil. Prohnali jsme krásný a několik zde jsme zabrali. Mnoho plených i kanony kulometný...“*

⁸⁸ Produkt (rus.), výrobek, zemědělské výrobky.

⁸⁹ Zápisník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

3. září jedem zpět do Jekatěrinburgu, neb tam jsme své dílo skončili. Večer vyjeli jsme zug na třetí pozici Verch Nějvinsk. V září rána jsme přijeli na pozici, večer začala palba, celou noc jsme chodili po kopcích a lesích až do druhého dne.“ Protože však bolševici vytlačili polní strážce, musely se československé jednotky stáhnout k Tavatiji. Další den byla vyslána rozvědka, která zjistila, že rudoarmějci utrpěli značné ztráty a stanici je nyní možné obsadit.

„8. září ve 2 hodiny v noci na Verch Nějvinsk celý pluk. Jednu stanici jsme zajali, pak se postupovalo vpřed, kde jsme zajali vesnici, kde měli pěkné okopy. Náš broněvik⁹⁰ několikrát vypálil a oni utekli, sebrali jsme tu pulometry též zabrán broněvik a děla. Večer zajata stanice a město. Večer jsme šli na zastávku, tam pršelo celou noc.

9. září jsme byli změněni našim třetím praporem, 10 hodin přijíždíme do Jekatěrinburgu, večer jsme vyjeli z Jekatěrinburgu.“ Ještě během noci odjíždí 3. rota přes Kuzino do stanice Sarga.

„12. září rovnou jsme dělali nástup, zde naše rota dostala účastek⁹¹ 15 verst na prapor do jedné vesnice. V září jeli vpřed na stanici Salos cestou vidíme rozbitý dva vlaky od krásných, zde jsme drželi zástavu do druhého dne a nastupovali druhé prapory 6. pluku s údernou jednotkou bombometů se vrátili do ešalonu. Tak jsme válčili až do konce září, brali stanice v řadě za sebou.“⁹²

2. října obsadily roty 6. pluku opět stanici Šamary, 3. rota zde působila jako záloha.

„4. nebo 5. října měli jsme boje tuhý a poslední šli jsme naše rota s úderama a bombometama obchvat po levý straně. Měli jsme se dostat až za řeku Sibiru, a sebrat most. Ale bylo naopak, zabrali jsme první vesnici a odpočinuli si drobet a táhli jsme na druhou, tak zvaný Černý Jar, když přicházeli blíže a až na 3-4 versty od vesnice byli jsme my přepadnuti, ale špatně se potázali, s námi se bili. My rozpustili řetěz, začali jsme je mlátit, že museli utéct a my jsme též ustoupili, kde jednou přišla na nás tma. Že jsme neviděli na krok, stálo nás to jedenáct bratrů. Dva z nich nám zemřeli cestou do ešalonu a na to jsme dostali rozkaz, abychom opustili ves a vrátili se nazpět, neb že jsme obkrouženi. My totiž, že nám zprava přišli na první most přes řeku Sibiru, byli jsme nuceni ustoupiti 19 verst zpět, co bylo pro nás mrzuté, každý z nás nadával a nic jiného. Kapitán

⁹⁰ Ruský obrněný vlak nebo také automobil. Broněvik. Leccos [online]. 2010 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://leccos.com/index.php/clanky/bronevik>

⁹¹ Učastok - ruská územní jednotka. ŠTINDLOVÁ, Jitka. Ruské slovo „učastok“ a jeho český překlad. Naše řeč: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR [online]. © 2011 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=4564>

⁹² Zápisník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

toho účastku byl nám řekl, že již nedá své lidi na pozici, až přijde posila. A tedy přišla až za 2 – 3 dni. Přijel 5. pluk, který nás směnil, a my odjížděli za svým batalionem na Simbirský front a přijeli 12. října. Tento zásah je poslední akcí 3. roty na jekatěrinburské frontě. Poté je odvelena ke svému praporu k povolžské frontě.

Od 15. října vykonala ještě 3. rota několik výzvědných výprav v okolí Ťjumaze.

19. října se přesunuje rota ke svému praporu do Čišmy.

Koncem listopadu se začíná uskutečňovat plánovaný odchod 2. střeleckého pluku s fronty do hlubšího týlu, konkrétně do města Miass v Urale. „1. prapor s 1. kulometnou rotou a jízdním výzvědným oddílem, který až do 6. prosince ochraňoval úsek trati Čišmy - Davlekanovo, byl toho dne zaměněn Rusko-českým plukem a 7. prosince v noci odejel na severovýchod. Ve dnech 7. – 10. prosince projíždí Uralem, 10. přijíždí do Zlatoustu a 12. prosince do Syrostaně (východně od Zlatoustu), kde až do 16. prosince čekal, než byly upraveny jeho ubikace v Miasse. 17. prosince přešel na stanici Miass a téhož dne se přestěhoval do kasáren na Zlatoustecké ulici.“⁹³

Vojáci byli ve městě ubytováni nejen v kasárnách., ale také v soukromých domech. Z dřívějších bojů o město znali obyvatelé československé legionáře, proto s nimi vycházeli velice dobře a pluk se cítil téměř jako doma. Z konce roku 1918 se v pradědově deníku můžeme dočíst následující záznamy.

„24. prosince. Štědrý den jsme měli tance, zábavu k večeři při stromku, po večeři zpívali jsme, Kde domov můj... Nebo jsme šli do zábavy, při které jsem byl za 3 roky veselé nálady, tak jsem užil veselé svátky mezi hochy a vzpomínali na domov.

27. prosince napsal Petr 2 lístky domů a pokračuje:

„31. prosince na zlost jsem se opil tak, že jsem neznal svět, hodinu a půl šel jsem tancovat i též na nový rok. Den co den vzpomínáme na vás doma, jsem na všechno mrzutý, tím končím a připravuji se na moje narození.“⁹⁴

2.4.2 LEGIONÁŘEM DOMA

Zatímco Petr Podrázský se dostal ze zajetí a nastoupil k československým legiím, Václav byl v polovině roku 1917 odvolán z Uher zpět do Čech. Zde praděda píše v deníku: „Nastupuji na místo hospodářského adjunkta u hraběte Lažanského.“⁹⁵ Dataci svého přijetí praděda popsal slovy, když Bolevec vybuchl. Naráží tím na tragickou událost

⁹³ Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920, Praha, 1926, str. 191

⁹⁴ Zápisků Petra Podrázského - rodinný archiv autora

⁹⁵ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

z 25. května 1917, kdy vybuchla továrna v Plzni - Bolevci, toho času největší muniční podnik Rakouska-Uherska.⁹⁶ V Manětíně u hraběte Lažanského zůstává Václav ve službě až do roku 1918, kdy po úmrtí přechozího vrchního správce Ulricha vede tři dvory. V této době také sepisuje své předchozí zážitky z Východní fronty.

Konec prvního světového konfliktu se blíží, ale poražené mocnosti se nechtějí tak snadno vzdávat svých starých území. Po uznání Československé republiky, jejíž oficiální vznik si 28. října připomínáme státním svátkem, si začíná na počátku listopadu Maďarsko nárokovat velkou část slovenského území. Přes počáteční snahy slovenských delegátů se nepodařilo urovnat spory diplomatickou cestou. Ačkoliv bylo maďarské vedení několikrát upozorňováno, že obsazením slovenského území porušuje autonomii nově vzniklé republiky vojenské jednotky zde zůstávají. Na vyhrocenou situaci reaguje i československá strana, která do krizových oblastí vysílá své vojáky. Nebylo jich mnoho, protože většina československého vojska se doposud z Ruska, Francie a Itálie nevrátila.

15. prosince začíná československé vojsko osvobozovat Slovensko. Postup od Žiliny po Košice.⁹⁷ Koncem roku 1918 se z italské fronty vrací transport 20 000 čs. legionářů a jsou také nasazeni. 20. ledna se československým vojákům daří vytlačit maďarské jednotky na úroveň demarkační linie.⁹⁸ Začátek února znamenal jisté uklidnění situace. Nejvyšší rada vítězných mocností v Paříži považovala vojenské vyklizení za dostačující krok. Ze Slovenska sice odešla maďarská vláda a vojsko, ale zůstali například úředníci, učitelé či funkcionáři, v posádkových městech žili s rodinami maďarští důstojníci, kteří samo sebou nebyly zastánci Československa. Proto nepokoje převážně v Bratislavě přetrvávaly.⁹⁹

Zde jsou na počátku roku 1919 nasazováni také sokolští dobrovolníci. K odvodu se jich dostavilo 86 000, mezi nimi i Václav Žalman. *„Při vpádu Maďarů jsem nastoupil dobrovolně na Slovensko. Nejprve jsem v Plzni prodělal legionářský výcvik, poněvač jsme ještě neměli armádu.“* píše praděda. Po výcviku se zapojuje do bojů o Slovensko v červnu 1919. A bere tento střet jako jistou satisfakci: *„Kéž přijde brzy hodina ta! Hodina odplaty Vám, zúčtování, oh Magyarembere! Splaceny budou ty rány kolbou, ty nadávky, urážky a hlaveň, jež tehdy připravena klesla, vztyčí se, by krví smyto bylo vše. Tehdy tekla již cítit*

⁹⁶ Bolevec a okolí: (městské obvody Plzeň 1 a Plzeň 7 - Radčice, části Chotíkova, Ledec, Záluží, Třemošné, Zruč a Senec), Plzeň, 2001, str. 173

⁹⁷ TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka: boje o Slovensko 1918-1920*, Praha, 2005, str. 252

⁹⁸ Demarkační linie, které dělily Maďarsko se Slovenskem byly celkem 3. První navrhl již 21. listopadu 1918 francouzský ministr zahraničních věcí Pichon, druhou pak 6. prosince téhož roku zástupce pražské vlády v Budapešti Hodža s maďarským ministrem vojenství Bárthou. Třetí vznikla z podnětu pražské vlády a načrtl ji maršál Foch. TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka: boje o Slovensko 1918-1920*, Praha, 2005, str. 35

⁹⁹ TAMTÉŽ, str. 152

jsem a dosud cítím jak řine se žhavě zalévá vědomí a těším se. Vzhůru! - O svátcích svatodušních 8. června 1919“¹⁰⁰

Václav během působení v československo-maďarském konfliktu prošel přes Žilinu, Vrútky, Košice dále na Svaljavu, Volové a dostal se až k Jasiny na Podkarpatské Rusi. (viz. Příloha č. 40)

Maďaři kapitulují 24. června a boje jsou zastaveny. V letních měsících ještě doznívají srážky na hranicích.¹⁰¹ Definitivní hranice s Maďarskem je však určena až o bezmála deset let později.

2.5 DOZVUKY VÁLKY (1919 - 1920)

Na počátku roku 1919 je 2. střelecký pluk ubytován v Miassu, kde úroveň společenského života začíná stoupat. Jsou zakládány zábavní i pěvecké kroužky, pluk se účastní místních slavností a je vytvořeno i hudební těleso. Nový rok ale pro Petra Podrázkého začal poněkud nešťastně.

„6. ledna slavil jsem své narozeniny. Měl jsem je špatné, neb jak jsem byl moc zadumán a vzpomínky na různé věci, za dárek chtěl jsem se napít a býti veselí. Ale sojuz mě načap to rozmlouval. Mám holku, která mě poznala sama. V seznámení jsem jí vyhověl, ačkoliv jsem neměl a ani nechtěl se seznámit s ruskou holkou. Chtěl jsem zapomenout na vše zde a být oddán vzpomínkám, ale nemohu, jest to holce, která chce, a já musím být s ní, abych jí měl rád, ale zas bude po všem neb musím jít brzy na frontu, nevím pak, co s ní mám počítí. Prostě když mě je 24 roky se můžu rozhodovat sám sobě k svému štěstí.

8. ledna přetáhnul jsem flám i byl jsem trestán 5 dní kasárenským arestem, ale hulán pořád pryč, ať mě to stojí to anebo to.

9. ledna načal mi trest a ču čut¹⁰² se rozešel s holkou v Miassu...

11. ledna šel jsem do báně,¹⁰³ kde jsem pro vedro omdlel a ležel 2 a půl hodiny bez sebe. Všechna práce se mnou byla jim marná. Čekali, až přijdu sám k sobě. Když odcházel jsem z báně tak táhla matku holky k nim, ale nechtěl jsem jít, až když mě vzal její brat i mamku a odvedli mě k nim. Tam se mnou se udobřila Toša. Večer šli jsme tancovati, zas jednou jsem byl veselý.“¹⁰⁴

¹⁰⁰ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

¹⁰¹ TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka: boje o Slovensko 1918-1920*, Praha, 2005, str. 256

¹⁰² Ču-čut (rus.), trochu, trošičku

¹⁰³ Baňa - ruské parní lázně podobné finské sauně.

¹⁰⁴ Zápisník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

Pro velikou zimu nebyla možná cvičení pouze vycházky a kurzy pro vojíny i důstojníky. Vojáci se střídali jen na stráži.

13. ledna skončil Petrovi kázeňský trest a okamžitě nastoupil službu jako stráž. Den nato praděda v deníku zmiňuje oslavy ruského nového roku, kdy z okolních ulic byl slyšet samý křik a veselí.

26. ledna Petr píše o dalších zážitcích: „*Měli jsme saboru,¹⁰⁵ divadlo až do rána. Na ten den jsem se usmířil s děvou, která byla mojí obětí pro žerty nic víc.*“ Na začátku února praděda líčí další milostné peripetie.

Obr. č. 10. - Sobor v Irkutsku¹⁰⁶

„1. února stal se mě takový příběh. S nevěrami chodil za holkou a můj Karel chodil za sousedkou a té se ztratila kráva. Až půl se našla a zloděj byla máma mojí holky. Tak mě potom sbalili, že jsem měl něco s tím, ačkoliv holka mě řekla, že žádnéj mimo mámy o tom neví. Holka celá blažená ted'ka stojím na kraji propasti anebo ne. S nikým se nemůžu poradit a nikdo mi žádnou radu nechce dáti. Ach, kdyby tu byl otec neb matka moje, ti by mě radu dali. Zadumán, jak bude dál nevím, tak mě nemilovala žádná ani doma.

2. února byl jsem v lese u dynamitového skladu na službě, kde bylo mě smutno a byl každý dvě hod ve vzpomínkách a na domov můj.“

Díky tomu, že ruské sibiřské oddíly vystřídaly na pozicích československé, byl schválen plán o přesunu vojska do střední Sibíře. Jedním z důvodů byl i fakt, že ve střední Sibíři v oblasti Tulun – Tajga proběhla povstání rudých gard. Tím byl ohrožen kontakt jednotlivých částí československého vojska. Zároveň se předpokládalo, že na postupu legionáři ochrání magistrálu pro bezpečný přesun do Vladivostoku.

¹⁰⁵ Sobor (rus.), pravoslavný chrám. Zde se jedná o bohoslužbu, což dokládá i fakt, že 26. ledna 1919 byla neděle.

¹⁰⁶ SAK, Robert. *Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*, Jinočany: Nakl. H, 1995.

Jako první část vyjel na cestu sibiřskou magistrálou 1. prapor. Praděda v deníku odjezd zaznamenal: „10. února odjížděli jsme ze stanice Miass.“ O den později dorazil prapor do Čeljabinska, kde kvůli špatným poměrům na železnici zůstávají až do března.

„17. února stojíme na stanici Čeljabinsko a máme se dobře.“

8. března byl praděda v biografu a o několik dní později ještě jednou. Také se během asi měsíčního čekání vrátil na návštěvu zpět do Miass, kde zůstal 3 dny.

18. března odjížděl prapor z Čeljabinka přes Kurojamu a Makušino dále na Petropavlovsk a Omsk.

„27. března večer objeli jsme Omsk a jeli na Tatarskou do ní 29. března revize a o 6 hodině odjeli dál na Kainsk – Burabinsk. Přijeli jsme do něho odpoledne 4 hodin.

28. března odjeli ze stanice Čulinskaja k ránu, kde stáli do 8 až 9 hodin než jsme odjeli a navečer přijeli do Piov- Nikolajevsk a odjeli 31. března. Večer přijeli jsme do Marinska bolela mě ústa neb jsem měl puchýř na hořejším patru. Přijeli do Bogatova ke 4 hodině ráno.

1. dubna odpoledne přijeli jsme do Černogrecenskaja v poledne. Večer přijeli jsme do Krasnojarska, kde pobýli as 3-4 hodiny; odjeli na Kansk Jenisejsk přijeli toho ve 5-6 hodin večer. Druhý den na to jsme odjeli za 2 hodiny. Zde již vůkol jest první boj. Bolševici, kteří vyhazují tratě ze stanic.“¹⁰⁷ Zde již českoslovenští vojáci vstoupili na povstalecká území. U stanice Rješaty je vlak nucen zastavit, protože vykolejené soupravy znemožňovaly průjezd.

4. dubna po opravě trati pokračuje transport ke Ključí. Prapor vysílá výzvědné jednotky k následující stanici. Bohužel však zjišťuje, že vzbouřenci přerušili telegrafní spojení a také poškodili vodárenskou věž, čili stanice je bez vody. Dále již prapor nepokračuje a z rozkazu velení zde zůstává k ochraně trati Ključ - Vengerka. Nejprve působí 3. rota u stanice Točilnyj poté se přesunuje k Jurtám.

„5. dubna přijeli jsme do stanice Jurty, kde stržen most kol trati.

6. dubna dopoledne, zastřelili nám krásný jednoho hochu, kterého okradli a odešli. Stojíme na opuštěné stanici Jurty, jak strom v poli, čekáme na změnu pluku. Zde drželi jsme velikonoční svátky. Jsme na tom tak jako sirota, žádný pivo a nic nekoupíš. Jest nám smutno. Jsem nervózní již z toho všeho.“¹⁰⁸

Obrana úseku se stala velmi obtížnou. Proti československým vojákům stála spolu s povstalcí také příroda. Podmínky v neznámém a těžkém terénu znemožňovali vojákům

¹⁰⁷ Zápiskník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

¹⁰⁸ Zápiskník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

téměř jakýkoli přesun. Povstalci z řad domorodců dokázali této situace naopak dokonale využít. Přepadávali vlaky i osamocené jednotky a na lyžích vlastní výroby se poté rychle stahovali. Rozebírali kolejnice a strhávali mosty, které museli legionáři opravovat a tím dostávali bolševici možnost zaútočit. Boje téměř o každý metr železnice trval v tomto úseku několik měsíců. Pro československé vojáky se situace značně zlepšila v polovině května, kdy začal odtávat sníh a pohyb jednotek tím již nebyl omezen jako doposud. V tuto chvíli se mohli legionáři pouštět do pronásledování povstaleckých oddílů také do blízkých vesnic k definitivnímu zneškodnění.

16. května byla podniknuta první protipovstalecká výprava do vesnice Čeremšanka, ze které povstalcům pomáhali s poškozováním železnice i místní obyvatelé.

27. května byly posádky 1. praporu vystřídány a odjíždí zpět do Ključ. Po vyhnání povstalců z přilehlých oblastí se úsek trati Ključ – Vengerka stává relativně bezpečný. Nepřátelské jednotky se přesunují více na západ, úsek trati Rješety - Ingaš. Aby bolševiky hned v začátku zneškodnili, vydává se několik rot 2. pluku do této oblasti.

2. června odjíždí z Ključe 1. a 3. rota, pěší výzvědný oddíl i oddíl rychlopalných děl do Tinskoj pod velením majora Hasala.¹⁰⁹ Zde byla naplánována akce obsadit ves Kučerovo, jedno z povstaleckých center. Po jednodenním boji při okolních vesnicích a mostech se československým jednotkám daří vesnici získat. Druhý oddíl u vsi Borikovskoje takové štěstí nemá. Při opravě mostu byl napaden povstalci a oddíl musel ustoupit zpět ke Kučerovu.

4. června však Borikovskoje padne za přispění úderné roty, zákopnických a výzvědných oddílů, oddílu rychlopalných děl, 3. a 6. roty 2. pluku a kulometné roty 4. pluku. Zpět na svá stanoviště se jednotky přesunují přes Tinskoj.

„5. června odjeli jsme do Ilanskaja, kde stáli jsme několik dní.“¹¹⁰

V průběhu měsíce června se pluk vydává na další výpravy za povstaleckými skupinami. Klíčové bylo zabránění vsi Dolgij Most 14. června, po kterém se rebelující skupiny stahují a doprava na trati se viditelně zlepšila. Dokonce byla zavedena i noční doprava. Přelom měsíců června a července se nese ve znamení přehlídek a oslav. K pluku přijíždí 30. června vrchní velitel sibiřských jednotek generál Janin dále je uspořádána slavnost k výročí bitvy

¹⁰⁹ Antonín Hasal (1893 - 1960) v roce 1914 odjel do Ruska pracovat jako účetní na Volyni a téhož roku se také přihlásil do České družiny. Nejprve jako člen 2. čs. střeleckého pluku v roce 1917 se vypracoval až na jeho velitele. Bojoval v Irkutsku a v dubnu 1920 se opět vrací do vlasti. V roce 1934 je povýšen na divizního generála a po válce v roce 1945 na armádního generála. Po událostech v roce 1948 odchází do exilu neprve do Německa a posléze do USA, kde také umírá. Hasal, Antonín. *Válka.cz* [online]. 19. 8. 2006 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/43501>

¹¹⁰ Zápisník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

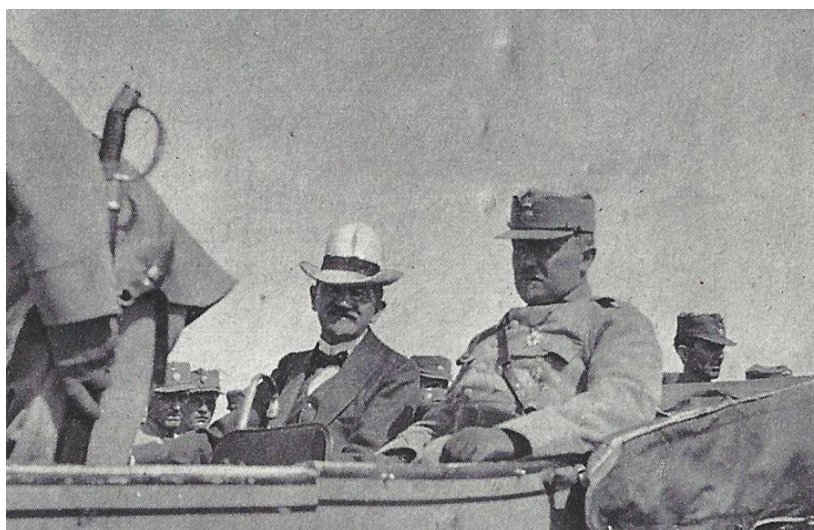
u Zborova a v předvečer výročí upálení Mistra Jana Husa 5. července zapalují vojáci nad městečkem Ilanskem hranici. Do 10. července se postupně vyměnily posádky všech stráží na úseku Ilanskaja – Rješaty a 2. pluk může pokračovat přes Nižně-Udinsk, Tulun, Zinu do Irkutsku. „16. července umístili nás do kasáren v Irkutsku. Hrajem fotbal, jsme zas veselí, že nemusíme vzpomínat na doma.“¹¹¹

Po více než roce se v irkutských kasárnách soustřeďuje celý pluk spolu s 1. sčeleckým plukem, který byl již dříve v Irkutsku ubytován. Opět se zavádějí pravidelná cvičení, posádkové služby ale také služba rajónní a plukovní. Pluky se střídají na strážích kolem železnice, kam vysílají jednotku o síle praporu. Začíná zde i bohatý vnitřní život. Zakládají se zájmové kroužky, vzdělávací, hudební, sportovní, divadelní. Jsou pořádány také jazykové kurzy, vše určeno pro vojáky i důstojníky. Z bývalého hangáru pro vzducholoď bylo vybudováno provizorní divadlo, kde mohli ochotnické kroužky nacvičovat a také předvádět svá představení.

30. července. Nepříznivá situace na protibolševické frontě znamenala, že kromě každodenní služby musela být vždy jedna rota pluku v pohotovosti.

Měsíc srpen probíhá ve znamení příprav na plánovaný příjezd československé delegace. V těchto dnech praděda popisuje každodenní život: „17. srpna hráli jsme s Unokentěžkou posádkou a 6:1 vyhráli. Při něm mi potloukli nohu, čekáme delegaci z vlasti, která je na Vladivostoku. Jsem mrzut, (...) už by jsme jeli z toho pitomého Irkutsku.

27. srpna přijela sem naše delegace, kterou jsme pěkně vítali, celá divize.“¹¹²

Obr. č. 11. - Příjezd F. V. Krejčího s Bohdanem Pavlů, Irkutsk¹¹³

¹¹¹ Zápiskník Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

¹¹² TAMTÉŽ

¹¹³ SAK, Robert. *Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*, Jinočany: Nakl. H, 1995.

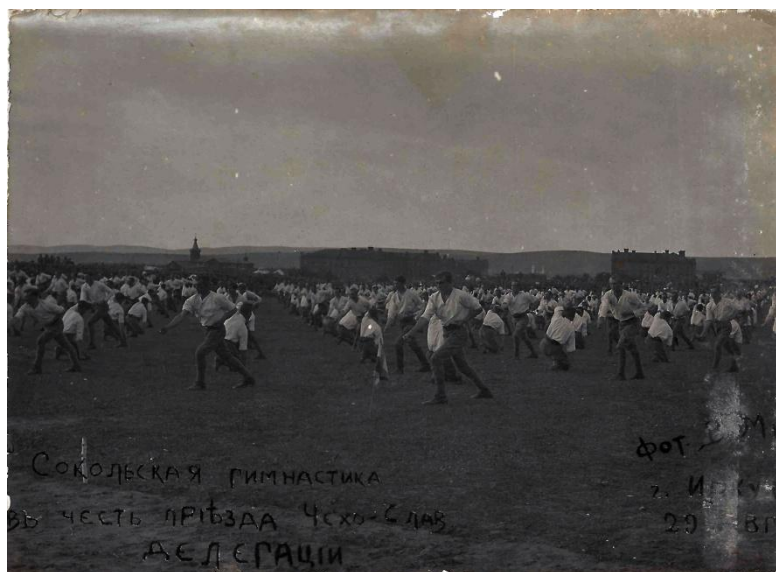
Generál Syrový uvítal jménem celého vojska hosty. Pozdravy z vlasti a obdiv nad statečností legionářských vojsk vyřizuje mluvčí delegace F. V. Krejčí, který generála Syrového při této příležitosti vyznamenává válečným křížem. Na prostranství východně od kasáren se provedlo defilé. Slavnost byla ukončena slibem oddanosti 1. střelecké divizi a odesláním telegramu prof. Masarykovi s vřelými pozdravy. Delegace ještě vykonala prohlídku kasáren a večer bylo uvedeno za přítomnosti obou pluků divadelní představení.

„28. srpna dostali hoši listky i psaní z domů, s nimiž se těšili, a já musel jsem přihlížeti na ně, jak se těší z těchto listů, někomu bylo veselo, a druhým opět smutnou zprávu dostali a moje mínění jest, asi těž takové že nemá mě již nikdo psát, tím končím a připravují nás na cestu do vlasti.“

29. srpna pokračovala oslava fotbalovým zápasem mezi oběma pluky. Praděda si zapisuje: *„Vyhráli jsme nad prvním plukem 3:0! 7. srpna jsme hráli s úderným praporem 2:2.“*

Poslední srpnové dny se členové delegace zajímají o vnitřní poměry v daných jednotkách a pořádají besedy s jejich zástupci.

Začátkem září dochází po dlouhé době pošta ve velkém množství. Delegace odjela a život v kasárnách se opět vrací do monotónních kolejí.

Obr. č. 12. - Sokolská gymnastika na počest příjezdu čs. delegace, Irkutsk¹¹⁴

„1. září pořád jsme v tý jedný a té samé atmosféře, která nás již otavuje po celý čas. „Ili po-rusky, vsjo vremja. Daž dajem na advoz.“ Čekáme na odpravu odsud proto nás to tak tady mrzí a nebaví. Dnes hrají radisti proti druhý, prohráli jsme 3:0. Nic nás to nemrzí, protože se o nás divize nemíní starat, tak na co mi by sme měli starat se o ní.“

¹¹⁴ Fotografie ze sbírky Petra Podrázkého - rodinný archiv autora

*11. září napadal nám zde sníh, který dopoledne roztál a večer padal znovu.*¹¹⁵

Pravidelná cvičení mají vojáci občas ozvláštněny ostrou střelbou na střelnici, kde se zkoušejí nové japonské pušky.

Měsíc říjen započal transportem 1. Pluku z Irkutska do Vladivostoku. Což sice na určitou dobu zvedne morálku mužstva, že se přece jen někdy na východ dostanou, ale pro 2. pluk znamená absence vojáků zvýšení služebních povinností.

13. října jsou vojáci vyzbrojeni japonskými puškami

28. října byla na počest výročí republiky na náměstí v Irkutsku přehlídka tamější posádky generálem Syrovým, které velel podplukovník Hasal. Pluk oslavil vznik republiky o den později divadelním představením, po kterém následoval koncert.

2. listopadu Petr zapisuje: *„Vzpomínáme na domov, zde již máme zimy takový, že nejde držet službu.“* Pluk dostává začátkem listopadu zimní výstroj. Praděda v deníku 9. listopadu píše: *„Dostal jsem z domu psaní, které mi potěšilo, a lituji mého bráchu, který byl zničen nepřátelským jhem, nemohl se dočkati toho, co budovali naši předáci a my.“*

Horšící se politické poměry koncem listopadu doléhají i na mužstvo a jeho morálku. V Irkutsku se začíná schylovat k převratu. Podobná situace je i ve Vladivostoku, kde se povstání zatím daří urovnat. Na magistrále stále hrozí stávká. Z těchto důvodů se štáb 1. střelecké divize rozhoduje, k odjezdu pluku začátkem prosince.

Protože obtížné podmínky nedovolovaly příliš mnoho vagonů, musely být plukovní jednotky přeorganizovány, také jsou vlaky vybaveny zásobami a topivem na dobu čtrnácti dní. Petr Podrázský odjíždí z Irkutska třetím vlakem s 1. praporem (1., 3., 4. rota, štáb praporu), velitelem transportu se stal major Kolář.

*„7. prosince odjíždíme ráno v 9 hodin z nádraží Irkutska na Vostok. Projíždíme mnoho tunelů okolo jezera Bajkalu z jedné strany a z druhé vysoké skály, a všechny jsme projeli. Stanice Bajkal a navečer dojíždíme stanici Sludjanka, stojíme do rána, o 10 hodině odjíždíme.“*¹¹⁶ (viz. Příloha č. 25)

Vlakové soupravy se na magistrále posunovali velmi pomalu kvůli obtížným podmínkám nebo nedostatku topiva. Největší překážkou se stala stanice Čita. Tuto oblast měl pod svým velením ataman Semjonov,¹¹⁷ velitel Bílé armády v Zabajkalí, který neuznával stávající

¹¹⁵ Zápisků Petra Podrázského - rodinný archiv autora

¹¹⁶ Zápisků Petra Podrázského - rodinný archiv autora

¹¹⁷ Grigorij Michajlovič Semjonov (1890-1946) vojenský velitel Bílé armády, který ovládal v době ruské občanské války zabajkalskou oblast. Na začátku roku 1919 se prohlásil za atamana a spolupracoval s Japonci. Po válce emigroval, zprvu do Číny poté USA a Kanady nakonec se usadil v Japonsku, kde byl po

ruskou vládu. Od zdržení československých transportů si sliboval pomoc legionářských vojsk proti bolševikům postupujícím do nitra Sibíře. Pro vojska československé armády tyto komplikace znamenaly velké problémy. Tenčily se zásoby potravin i paliva na vytápění vagonů a neustále zastavování má nepříznivý vliv na morálku celého pluku. Zvláště, když mužstvo vidí kolem bez problémů projíždějící Semjonovovy obrněné vlaky, čili stálé dohady o technických potížích na trati nejsou již akceptovány. Do deníku si Petr Podrázský poznamenává 9. prosince, že přijížděli do stanice Mysovaja, kde stáli tři dny. Na úseku trati vedoucí až do Mogzonu se doprava téměř zastavila. Později se velitelům pluku dostal do rukou telegram, kterým ruské velení vyhlásilo zastavovat na trati všechny československé vlaky. Nikdo nevěděl proč, pluk zesílil výzvědné oddíly u významnějších stanic na trati. Až díky telegramu generála Syrového, se věci vyjasnily.¹¹⁸ Celá aféra začala nedorozuměním z ruské strany. Následovalo zdržení vlaků admirála Kolčaka,¹¹⁹ který zprávu o nedisciplinovanosti na trati svedl na československé vojsko a na jeho popud začal Semjonov jednat.

Pradědův vlak projíždí 13. prosince pomalu přes Udinsko a následující den zastavují v Petrovodsku. Dále v deníku píše: „16. prosince přijeli jsme do Chilok, stojíme a prohlíželi jsme si městečko rozpoložené v pěkném údolí a vrchy.

24. prosince nadešel nám Štědrý večer, který jsme prožili ale špatně. Nemáme ani čtvrtinu toho co jsme měli v Miassech. Máme tak jak obyčejný den. Už ty vánočky, které jsme dostaly více ničeho. Nemohu psát ani, když si na vše vzpomenu, neb je mi teskno při vzpomínce na domov. Čekáme na odjezd, ale máme to zaražené, samé překážky, ještě v tom když jsme na cestě domů. 30. prosince odjeli jsme ze stanice Chilok a 31. prosince přijeli na stanici Mogzon, jedeme rychlostí 120 verst za 14 dní.“

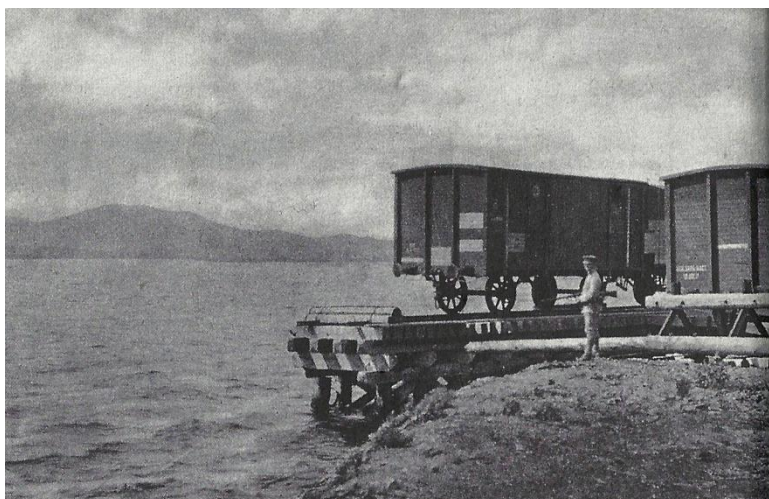
Teprve díky rázné intervenci ze strany podporučíka Hasala, velitele 2. československého pluku, se na počátku ledna 1920 dávají vlaky konečně do pohybu směrem na Vladivostok.

4. ledna si Petr zapisuje: „Vyjeli jsme ze stanice Mogzon!!! Do Čity!!!! I zdrželi jsme se půl dne, večer odjížděli do Adrianovky!!!! Kam jsme přijeli 6. ledna ráno, zde mám výročí, čtvrtstoletí narození, ale nemám co pít, tím to nestojí za nic.“

konci druhé světové války zadržen a následně popraven. Grigorij Michajlovič Semjonov. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Grigorij_Michajlovič_Semjonov

¹¹⁸ Celé znění telegramu v knize: *Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920*, Praha, 1926, str. 217

¹¹⁹ Admirál Alexandr Vasilijevič Kolčak (1874 - 1920) byl ruský admirál (od roku 1917) a jeden z vůdců bílých v ruské občanské válce. 7. února 1920 byl zastřelen. Admirál Alexandr Vasilijevič Kolčak. *Válka.cz* [online]. 5. 1. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/22097>

Obr. č. 13. - Konec magistrály ve Vladivostoku¹²⁰

Dále již transport probíhá bez větších potíží, jen jeden zásobovací vlak vykolejil v obtížném terénu. Praděda cestu popisuje: „10. ledna – Mandžurie, ve 3 hodiny dostali jsme směnu brigády, jedeme dále. Na 11. ledna projíždíme tunel asi 9 verst dlouhý, projeli jsme depo a jedeme romantickou krajinou, co neudělala krajina, to dovoluje dráha, na kterou je dobře a pěkně dívat. Odpoledne jsme přijeli do Šzalontinu, kde měli oběd.“

12. ledna přijíždí vojáci kolem města Charbin, kde praděda poznamenává, že dělali Číňanům výprodej všeho možného. Pluk projíždí stanicí Mulin a přes Ussurijsk končí jeho cesta v přímořském Vladivostoku, vlak s 1. praporem dojel 17. ledna po půlnoci. Nyní byl pluk ubytován na Ruském Ostrově – Podnoží v kasárnách 4 versty od Vladivostoku.

Praděda píše: „18. ledna ráno odjížděli jsme do přístavu, odstěhovali se na ostrov do kasáren, kde čekáme na odjezd. 18. ledna do 28. ledna jsem ševcoval a různé věci se dozvídáme. Naše psaní nám nechtějí dáti, to co nám patří. Já mám právě jedno prádlo druhé rozbité a nemohu změnit ani dostat.“ Pluk se okamžitě po příjezdu začíná připravovat na cestu po moři. Odvádí se nepotřebná munice a zásoby a vojáci jsou vybaveni japonskou výzbrojí. Také se všichni evakuovaní musí před odjezdem registrovat.

8. února 1920 přistála loď Nižnij Novgorod¹²¹ ve vladivostockém přístavu. (viz. Příloha č. 27) Transport, v pořadí sedmnáctý, se začal nalodovat 11. února. Za zvuku hymny vyjíždí Nižnij Novgorod na moře, praděda si zaspal: „13. února odjíždíme ráno o půl

¹²⁰ SAK, Robert. *Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*, Jinočany: Nakl. H, 1995.

¹²¹ „Loď Nižnij Novgorod jest nákladní loď Dobrovolnago Flota; vystavěna byla v Anglii. V míru konala služby obchodní lodi v Černém moři, za války používána spojenci k dopravě munice z Ameriky do Evropy. (...) Rozměry lodního tělesa činí: Největší délka 336 stop, největší šířka 40 stop 6 palců, největší hloubka 27 stop. Vlastní zatížení 3294 tuny, pojme 2584 tuny. Skladiště uhlí pohltí 470 tun uhlí, vodní nádrže 658 tun.“ (Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920, Praha, 1926, str. 221)

9 hodiny na Karats uhelná stanice. K večeru vyjeli jsme z ledu do širého moře, máme to nahnutý k jedné straně.“ Protože asi 40 mořských mil bylo moře pokryto ledovou vrstvou, doprovázelo transport na začátku cesty ledokolo Dobryňa Nikitič. Na palubě lodi se nacházelo 38 důstojníků, 646 vojáků (mezi nimi také Petr Podrázský), 36 občanů, 13 zajatců a 1 kůň. První dny plavby panovalo ještě velmi chladné počasí, voda v potrubí zamrzala, proto se nemohly používat vodovody, umyvadla a klosety.

16. února loď přistává v japonském Karatsu. (viz. Příloha č. 28) Zde již panuje příjemné jarní počasí. A praděda zaznamenává své zážitky z cesty. „V noci přijeli jsme do prvního přístavu v Japonsku, Karatsu. Zde obchod (přijeli k nám Japonci a rozložili bazar na palubě¹²²) odpoledne jsem viděl rybu 2 a 1/3 metru dlouhou, jmenovali to „delfína“ též jsem měl takzvané točení hlavy, ale ještě jsem ryby nekrmil.“ V přístavu se na loď doplnily zásoby vody a uhlí. 18. února vyplouvá Nižnij Novgorod dále. „O druhé hodině vydali jsme se na cestu 10 – 11 dní do Singapuru.“

Plavba probíhá v naprostém klidu. Život na lodi je ovšem rušný. Koncertuje plukovní kapela, vojáci se baví pozorováním moře a jsou zde také zájmové kroužky. Cestu zpestřuje i americký cestující, který pro obveselení pouští kinematografická představení. Pozornost vzbuzuje i jediný cestující z říše fauny, koník Ferda. Čas od času se koná cvičení poplachu a nástupy k záchranným člunům s výstrojí. Nyní se již natolik oteplilo, že většina cestujících má na sobě pouze nejnútnejší oblečení a mnozí vojáci dokonce nocují na palubě lodi.

29. února přiráží Nižnij Novgorod ke břehům u přístavu Singapur. „Přijeli jsme o 8 hodině ranní, pěkný pohled na město.“ Zde již anglické úřady dovolily celému transportu vylodit se a prohlédnout si přístav. Byly doplněny zásoby potravin na další cestu a 2. března se loď vydává na další cestu severozápadním směrem přes Malajskou úžinu.

7. března se i na lodi oslavuje. „Slavíme narozeniny našeho tatíčka Masaryka a vzpomínáme na domov, jak jej oslavují. Jsme na širém moři před Colombo.“¹²³ Slavnost 70. narozenin prezidenta Masaryka uvedl poručík Hrbáč přednáškou na téma: „Život a význam prezidenta Masaryka“. Odpoledne se konal koncert a vše ukončila přednáška, O boji za svobodu severoamerických Spojených států, dr. Píska ozvláštněná světelnými obrazy.

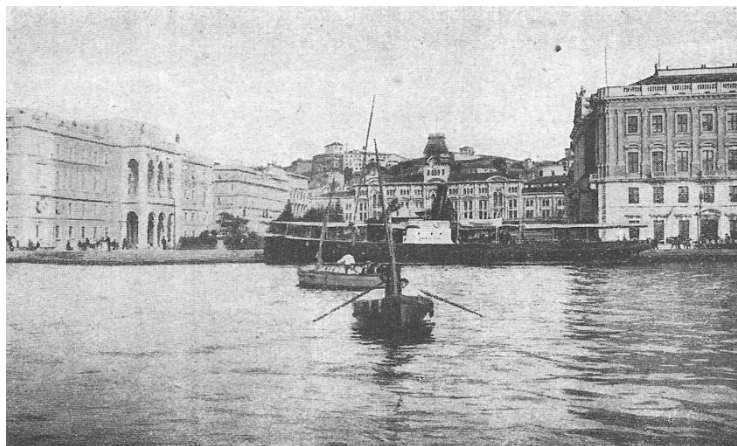
¹²² Kromě velitele a 10 příslušníků transportu nebylo povoleno nikomu opustit loď. Japonští obchodníci to tedy vyřešili po svém a loď obklopily bárkami se zbožím. Nakonec se celá paluba prohýbala pod množstvím obchůdků. (*Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920*, Praha, 1926, str. 222)

¹²³ Zápisník Petra Podrázského - rodinný archiv autora

10. března připlouvá loď do Colomba, města na západním břehu ostrova Ceylon. Praděda zde zapisuje: „*Jsem ve zvláštním zadumání, hlavu mám z toho těžkou, sny i přeludy mě trápí.*“ V přístavu se pluk zdržel dva dny, než odplouvá dále na Djibouti.

19. března se mění rozkazy. Kvůli uhelné krizi mění Nižnij Novgorod směr k městu Aden, kde také 21. března transport přistál a naložil zásobu uhlí.

22. března líčí Petr: „*Dopoledne jsme hráli fotbal s Arabami vít. 4:0 a odpoledne odjížděli z Adenu. As za 3 hodiny se nám ukázali tamější domorodci na lodi, kteří nakládali uhlí nám do lodí a zůstali již schovaný v uhlí.*“ Šlo o deset arabů, kteří tímto krokem unikli nouzi a špatnému chování zaměstnavatelů. Loď proplouvá průlivem Bab el Mandeb a proniká do vod Rudého moře. Od 26. března se povětrnostní podmínky mírně zhoršili a objevují se znovu příznaky mořské nemoci. Teplota se také znatelně snižuje. Cesta pokračuje kolem sinajského poloostrova až 30. března přistává loď v přístavu Suez, kde byl na Nižnij Novgorod nainstalován reflektor a po několikahodinovém čekání pak konečně vypuštěn do Suezského průplavu. O den později přistává loď v anglickém přístavu Port Said, kde jak praděda poznamenává, je velmi draho. Poslední etapu plavby nastupuje Nižnij Novgorod 1. dubna. „*Svátky velikonoční užíváme v okolí řeckých ostrovů a Kréty.*“

Obr. č. 14. - Přístav Terst, Itálie¹²⁴

Ve Středozezemním moři hrozí nebezpečí bludných min, proto je na lodi nařízena všeobecná pohotovost a pro případ ztroskotání jsou vykonána všechna opatření. Naštěstí se vše obejde bez problémů. Loď pluje kolem dalmatského pobřeží a posádka se pomalu chystá na vylodění. Konec cesty se blíží. 7. dubna přistává Nižnij Novgorod na noc u Lusin Piccolo, poslední zastávky před přístavem Terst. Následujícího dne kolem sedmnácté hodiny připlouvá loď Nižnij Novgorod do posledního přístavu své cesty, italského Terstu. Zde byla posádka uvítána místními zástupci Československé republiky.

¹²⁴ *Cestami odboje: jak žily a kudy táhly čs. legie.* Editor Adolf Zeman. Praha, 1926, str. 193

Po vylození dne 9. dubna je pluk dále přepravován ve dvou sanitárních vlakových soupravách. „*Večer odjíždíme a 10. dubna odpoledne přijeli jsme do Lublaně, kde byl večer odjezd na Štýrský Hradec, kam jsme přijeli 11. dubna dopoledne a odpoledne odjeli dále.*“¹²⁵

12. dubna kolem půlnoci vjíždí vlaky na českou půdu. Petr Podrázský se po dlouhých čtyřech letech opět dostává do vlasti. Transport překračuje hranice v Dolním Dvořišti, kde velitel pluku pronáší krátkou řeč. Cesta pokračuje k Českým Budějovicím, kam pluk přijíždí 13. dubna a dále jede přes zastávku v Benešově ku Praze.

14. dubna 1920 kolem deváté hodiny přijíždí souprava na Wilsonovo nádraží. Roty s plukovním praporem se řadí před nádražím a zde je také uvítal ministr Klofáč¹²⁶ proslovem a velitel pluku pronesl slib věrnosti za všechny vojáky. Následovala přehlídka, při níž se ministr pozdravil s praporem. Pluk se poté přemístil do Litoměřic na místo své trvalé posádky. Po uvítání odchází 1. prapor do Terezína, zde je dočasně ubytován.

Zde končí zápisky Petra Podrázského. Podle Sbírky legionářského poslužného spisu byl 8. srpna 1920 poslán k demobilizaci z Litoměřic, která proběhla koncem září v Prešově. (viz. Příloha č. 5) Nic už pradědovi nebránilo k návratu do rodného Kladna.

¹²⁵ Zapisník Petra Podrázského - rodinný archiv autora

¹²⁶ Václav Jaroslav Klofáč (1868-1942) český novinář a politik. Byl stoupencem radikálního křídla Mladočechů, 1890-1899 redaktorem Národních listů. Českou stranu národně sociální založil 1897 a poslancem rakouské říšské rady byl v letech 1901-1918, 1908-1913 pak také českého zemského sněmu. Zastával myšlenky protirakouského radikalismu a slovanské vzájemnosti. Za první světové války byl vězněn a obžalován z velezrady, díky amnestii však trestu unikl. V roce 1918 se zúčastnil jednání čs. zahraničního odboje v Ženevě. V letech 1918-1920 byl prvním ministrem národní obrany ČSR, 1920-1939 senátorem a 1918-1938 také předsedou České strany národně socialistické. (TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka: boje o Slovensko 1918-1920*, Praha, 2005, str. 246)

3. POVÁLEČNÉ OSUDY

3.1 PRVNÍ REPUBLIKA (1920 - 1938)

Období od vzniku Československé republiky, po nechvalně proslulý datum 30. září 1938, kdy byla podepsána Mnichovská dohoda. Nově vzniklý stát nyní musel potkat s velkými změnami. Posílit hospodářství po válce a také se postupně vymaňovat z německého vlivu, který zde byl hluboce zakořeněný. Přeměnou prochází například školství a majetkové poměry šlechty. Celý národ si zvyká na autonomní stát.

Petr Podrázský se po demobilizaci vrátil zpět do Kladna - Rozdělova k rodině. Začíná opět pracovat jako obuvník. Ve Strnadově ulici si zařizuje dílnu a vede se mu celkem slušně. V roce 1924 se oženil s Marií Slabou a následujícího roku se jim narodil syn Josef. O deset let později 1935 pak dcera Libuše. Praděda cvičil v dělnické tělovýchovné jednotě a hrál též kopanou za FK Rozdělův. Bohužel Petrovi ševcovské povolání příliš nevydělávalo. Situaci nezlepšily ani obuvnické koncerny ani hospodářská krize. Pradědovi nezbývalo, než si najít jiné zaměstnání. Na přelomu 20. a 30. let začíná krumplovat na vrchní stavbě ČSD, což byla jedna z nejtěžších prací. Poté se stal posunovačem ve stanici Kladno - Dubí. (viz. Příloha č. 16)

Václav Žalman byl po návratu ze Slovenska jmenován kontrolorem na panství hraběte Lažanského,¹²⁷ což znamenalo: „*Osm dvorů, pivovar, lihovar, pily, mlýny, polesí aj. revisi všech účtů před vyplacením kontroly, strážny vlny, výlov rybníků a předávání dřeva kupcům. 4.494.50 ha půdy.*“¹²⁸ Václav působil od roku 1919 jako jednatel TJ Sokola v Manětíně, kde dělal také cvičitele. Kromě toho se zapojuje do divadelního odboru jako nápověda a dělá předsedu Sdružení válečných poškozenců – invalidů pro okres Manětín. Jako činný představitel sokola se Václav angažuje v městském zastupitelstvu a upravuje letní cvičiště dobrovolných hasičů v Manětíně za sokolovnou. „*V roce 1920 cvičíme s naší maminkou na VII. všesokolském sletu v Praze na Letné, poznáváme prezidenta T. G. Masaryka osobně, spisovatele Jiráka a Renátou Tyršovou. Vede nás bratr náčelník*

¹²⁷ Hrabě JUDr. Vladimír Lažanský. Po smrti bratra Leopolda přebírá rodinné panství, kam mimo jiné patří také zámek Chyš. Významná postava českého veřejného, kulturního i politického života devadesátých let 19. a počátku 20. století, prezident Národopisné výstavy československé v Praze roku 1895. Mimo jiné u něj jako domácí učitel syna Prokopa působil Karel Čapek. Hrabě Lažanský umírá v roce 1925. Chyš – zámek. *Památky a příroda Karlovarska* [online]. 2009-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.pamatkyapriodakarlovarska.cz/chyse-zamek/>

¹²⁸ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

Jindra Vaníček a sestra Malá. ¹²⁹ V roce 1922 se Václav žení s Boženou Eretovou a o rok později se jim narodil první potomek, Jaroslav. I do Manětína přichází roku 1923 záborový zákon.¹³⁰ Václav provádí soupis veškeré půdy hraběte Lažanského a po propuštění 31. prosince 1924 nastupuje na Velkou Černou Hat'. (viz. Příloha č. 41)

Praděda začíná na statku hospodařit prakticky od nuly. V deníku popisuje: „*První vodovod atd. Opravujeme, teče na nás, fouká vítr kolem futer - stavíme kamna, opravujem okna, střechy atd. (...) a pracujeme na svém! Začínáme od píky, dluhy rostou do statisíců - směnky podepisují do milionu - za sebe, za lihovar, kde jsem pokladníkem...*“ Dále se Václav angažuje v množství sdružení např. je členem Hospodářského družstva v Plzni a Plasy - Žihle, národní jednoty Pošumavské - Hluboká, člen záložny v Manětíně, Kampeličky ve Strážišti, obecního zastupitelstva tamtéž i osadního zastupitelstva v Černé Hati.

Nadcházející roky se snaží prosperovat a hospodařit na svém statku. K Jaroslavovi se přidává i druhý syn Miroslav. Václav na sebe bere další povinnosti, od roku 1925 vedl kupříkladu státní Meteorologickou stanici v Černé Hati a je zpravodajcem státního úřadu statistického v Praze. Roky před válkou ještě stačil být členem Zemědělského muzea a Matice české v Praze. Asi jsem nevyjmenovala úplně všechny spolky nebo funkce, které praděda Václav zastával během meziválečných dvaceti let, ale pro ilustraci jeho bohatého kulturního a společenského života to jistě stačí.

3.2 DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA (1939-1945)

Válečný konflikt, ještě hrůznější než první světová válka zastihla Petra Podrázkého na posunovačské pozici v Kladně - Dubí. Zde také praděda předával při posunu nákladních vlaků s uhlím ilegální tiskoviny a letáky. Tajná státní policie již v roce 1940 prováděla několik razií, ale důkazy ani odbojáře se jim na stanici zachytit nepodařilo. Až na počátku roku 1941 byly příslušníci gestapa úspěšní a čtyři členové odbojové skupiny, mezi nimi i praděda, byli zatčeni. Z kladenského vězení Petra Podrázkého deportovali koncem července do Terezína a následně do koncentračního tábora Mauthausen. (viz. Příloha č. 30) Smutná historie tábora se začala psát 8. srpna 1938. „*Pět měsíců po tzv. anšlusu Rakouska k Německé říši, byli do Mauthausenu dopraveni první vězni z koncentračního tábora Dachau. Rozhodujícím faktorem pro volbu místa byl - stejně jako u pobočného tábora*

¹²⁹ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

¹³⁰ Zákon ze dne 16. dubna 1919 o zabránění velkého majetku pozemkového. 1945 - 1918. *PRÁVNÍ PŘEDPISY ČR: upravující právní postavení církví a náboženských společností a další související otázky* [online]. Praha, © 1999, 2000 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z2.htm>

Gusen založeného v roce 1940 – výskyt žuly v tamějším kamenolomu. Vězni byli nasazeni nejdříve při výstavbě tábora a do výroby stavebního materiálu pro společnost „Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH“, jejímž vlastníkem byla SS. Podnik byl pověřen monumentálními a prestižními stavbami v nacionálně socialistickém Německu.

V popředí zájmu byla do roku 1943 politická funkce tábora, dlouhodobé stíhání a věznění – skutečných nebo domnělých – politických a ideologických odpůrců. Mauthausen a Gusen byly dočasně jediné tábory zařazené do kategorie „III. stupně“. To znamenalo nejtvrďší vězeňské podmínky v rámci systému nacionálně socialistických koncentračních táborů. Úmrtnost byla v tomto období jedna z nejvyšších mezi koncentračními tábory v Německé říši.¹³¹

Petr Podrázský se do KT Mauthausen dostává v nejméně vhodný čas. Kdy přesně dokumentace tábora neuvádí, až do roku 1942 se záznamy o příchodu nových vězňů nezapisovali. Podle vzpomínek mé babičky se do tábora musel Petr dostat koncem srpna či v září 1941. Z dostupných informací archivu Památníku Mauthausen byl praděda v ochranné vazbě a označen za politického vězně s číslem 2744. (viz. Příloha č. 31) Tvrdá práce v kamenolomu navíc nelidské podmínky a zacházení s vězni bylo pro Petra neúnosné. Z babiččina vyprávění jsem se dozvěděla, že jim praděda po příjezdu do Mauthausenu jednou napsal. Kromě toho, že psaní mohla být psána jen německy, obvykle obsahovala pouze pozdravy rodině, přání dobrého zdraví a informace o tom, jak dobře se jim v táboře vede. Zřídka kdy se vězňům podařilo přes přísné kontroly předat rodině vzkaz, aby třeba poslali z domova trochu jídla.¹³² Na tento dopis měla rodina povolení odpovědět. Babička mi poskytla fotografii, kterou svému tatínkovi poslali spolu s balíčkem do koncentračního tábora. (viz. Příloha č. 4)

Dle záznamů archivu Památníku Mauthausen zemřel praděda Petr Podrázský dne 20. 12. 1941 na vysoký tlak - hypertenzi a krvácení do mozku. (viz. Příloha č. 31) Jestli tomu tak skutečně bylo, se pravděpodobně nikdy nedozvím. Stejně dobře mohl podlehnout úrazu v lomu, na schodech smrti (viz. Příloha č. 30) nebo jej mohla zastřelit stráž. Stejně dobře mohly být uvedené příčiny jen důsledkem strašlivých pracovních a životních podmínek.¹³³

¹³¹ Historie tábora. *Mauthausen memorial: Památník koncentrační tábor Mauthausen* [online]. 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.mauthausen-memorial.at/int/cz/index.php?id=38>

¹³² LITTLCH, Karel. *Mauthausen, koncentrační lágr smrti: vzpomínky na léta 1941-42*, Praha, 1945, str. 53-54

¹³³ „Jako příklad, jakým tempem byli Češi v Mauthausenu vražděni, uvedu, že z transportu 1700 krajanů z 3. října 1941 bylo v lednu 1942 na živu už jen asi 90.“ LITTLCH, Karel. *Mauthausen, koncentrační lágr smrti: vzpomínky na léta 1941-42*, Praha, 1945, str. 103

Zde definitivně končí životní příběh mého pradědy Petra Podrázkého. Legionáře, odbojáře ale také obuvníka, otce či manžela. Místo jeho posledního odpočinku není známé, tělo se z koncentračního tábora rodině nevrátilo. Petra spolu s dalšími statečnými muži si však lidé mohou připomenout na pomníku v Kladně - Rozdělově. (viz. Příloha č. 18)

Pro Václava Žalmana znamenal válečný konflikt velké starosti, jak udržet hospodářství. Vše ztěžoval i fakt, že po Mnichovu 1938 se statek ve Velké Černé Hati stal de facto pohraniční oblastí. Sousední ves Malá Černá Hat' měla být zabranou oblastí a možná díky pradědově zásahu se tato česká osada vrátila zpět k Protektorátu. Václav v poznámkách píše: „9. října 1938 – v neděli večer vtáhli z Vysočan, jako had, z vršku přes Střelu 2 nákladní auta, 2 motorky a jiná vozidla s nimi 60 říšskoněmeckých vojáků 92. hannoverského pluku do Malé Černati. Zpráva jako Blesk a soused náš hajný Kocanda, který tam právě byl je zajat, jak mi s pláčem sděluje jeho dcera Máňa, která přiběhla k nám...“¹³⁴ Václav situaci hned řeší, také jako člen obecního zastupitelstva ve Strážišti a Černé Hati. Vyhledá styčného důstojníka a spolu s ním a jedním četníkem vyjíždějí autem k zabrané vesnici. Mimo jiné s nimi jede i třináctiletý Miroslav, pradědův syn. Ten hlídá auto, zatímco se tři dospělí muži vydávají k vesnici. Zde je ovšem připravená německá hlídka, která všechny prohledá, odzbrojí a uvězní, dokud se nevyjádří velitel oddílu z Kotanče. „Po půlnoci přijel z Kotanče hejtman, který vyslychal, a kolem druhé hodiny ranní jsme byli propuštěni. Chudák Mirek stál u auta na Březině sám... a byli jsme rádi, když o třetí ráno jsme přijeli domů, kde maminka nespala uplakaná celou noc...“¹³⁵ Malou Černou Hat' nakonec německá armáda nezabrala, ale mnoho přilehlých vsí či měst ano např. Hluboká nebo část Manětína.

Podobných peripetií si Václav za války prožil více. Protože tuto práci zaměřuji na první světovou válku, vybírám z deníku jen několik záznamů pro ilustraci. V roce 1942 byl praděda čtrnáct dní od 7. do 24. dubna vězněn v Kralovicích v cele č. 2, spolu se dvěma sousedy Střelou a Kocandou za nepřiznané zásoby, které se během kontrol našli. Nebo také za nezaplacení pokut. O měsíc později však Václav zapisuje:

„Čtvrtek 28. května 1942. Dychtíme po zprávách, atentát na Hendricha se prý nepovedl, pachatelé jsou ještě na svobodě, Češi svorně doufají jen, aby je nechytily!“

¹³⁴ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

¹³⁵ TAMTÉŽ

4. června mezi lidmi převládá obava, co bude dále, jak se Hitler a Němci budou českému národu mstít. Včera již chodili Němci po českých rodinách o podpisy, kdo je pro Němce či proti. Šušká se, že převezmou radnici a budou žádat o připojení Manětína do Sudet!!

7. června v neděli v noci přišel do Manětína úřední rozkaz po všech i venkovských obcích vyvěsiti černé prapory! A tak i nás v Č. Hati jsme museli s fáborem ven. Naše mamka z něj udělala potom chlapcům černé trenýrky!“ Události následující po atentátu na zastupujícího říšského protektora praděda rozepisuje obsáhle na dalších stranách deníku. Prohlídky a výslechy se stupňují. Mimo jiné zmiňuje, že se 10. června dozvídá o vyvraždění Lidic a od této chvíle raději své zápisky schovává.

Mnohokrát na pradědův statek přišla německá kontrola, zda nemají více, než jsou povolené samozásobitelské dávky. Praděda po takové kontrole píše: „Oddechli jsme si po takové prohlídce a za čas byla zase znova, na obilí, na brambory, na dobytek, drůbež, prasata a mléko a kontroly nebraly konce.“ Václav zažil několik bombardování Plzně, a popisuje i zničení lokomotiv v blízké vsi Mladoticích.

Zaujala mne ještě jedna příhoda na sklonku války z prosince 1944: „Hloubkaři řádili dále. Zatímco Jaroslav náš pod remízem s traktorem John Deere - Žondýřem - vláčel a tu se rozjíždějící hloubkař strojil k útoku na traktor. Tož nezbylo než jej nechati státi a utekl do lesa...

Do toho remízu jsme již před tím ukryli většinu strojů ze dvora, neb bylo lépe pro případ ohně mít stroje ze dvora venku. A tak stál pod smrky v zeleni samovazač, americký rozmetací 2V a travní vlečňáky, rozmetadlo hnojiv 4 m za traktor a jiné...“¹³⁶ Také množství potravin ze statku například mouku schovával, zakopával v konvích praděda u blízkých vsí či mezích. „Vždyť se nejednalo jen o nás, ale všechny naše spolupracovníky, o jejich výživu a pohonné látky k dalšímu provozu. Petrolej pro traktor byl v sudech zakopán v kompostě na zahradě, aby při požáru nezhoršoval hašení v budovách, benzin v plechovkách zakopaný apod.“

Václav vzpomíná na poslední měsíce války hlavně v Manětíně, kterým projíždí množství lidí. Německá armáda na ústupu nebo také stěhující se koncentráky: „Lidé stojí v hloučcích, mnozí zvláště ženy jim přinášejí jídlo a občerstvení, Češi se na ně usmívají přátelsky...“ Vracejí se sem také mladí hoši z práce „v Rajchu“.

V sobotu 5. května 1945 již se v Manětíně doslechli, že americká armáda útočí u Karlových Varů a Československá republika je znovu obnovena. Na tento popud se i zde

¹³⁶ Deník Václava Žalmana - rodinný archiv autora

začíná jednat proti německým spolupracovníkům a také se odzbrojuje německá armáda. Znovu je na úřadech vyvěšena československá vlajka a všechny podobizny a prapory starého režimu jsou ničeny. O událostech 6. května píše Václav: *„Praha v 9:10 hlásí: Všichni ozbrojenci hlásit se v kasárnách Jiřího z Poděbrad... Plzeň v 9:30 hlásí: Telefonní zaměstnanci nastoupiti ihned a zabezpečiti telefonní vedení... Horníci ze Zbůchu: nastoupiti ihned do práce, je nebezpečí zatopení šachet... O rozhlasovou budovu se bojuje dále. Ráno se hlásí: Zastaviti boj a vyjednávat! To Němci se zmocnili rozhlasu? Praha se odmlčela... Svobodná Plzeň hovoří: 6. 5. 1945 v 10:30 hodin.“* A dále zaznamenává posuny armád, převážně ruské.

7. května 1945 se americká armáda konečně dostává i do Manětína. Celé město vítá nadšeně své osvoboditele a raduje se z konce války. Praděda dále sledoval aktuální zpravodajství, ačkoliv všechna hlášení, jak sám poznamenal, zachytit nedokázal. Václav se spoluobčany také čistil okolí od posledních opevněných Němců. *„Z věže Žihelského kostela štěká kulomet... opatrně! Ale stále ke předu. Na dřevěných věžích u Odlez i jinde, naše hlídky ozbrojené s dalekohledy sledují okolí.... A zatím vzadu shluky občanů sledují a putují po letech zase přes protektorátní nyní již neplatné hranice dál.“*

Následujícího dne byla osvobozena Praha a pro Václava Žalmana stejně jako pro všechny Čechoslováky přichází nová éra.

4. VDĚK LIDOVÉ REPUBLIKY

Václav Žalman po válce navázal na svoji zemědělskou činnost. Pracuje na statku ve Velké Černé Hati, již beze strachu a kontrol a daří se mu. Bezpochyby by se mu také dařilo nadále, kdyby ovšem nepřišel zlom v podobě února 1948. Praděda má o své osobní zkušenosti tento záznam: „*Tři roky po válce avšak dosud není míru. Jako před 100 léty zrušení poddanství a jiná nařízení hýbala světem i dnes tomu tak. Únorové události? 22. února 1948 mluvil jsem naposledy o svobodě venkovského lidu a nabádal ku semknutí vesnice, která vždy zachránila národ před germanizací i jiným útlakem = v Litém v hostinci na okresní konf. strany.*

26. února byl jsem telefonicky hledán doma od ONV Kralovice. Čtvrtek a právě u Hospodářského družstva jsem byl jako tehdejší předseda, šel na ONV, kde jsem byl vyslýchán předsedou Karlovcem a dr. Pytlíkem ohledně 11 Menlichemek, které byly u nás jako cvičné zbraně pro Svaz brannosti, jehož byl Jaroslav vedoucím. V pátek večer, kde byl Jára i já zatčeni v kanceláři Jednotného Svazu u tajemníka Korzy, kde též byli bezpečnostní referent J. Koča, vrchní nově jmenovaný z Mladotic štábní Berka atd. Jára byl propuštěn po půlnoci z Manětína. Já s poštmistrem Jirochem z Nečtin a řiditelem škol Boháčem z Manětína odvedeni na četnickou stanici v Manětíně ve 3 hodiny ráno. A tam jsme byli hlídáni. Vrchní praporčík Šimek, praporčík Vitouš a praporčík Podzimek. Dále nás při této SNB hlídce hlídali střídavě členové Akčního výboru Manětínského vždy 2 hodiny jeden a to: dražeňský Korsa Václav a Koča, Kolenatý. 1) Karásek Václav (purkmistr, celní dozorce vězňů) 2) Leiblniger Josef (nynější předseda Manětín), Polevka - cestář, Záhora švec, zedník Stupka aj. Až druhý den večer v sobotu (kdy jsme mysleli, že nás pošlou domů - narychlo a potmě nás vezli autem zrzavý Eret a Podzimek do Plzně na Anglické nábřeží tzv. Gestapo, kde nás přejímal tajný úředník Lukáš.

O dalším nemohu dnes psát, a byl jsem propuštěn ve středu večer 3. března 1948 domů. Po pěti dnech! Nařízeno nic o arestu nemluvit!

V tomto roce byla provedena revize pozemkové reformy a ponechána nám výměra 50 ha. Potom za čas snížena na 15 ha a žádost Mirka v příděl 15 ha byla zamítnuta.

Dnem 15. října 1948 nám sděleno od ministerstva zemědělství, že vše zestátněno i s inventářem a 1. října předáno (14. 12. 1948). Řid. st. statků Chyšce - řid. Seidl.“

Václav dále píše, že se mu v Kralovicích známí vyhýbali. Od roku 1949 začíná pracovat jako farmář a patří nejprve pod Kralovice a následně Manětín. Praděda dostává

upozornění, že má nastoupit do dolů, čemuž se naštěstí vyhne. Následující rok pracuje praděda jako řidič nákladního vozu.

Rok 1953 znamenal pro Václavovu rodinu další stěhování, tentokrát se vrací zpět do domu č. p. 7 v Manětíně, kde se hlásil na místo správce již v roce 1917.(viz Příloha č. 42) Ani nepřítel komunistického režimu nemohla pradědu zlomit. Dále se podílí na množství aktivit v Manětíně a okolí, roku 1958 je předsedou včelařů a spolu s děkanem Františkem Wonkou (viz. Příloha č. 33) zakládá „Vlastivědné museum a Kruh přátel Manětína“. O rok později otevřel sbírky v zámeckém sále musea.

1. dubna 1965 nastupuje Václav Žalman jako lesní dělník v Rabštejně nad Střelou. Člověk, který kdysi dělal vrchního správce hraběte Lažanského, velkostatkář a aktivní člen mnoha spolků! Pradědův deník končí tímto zápiskem: „19. října píše básnička M. Schwarzová: „Když je Vám let sedmdesát není věru nad čím plesat!“ ...

Devatero řemesel už máte,

přes to ale nežebráte,

to přec není žádný klep,

Muzejník, fořt, drvoštěp...?

...a tím mne pohnula k tomu, abych toto si spočítal. Nakonec děkuji naší mamince i dětem, spolupracovníkům, za vše, neb se mnou leccos zkusila a za mne vedla vše, když jsem nebyl doma! A měla pravdu, přišli jsme o vše! Jen když jsme zdraví. 25. listopadu 1965. V. Ž.“

Po odchodu do důchodu působil praděda stále jako správce musea v Manětíně, kde pořádal různé přednášky a prohlídky. Umírá v Plzni 1. 7. 1980.

Václav Žalman se dožil 85 let. Se všemi překážkami a útrapami, kterým mu život přichystal, se dokázal vypořádat se vztyčenou hlavou. Jeho deník o tom vypovídá.

5. ZÁVĚR

Na začátku psaní této práce jsem o životních osudech svých pradědů věděla velice málo. O Petru Podrázkém jsem se vlastně dozvěděla úplnou náhodou. Babička se, vzhledem k tragické smrti, o tatínkovi příliš často nezmiňovala. Postupem práce a pročitání dobových materiálů jsem však zjistila mnoho zajímavých informací nejen o dané době, ale také o životě obyčejných vojáků. Je až s podivem, kolik strastí a nebezpečí museli Václav s Petrem prožít a přežít. Alespoň co se týče událostí první světové války. Nejednou mohli oba zahynout a jen díky šťastné náhodě je střela nezasáhla nebo zasáhla, ale ne smrtelně.

Meziválečné období pro oba muže znamenalo založení rodiny a její zaopatření. Bohužel do klidného života zasáhla druhá světová válka. Pradědové se coby bývalí legionáři a vlastenci aktivně zapojili do odboje. Petra však jeho odvaha dovedla až ke smutnému konci v KT Mauthausen.

Václav se po dobu války snažil dále hospodařit na statku ve Velké Černé Hati. Jeho soukromé úsilí však bylo po převratu v roce 1948 zmařeno. Bezprostředně po únoru 1948 ho SNB zatkla a týden držela ve vazbě. Následovalo zabavení majetku a vystěhování z Velké Černé Hati. Tyto problémy neodradily pradědu od jeho činnosti. Přes překážky nastoleného režimu působí stále aktivně v Sokolu, zastává vedoucí funkci správce musea v Manětíně a rozšiřuje jeho sbírky. Právě díky jeho podrobným a pečlivým vzpomínkám, které zaznamenal do svého deníku, jsem mohla lépe proniknout do rodinné historie. A bylo to pro mě velice osobní putování, při kterém jsem měla možnost poznat svoji rodinu ze zcela jiného úlu pohledu než doposud.

V roce 2014 si připomínáme stoleté výročí první světové války a neměli bychom zapomínat na obyčejné vojáky, kteří v ní bojovali a mnozí i padli, aby tím přispěli k vítězství a vzniku Československého státu.

Na své pradědy mohu být právem hrdá a doufám, že jejich osudy nebudou zapomenuty.

SUMMARY:

Goal of this diploma thesis is cover life of my great-grandfathers Petr Podrázký and Václav Žalman based on their personal diaries and notes. I focused mainly on First World War period which I am describing in first chapter. Both of these man had gone on Eastern Front in the Austro-Hungarian Empire army. Petr Podrázký had been captured and then as legionnaire of Czechoslovak Brigade, 2nd Rifle Regiment of Jiří z Poděbrad, he gone through whole Russian anabasis. He returned back to the homeland till a middle of 1920. In a contrast Václav Žalman underwent legionnaire training after constitution of new Czechoslovak Republic and he volunteered to defend Slovakia in times of Hungarian invasion in 1918-1919.

In following chapters I map destiny of great-grandfathers in the inter-war peace period and both fates in World War II and after-war life. These informations are just completing their fates influenced by legionnaire activity.

These two men have contributed to the constitution of independent Czechoslovakia and maintaining information about this period is important for the understanding of our history. We should still commemorate the life of Legionnaires and all their sufferings. We shouldn't remember only these great battles, but also personal confessions of soldiers, who made that truly happened. They contributed to our today's independent state with their own part.

Použité prameny a literatura:

Prameny:

Deník Václava Žalmana, fotografie, mapy, rodinný archiv autora (1914-1965)

DOLEJŠ, Václav. Připomínáme si život a práci těch, jejichž jména nesou kladenské ulice: Kdo byl Petr Podrázský?. *Kladenská záře*. 1987, XXXVII, č. 46.

Mauthausen Memorial Archives, Death register Mauthausen (Y/46)

Mauthausen Memorial Archives, Register (Y/50); Register of the political Department (Y/36); Death register Gusen (NARA RG 549)

SOKA Kladno, Sbírka dokumentace – Legionáři okresu Kladno (1905) 1914 – 2002, kap. VI: Různé, kart. 2, inv. č. 105, *Schéma historických momentů československých vojenských operací na Sibiři 1918-1919* (8 ks), Irkutsk (1919)

Streffleurovy vojesnké listy: Polní noviny. Ve Vídni, 1915, II., č. 25.

VÚA - VHA Praha, Sbírka kmenových listů, 2. střelecký pluk Jiřího z Poděbrad, deníky pluku (čs. legií v Rusku)

VÚA - VHA Praha, Sbírka legionářských poslužných spisů, Petr Podrázský, (nar. 1895)

Zápisník Petra Podrázského, fotografie, mapy, pohlednice, rodinný archiv autora (1915-1920)

Literatura:

BERDYCH, Václav. *Mauthausen: k historii odboje vězňů v koncentračním táboře* Mauthausen. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1959. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků, sv. 73.

Bolevec a okolí: (městské obvody Plzeň 1 a Plzeň 7 - Radčice, části Chotíkova, Ledec, Záluží, Třemošné, Zruč a Sence). Plzeň: Sdružení boleveckých rodáků, 2001, 343 s. ISBN 80-238-7629-5.

Cestami odboje: jak žily a kudy táhly čs. legie. Editor Adolf Zeman. Praha: Pokrok, 1926, 373 s.

FIDLER, Jiří. *Zborov 1917: malý encyklopedický slovník.* Vyd. 1. Editor Petr Hofman, Ivan Šedivý, Jan Galandauer. Brno: Jota, 2003, 158 s. ISBN 80-721-7209-3.

GREGOROVÍČ, Miroslav. *První československý odboj: Čs. legie 1914-1920.* Vyd. 1. Praha: H, 1992, 63 p. ISBN 80-854-6754-2.

HONZÍK, Miroslav. *Legionáři.* 1. vyd. Praha: Novinář, 1990, 127 p. ISBN 80-707-7552-1.

KEEGAN, John. *První světová válka.* 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2003, 383 s., [20] s. obr. příl. ISBN 80-729-1070-1.

Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920. Praha: Památník odboje, 1926, 230 s.

KRŮTA, Václav. *Českoslovenští legionáři. Okres Kladno.* Kladno: Státní okresní archiv, 2002, 189 s. ISBN 80-239-0590-2.

LIDDELL HART, Basil Henry. *Historie první světové války.* Vyd. 1. Brno: Jota, 2001, 503 s., [46] s. obr. příl. Military (Jota). ISBN 80-7217-164-X.

LITTLOCH, Karel. *Mauthausen, koncentrační lágr smrti: vzpomínky na léta 1941-42.* Vyd. 1. Praha: Ferdinand Horký, 1945, 132 s.

PICHLÍK, Karel, Bohumír KLÍPA a Jitka ZABLOUDILOVÁ. *Českoslovenští legionáři, 1914-1920.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1996, 282 p. ISBN 80-204-0580-1.

SAK, Robert. *Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*. Vyd. 1. Jinočany: Nakl. H, 1995, 174 p. ISBN 80-857-8786-5.

TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka: boje o Slovensko 1918-1920*. 1. vyd. Praha: Epocha, 2005, 260 p. Polozapomenuté války, sv. 3. ISBN 80-863-2868-6.

WARNER, Philip. *První světová válka*. 1. vyd. Překlad Jan Hrdina. Ostrava: OLDAG, 1997, 306 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-859-5428-1.

WINTER, J. *První světová válka: fakta, svědectví, souvislosti*. 1. vyd. Překlad Jaroslav Hrbek. Praha: Mladá fronta, 1995, 256 s. ISBN 80-204-0520-8.

ŽIPEK, Alois. *Válka národů 1914-1918 a účast českého národa v boji za svobodu*. Praha: Grafie, 1922. 209 s.

Elektronické zdroje:

1945 - 1918. *Právní předpisy ČR: upravující právní postavení církví a náboženských společností a další související otázky* [online]. Praha, © 1999, 2000 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z2.htm>

ABZ slovník cizích slov [online]. © 2005–2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

Admirál Alexandr Vasiljevič Kolčák. *Válka.cz* [online]. 5. 1. 2011 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/22097>

Bitva u Custozy (1866). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Custozy_\(1866\)#Po_bitv.C4.9B](http://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Custozy_(1866)#Po_bitv.C4.9B)

Broněvik. *Leccos* [online]. © 2010 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://leccos.com/index.php/clanky/bronevik>

BRZOBOHATÝ, Drahomír. Vojenská služba. In: Genebáze [online]. 2005 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.genebaze.cz/dv/voj/Vojenska_sluzba.txt

Československá obec legionářská [online]. © 2012 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.csol.cz/>

Encyklopedie válečného zajetí a internace (EVZI) [online]. 2013 [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: <http://www.evzi.estranky.cz/>

František Josef I. Habsburský: Císař. In: *ŽivotopisyOnline.cz: Osobnosti, životopisy, společnost* [online]. © 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/frantisek-josef-i-habsbursky-1881830-21111916-cisar-ktery-byl-nejdele-na-rakouskem-trunu/>

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

Grigorij Michajlovič Semjonov. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Grigorij_Michajlovič_Semjonov

Hasal, Antonín. *Válka.cz* [online]. 19. 8. 2006 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/43501>

Chyšě – zámek. *Památky a příroda Karlovarska* [online]. Památky a příroda Karlovarska, © 2009-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz/chyse-zamek/>

Ivano-Frankovsk. *Ukrajina - země k navštívení* [online]. © 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.ukrajina-foto.estranky.cz/clanky/ivano-frankovsk.html>

Londýnská konference 1838-1839. In: *Elektronická encyklopedie historie* [online]. © 2008 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://ee.valka.cz/pages/udalost.php?id=835>

Menáž - význam slova. In: *Slovník cizích slov.net* [online]. © 2006-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.slovník-cizich-slov.net/menaz/>

Moskal. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Moskal>

Rozdělov. In: *Kladno_minulé: čtení nejen o uhlí a oceli* [online]. © 2007-2013 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.kladnominule.cz/pohlednice/rozdelov>

Slovník nespisovné češtiny. *Www.slangy.cz* [online]. Maxdorf, © 2006-2008 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.slangy.cz/SNC_Ukazky.html

Slovník.sk [online]. © 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=exec%C3%ADrka>

ŠTINDLOVÁ, Jitka. Ruské slovo „učastok“ a jeho český překlad. *Naše řeč: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR* [online]. © 2011 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=4564>

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. 1914 - 1945* [online]. Vyd. 1. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998, 102 s. [cit. 2014-03-21]. ISBN 80-901-8785-4. Dostupné z: http://www.scvp.eu/downloads/Dejiny_volynskych_cechu_2.pdf

Seznam příloh:

Příloha 1 <i>Petr Podrázký fotografie</i>	I
Rodinný archiv autora	
Příloha 2 <i>Petr Podrázký s 3. rotou 2. čs. střeleckého pluku</i>	II
Rodinný archiv autora	
Příloha 3 <i>Rodina Petra Podrázkého (1941)</i>	II
Rodinný archiv autora	
Příloha 4 <i>Evidenční karta Petra Podrázkého</i>	III
VÚA - VHA Praha, Sbíрка legionářských poslužných spisů, z KLEGU, Petr Podrázký, (nar. 1895)	
Příloha 5 <i>Demobilizační záznam Petra Podrázkého</i>	IV
VÚA - VHA Praha, Sbíрка legionářských poslužných spisů, z KLEGU, Petr Podrázký, (nar. 1895)	
Příloha 6 <i>Jedna z básní ze zápisníku Petra Podrázkého</i>	V
Rodinný archiv autora	
Příloha 7 <i>Vyznamenání 1, Válečný kříž</i>	VI
Rodinný archiv autora	
Příloha 8 <i>Vyznamenání 2, Medaile vítězství</i>	VII
Rodinný archiv autora	
Příloha 9 <i>Vyznamenání 3, Revoluční medaile</i>	VIII
Rodinný archiv autora	
Příloha 10 <i>Osobní mapa pohybu Petra Podrázkého na Východní frontě</i>	IX
Rodinný archiv autora	
Příloha 11 <i>Mapa pohybu Petra Podrázkého na Východní frontě I</i>	IX
Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/	
Příloha 12 <i>Mapa pohybu Petra Podrázkého na Východní frontě II</i>	X
Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/	
Příloha 13 <i>Mapa pohybu Petra Podrázkého na Východní frontě III</i>	X
Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/	
Příloha 14 <i>Mapy pohybu Petra Podrázkého na Sibíři</i>	XI
Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/	

Příloha 15 <i>Mapa pohybu Petra Podrázkého při návratu do vlasti</i>	XII
<i>Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/</i>	
Příloha 16 <i>Novinový článek, Kladenská záře (1987)</i>	XIII
DOLEJŠ, Václav. Připomínáme si život a práci těch, jejichž jména nesou kladenské ulice: Kdo byl Petr Podrázký?. <i>Kladenská záře</i> . 1987, XXXVII, č. 46.	
Příloha 17 <i>Ukázka ze zápisníku Petra Podrázkého</i>	XIV
Rodinný archiv autora	
Příloha 18 <i>Pomník padlým v Kladně - Rozdělově</i>	XVI
Rodinný archiv autora	
Příloha 19 <i>Ulice Petra Podrázkého, Kladno - Rozdělov</i>	XVIII
Rodinný archiv autora	
Příloha 20 <i>Broněviky</i>	XIX
Rodinný archiv autora	
Příloha 21 <i>Hřbitov Jekatěrinburg</i>	XXI
Rodinný archiv autora	
Příloha 22 <i>2. čs. střelecký pluk, Irkutsko</i>	XXII
Rodinný archiv autora	
Příloha 23 <i>Po boji u Trojicka</i>	XXIII
Rodinný archiv autora	
Příloha 24 <i>Most přes Volhu</i>	XXIII
Rodinný archiv autora	
Příloha 25 <i>Bajkal</i>	XXIV
Rodinný archiv autora	
Příloha 26 <i>Zabajkalská cesta</i>	XXIV
Rodinný archiv autora	
Příloha 27 <i>Lod' Nižnij Novgorod</i>	XXV
Rodinný archiv autora <i>Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920. Praha: Památník odboje, 1926, str. 201</i>	
Příloha 28 <i>Pohledy Petra Podrázkého z přístavů</i>	XXVI
Rodinný archiv autora	

Příloha 29 <i>Prapor 2. čs. střeleckého pluku</i>	XXVII
Rodinný archiv autora <i>Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920</i> . Praha: Památník odboje, 1926, str. 7	
Příloha 30 <i>KT Mauthausen</i>	XXVIII
BERDYCH, Václav. <i>Mauthausen: k historii odboje vězňů v koncentračním táboře</i> Mauthausen. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1959. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků, sv. 73.	
Příloha 31 <i>Z Archivu Mauthausen</i>	XXX
Mauthausen Memorial Archives, Death register Mauthausen (Y/46); Register (Y/50); Register of the political Department (Y/36); Death register Gusen (NARA RG 549)	
Příloha 32 <i>Měsíční spotřeba československých legií</i>	XXXII
ŽIPEK, Alois. <i>Válka národů 1914-1918 a účast českého národa v boji za svobodu</i> . Praha: Grafie, 1922, str. 153	
Příloha 33 <i>Václav Žalman fotografie</i>	XXXIII
Rodinný archiv autora	
Příloha 34 <i>Prísaha Františku Josefu I.</i>	XXXV
Rodinný archiv autora	
Příloha 35 <i>Polní noviny, jediná mapa Václava Žalmana na frontě</i>	XXXVI
<i>Streffleurovy vojesnké listy: Polní noviny</i> . Ve Vídni, 1915, II., č. 25. - Rodinný archiv autora	
Příloha 36 <i>Ukázka z deníku Václava Žalmana</i>	XXXVII
Rodinný archiv autora	
Příloha 37 <i>Mapa odjezdu Václava Žalmana na Východní frontu</i>	XL
<i>Google maps</i> [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/	
Příloha 38 <i>Mapa postupu Václava Žalmana na Východní frontě</i>	XL
<i>Google maps</i> [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/	
Příloha 39 <i>Mapa postupu Václava Žalmana v Uhrách</i>	XLI
<i>Google maps</i> [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/	
Příloha 40 <i>Mapa postupu Václava Žalmana na Slovensku</i>	XLI
<i>Google maps</i> [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: https://maps.google.cz/	
Příloha 41 <i>Velká Černá Hať, 30. léta a současnost</i>	XLII
Rodinný archiv autora	

Příloha 42 *Dům č. p. 7, Manětín*.....XLIII

Rodinný archiv autora

Příloha 43 *Hrob Václava Žalmana v Manětíně*.....XLIV

Rodinný archiv autora

Přílohy:

Příloha 1 *Petr Podrázky fotografie*
Rodinný archiv autora

Příloha 2 Petr Podrázký s 3. rotou 2. čs. střeleckého pluku

Rodinný archiv autora
Petr Podrázký stojící druhý zprava.

Příloha 3 Rodina Petra Podrázkého (1941)

Rodinný archiv autora
Zleva: manželka Marie, syn Josef a dcera Libuše

Příloha 4 Evidenční karta Petra Podrázkého

VÚA - VHA Praha, Sbírnka legionářských poslužných spisů, z KLEGU, Petr Podrázký, (nar. 1895)

K

Čech-Slovák: příjmení Podrázký číslo 9.866
 Křest jm. původní Petr pravosl. otc. čestvo Frant.
 Den 6, měsíc 1, rok 95 a místo narození Klatov
 Domov. obec Štáry polit. okres Štáry
 Adresa na své rodiče a příbuzné Frant. P. Rodička u Klavna
 Číslo pl. v rak. arm. 56 p. pl. hodnost tamtéž
 Zaměstnání obuvník vzdělání sec. učev.
 Politická příslušnost ve vlasti (Sokol) sv. dom.
 Svoboden, ženat, vdovec, děti: 12/IV. 16 Alois
 Místo posledního pobytu v zajetí Monasterev R
 Zařazen do českoslov. vojska dne 11/VII. 1917 v Bobrujku R. č. 248415.
 Čís. pluku 2, roty 3 čes. voj. i hodnost v něm str.

Poznámky:
 Služební vykaz odeslán
 n. h. prop. č. p. pl. č. 9
 pod č. 121740.
 196/21 Rudolf

Vlastnoruční podpis: Podrázký Petr
 11/7/1917
 dom. l. o. 59. - 2 11/12/1920 Vis

Handwritten notes on the right side of the card:
 11/7/1917
 12/1/1920
 12/1/1920
 12/1/1920

7/7 1917 Příběh od Tomelohého konstruktivaci, ataniče a zapřan do cel. xdp. prop. 1 roty (R. č. 242315).

13/9 - " Ubyl na doplnění 2. str. pluku vymazan ze seznamu záp. prop. (R. č. 302314).

27/9 - " Příběh na peřině z cel. prop. zapřan do seznamu 2 pl. a 3 roty (R. č. 51452).

26/4 1919 Vytočupil z pím. kat. církve (R. č. 109235).

25/1 1920. Od 10/2 do 12/4 1920 evakuován 17. lod. transp. (1 transp. 2 pluku) na lodi "Nárij" vyzorodí do vlasti 12/7/20.

22/9 1920 Odeslán k provedení demobilizace dne 21/9 do Litoměřic (R. č. 1446317).

8/5 - " Demobilizován odeslán dne 23/9 demob. okr. vel. č. 8. Praha, vyřetnut ze seznamu pluku i roty (R. č. 1461310). Příb. na med. oči. 14/5 38 fol.

Leg. potvrzení číslo 61075 vydáno dne 13/6 1924
 od zařazení 1. čerence 1917 do 14. dubna 1920
 s úřednickým - mládežským průkazem Tršany Sp. 6 m fol.
 Demob. 23/9 1920 v Praze.

Handwritten notes at the bottom of the card:
 11/7/1917
 12/1/1920
 12/1/1920
 12/1/1920

Příloha 5 Demobilizační záznam Petra Podrázského

VÚA - VHA Praha, Sbírká legionářských poslužných spisů, z KLEGU, Petr Podrázský, (nar. 1895)

Policie z střeleckého pluku „Jirko z Poděbrad“
 střelecký pluk
 číslo z povolání
 3. ROTA

Jazyk
 francouzská
 italská
 ruská

Demobilizační záznam. 1330.

I. Údaje všeobecné.

Nynější vojenská hodnost	střelec	Jméno a příjmení	Podrázský ^{Petr}
Pluk, oddíl atd.	Čsl. pěš. pl. č. 2.	Den a rok narození	6. ledna 1895.
Prislušná domovská obec	Nivřany	Příslušný politický okres, země	Slavý, Čechy
Jest v legiích od	1. července 1917.	Održel v legiích vyznamenání	—
Zda ženat či svobodem	svobodem	Civilní zaměstnání	obuvník
Zda-li požívají příslušníci rodiny vyživovací příspěvky a kterou vyživovací komisí byly tyto přiznány	Vyživovací příspěvek od okr. vyživovací komise.		
Přesná adresa po propuštění (zem, politický okres, obec, ulice a číslo domu)	Kladno, díl Brezov, Čechy		

II. Údaje o vojenském poměru v bývalé rak.-uherské armádě.

Kdy odveden (kdy uznán u domobranecké přehlídky za schopna)	14. února 1915.
Kde a kdy nastoupil ve válce službu	15. března 1915 v Prahostuší
Kterému pluku, oddílu, ústavu atd. byl po nastoupení vojenské služby ve válce přidělen	pěš. pl. č. 56.
Kterému pluku, oddílu, ústavu atd. náležel, než upadl do zajetí, neb než opustil rak.-uherskou armádu	—
Jakou měl vojenskou hodnost	pěšák

III. Poznámka.

Plukovní lékař
nos. Dr. Nováček

Y Přísově, dne září 1920

menovaný stvrzuje, že hořejší údaje jsou správné.

Velitel 3. pol. roty
kapitán rus. leg. Nováček

Podpis velitele roty neb jeho zástupce.

IV.

1. Doplňovacímu okresnímu velitelství
2. Zeměbraneckému doplňovacímu okresnímu velitelství
3. Domobraneckému okresnímu velitelství č. 1.
4. 6. oddělení (legionářskému) předsidia ministerstva Národní obrany Praha-Hrad.

ad 1, 2 neb 3 by provedení demobilisace a propuštění podle ustanovení výnosu MNO, oddělení III. doplň. č. J. 40.000 ex 1919.
ad 4 na vědomí

Přísově, dne 20. 9. 1920

Velitel pluku služebně zaneprázdněn
v. č. kap. Hasal

Tiskárna MNO, v Praze.

Příloha 6 *Jedna z básní ze zápisníku Petra Podrázkého*

Zápisník Petra Podrázkého, rodinný archiv autora

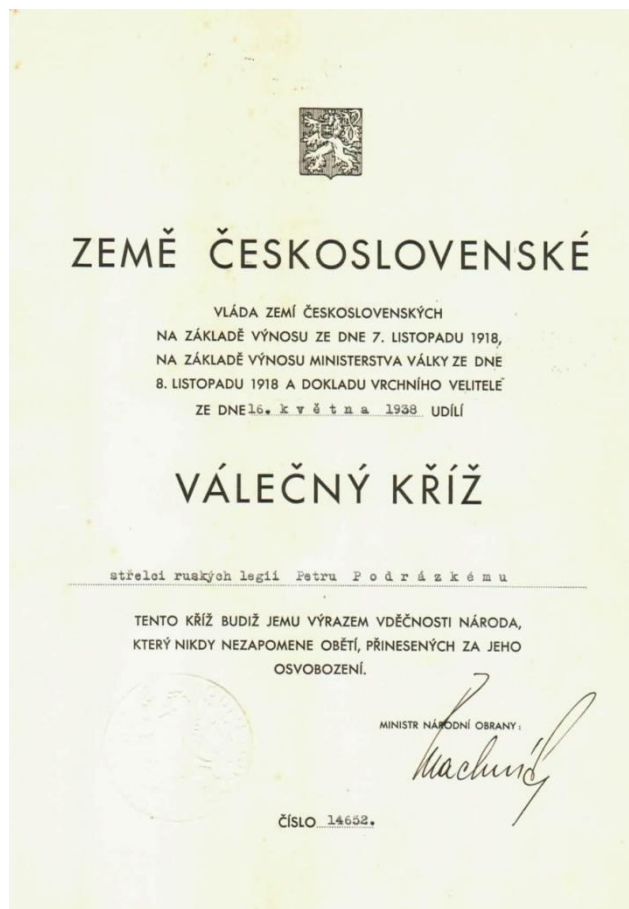
Vzpomínky na válečné pole

V tak dálném kraji jest mnoho vzpomínání,
na otce své i matky, když neví, jestli pak se vrátí – zpátky?
Těž i mnoho sester je, které srdce své povzbuzují
a do toho dálného kraje vzpomínky na bratry a miláčky posílají.
A my chrabří mladí hoši musíme chránit svoji zem
by přinutili jsme nepřítel, aby vrátil nám krásný den.
A což naši starší vojíni, kteří mají již své rodiny?
Museli jsem s nimi též postavit se v boje řež,
pro něj truchlí žena Češka a třeba i dítky též.
Neví však nic určitého jestli se jim vrátí zpět.
Po dlouhém jsou tomto čase, obdrží do své ruky list,
že její muž padl v boji a nevrátí se nikdy víc.
I všichni též rodičové prosí a doufají v Boha,
by ochránil jejich syny a vrátil jim je do domoviny.
Ani které po krátkém čase obdržeje smutnou zvěst,
že jejich syn milovaný mrzák neb raněný jest.
A mladší bratři, kteří zbyly doma, nastanou jim také těžké doby,
neboť až budou mít vrchol let, jsou povoláni do záloh hned.
A tak to jde do neurčita, než nastane ta klidná doba
a již všichni mužského pohlaví stojí v přeukrutném boji.
Neví, kdy bude skončen.

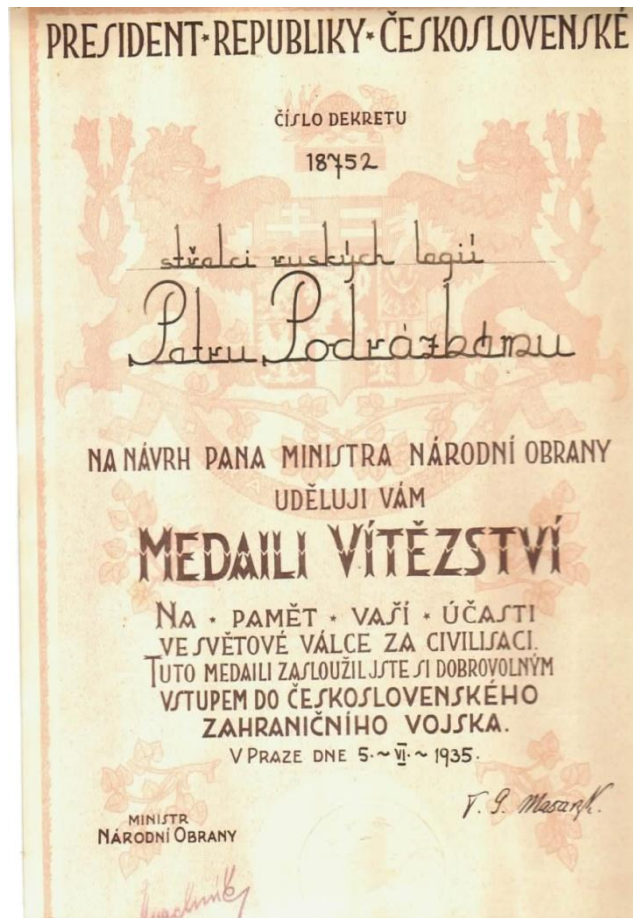
Skládal dne 21. května 1915 odpoledne, když v dekunku ležel a do vzpomínání se dal.

Příloha 7 Vyznamenání 1, Válečný kříž

Rodinný archiv autora

Příloha 8 Vyznamenání 2, Medaile vítězství
Rodinný archiv autora

Příloha 9 Vyznamenání 3, Revoluční medaile
Rodinný archiv autora

Příloha 10 Osobní mapa pohybu Petra Podrázkého na Východní frontě

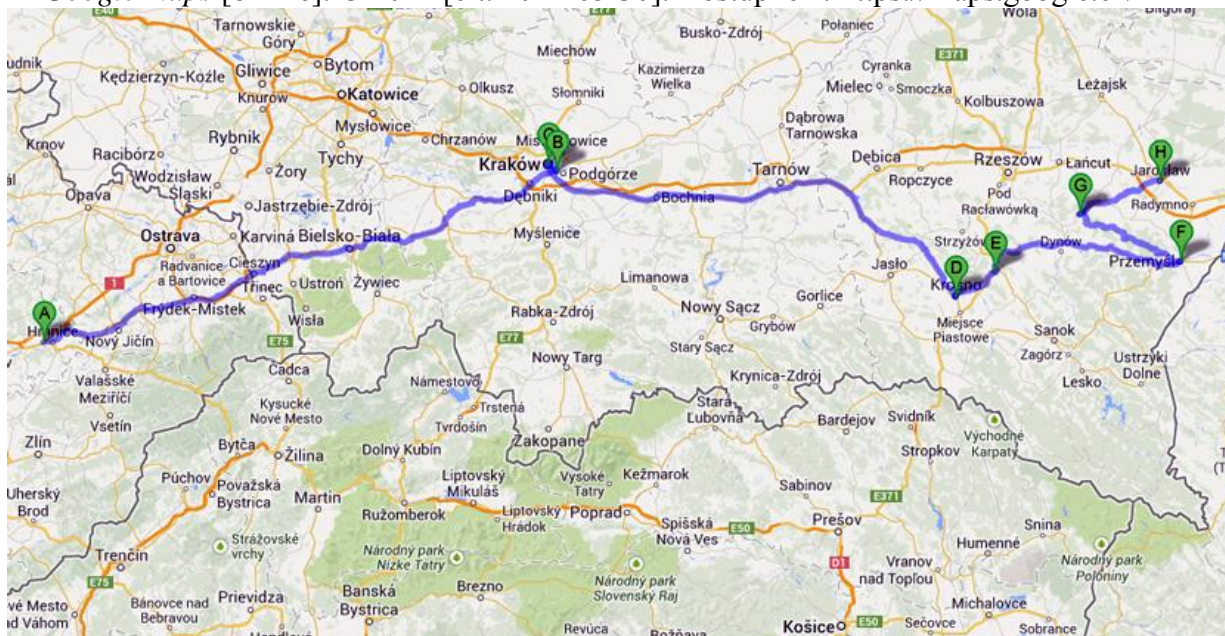
Rodinný archiv autora

Tužkou zde Petr Podrázký vyznačil cestu:
Krakov - Řešov - Zólkiew - Brest - Lvov - Bučač

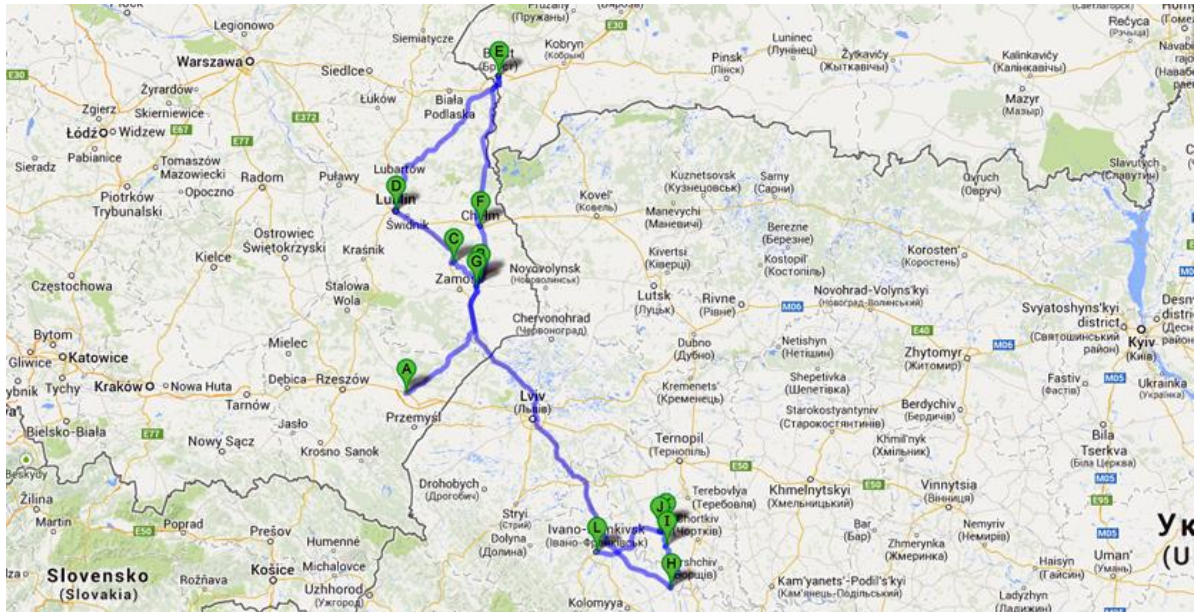
Příloha 11 Mapa pohybu Petra Podrázkého na Východní frontě I

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

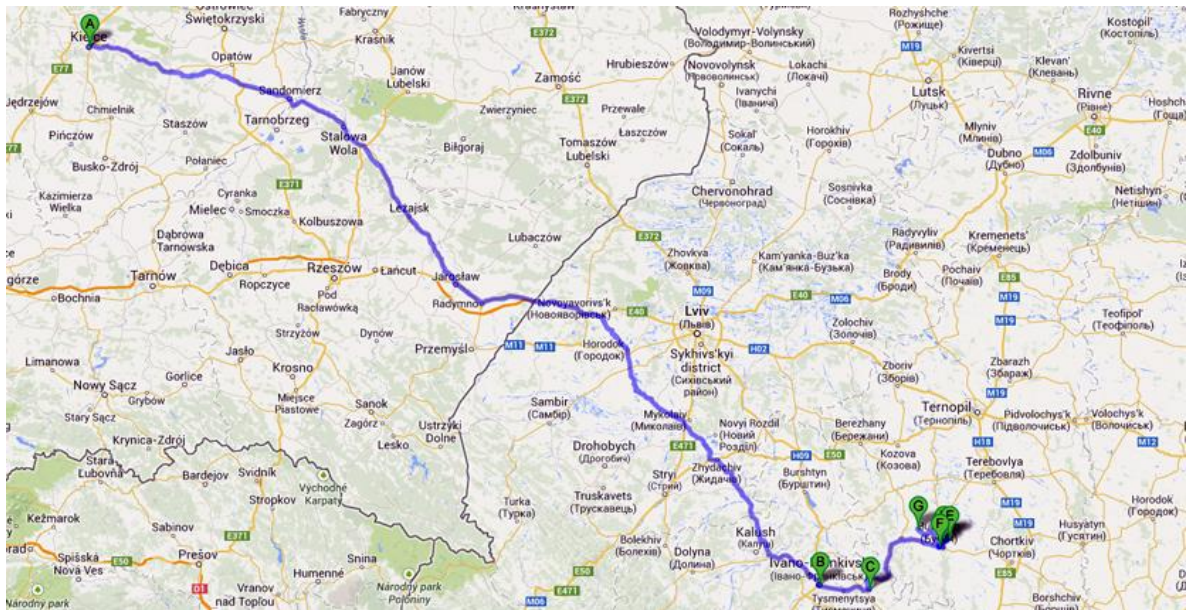
Příloha 12 Mapa pohybu Petra Podrázkého na Východní frontě II

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

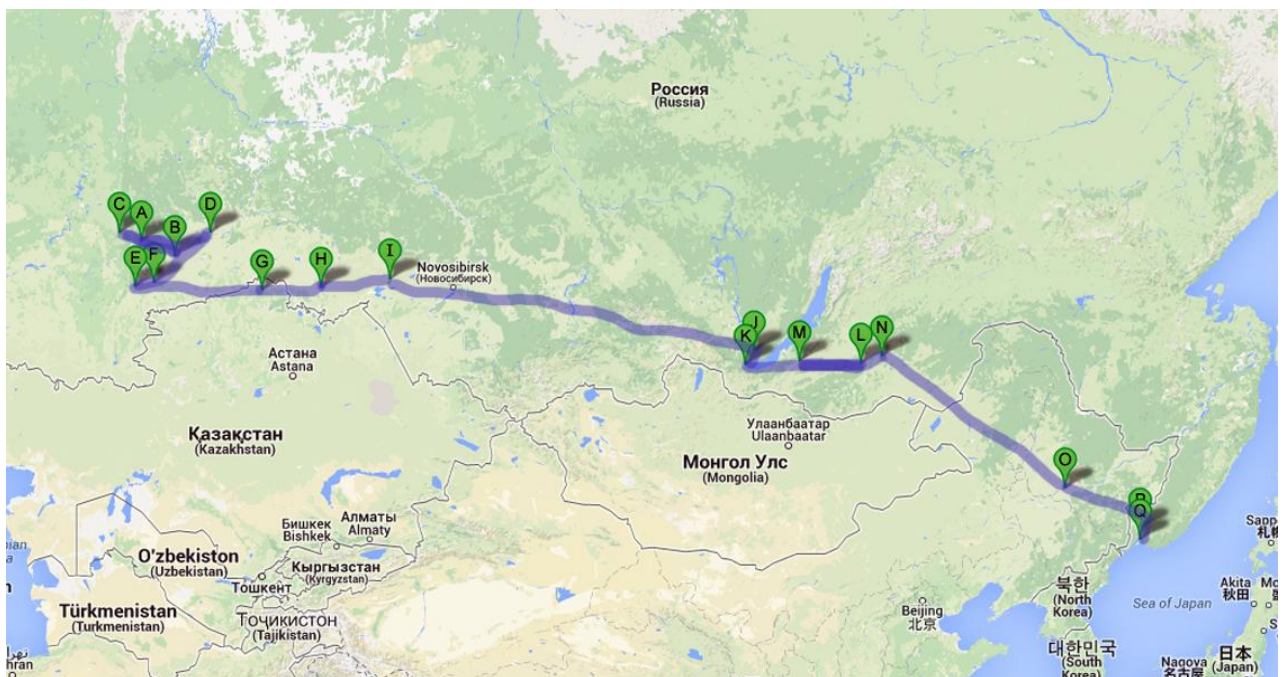
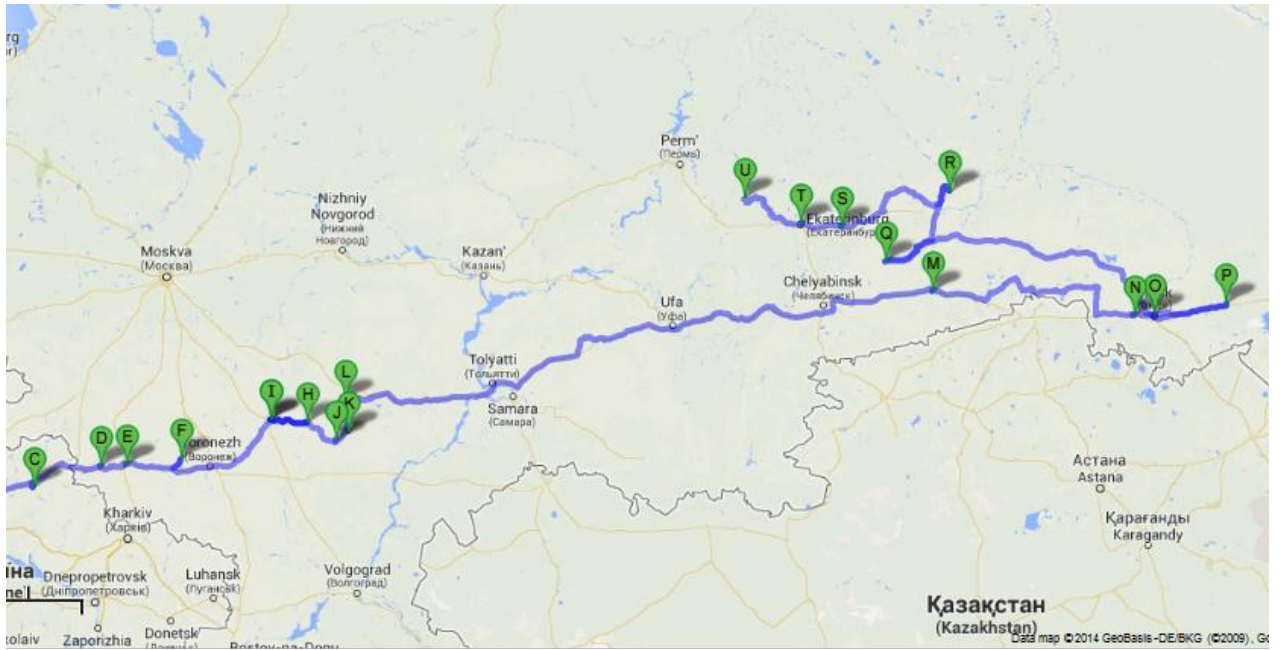
Příloha 13 Mapa pohybu Petra Podrázkého na Východní frontě III

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

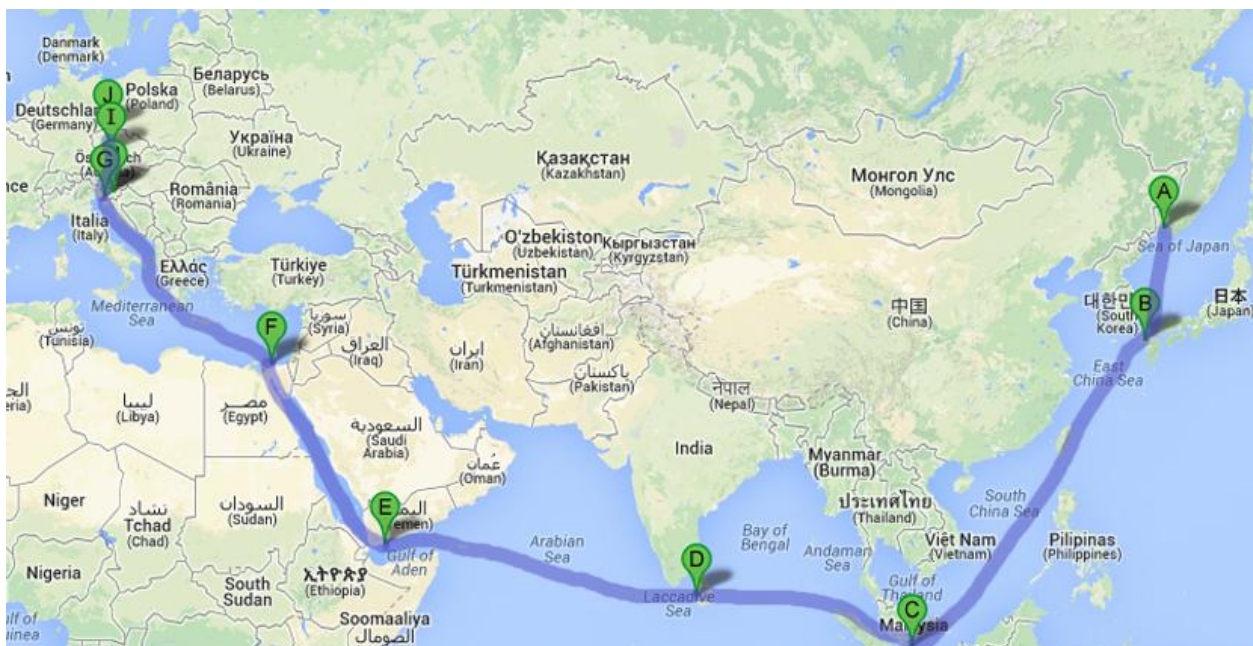
Příloha 14 Mapy pohybu Petra Podrázkého na Sibiři

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

Příloha 15 Mapa pohybu Petra Podrázkého při návratu do vlasti

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

DOLEJŠ, Václav. Připomínáme si život a práci těch, jejichž jména nesou kladenské ulice:

Kdo byl Petr Podrázský?. Kladenská záře. 1987, XXXVII, č. 46.

PŘIPOMÍNÁME ŽIVOT A PRÁCI TĚCH, JEJICHŽ JMÉNA NESOU KLADENSKÉ ULICE

Kdo byl Petr Podrázský?

První rozdělovská ulice, přiléhající k sídlišti Vítězného února, první ulice starého Rozdělova od obchodního domu Stréna, nese jméno Petra Podrázského. Ten,

i když se narodil v roce 1895 v rodině kladenského horníka, většinu života prožil v Rozdělově. Vyrostl v proletářském prostředí a vyučil se obuvníkem. Po vypuknutí první světové války byl povolán do ra-

kousko-uherské armády a odvelen na ruskou frontu.

Využil však první příležitosti a stal se ruským zajatcem. Po utvoření českých legií vstoupil do jejich řad. S nimi po delším pobytu v Čeljabinsku prodělal sibiřskou anabázi. Teprve v roce 1920 se vrátil do vlasti.

Nehledal žádné teplé místočko, ale vrátil se ke svému poctivému řemeslu. Zařídil si v Rozdělově ve Strnadově ulici malou sevcovskou dílnu. Opravoval boty rozdělovským havlířům a hutníkům a jejich ženám. Znovu se plně sžil s rozdělovským proletářským prostředím. Chodil k Chalupným cvičit do proletářské tělovýchovy, hrál kopanou za rozdělovskou Rudou hvězdu. Oženil se s dcerou horníka a založil rodinu s dvěma dětmi — synem a dcerou. S čím ale nepočítal, byl Bafa, který jako v mnoha jiných případech, zlikvidoval v roce 1925 i jeho obuvnickou živnost.

Ani tehdy neztratil P. Podrázský hlavu a našel si práci u ČSD. Začal krumplovat na vrchní stavbě, což byla ta nejtěžší práce. Po určitém čase se stal posunovačem ve stanici Kladno-Dubí.

Přišla fašistická okupace. Petr Podrázský, ačkoliv nebyl politicky organizován, vstoupil do boje proti fašistům. Při posunu uhlí z bý-

valé Majrovky a Ronovky, se stal spojkou a doručovatelem ilegálního Rudého práva a dalších tiskovin. Banda od mléka se stala prostředkem, kterým byly ilegální tiskoviny předávány.

Kladenské gestapo již v roce 1940 dělalo nádražní prohlídky, ale bez výsledku. Až v roce 1941 zachytilo stopu. Následovalo zatčení čtyř pracovníků nádraží. Petr Podrázský byl mezi nimi. Prošel kladenskou sokolovnu, Terezín a

Mauthausen. V prosinci 1941 život Petra Podrázského v Mauthausenu vyhlásil.

Byl to poctivý, spolehlivý a jak tvrdí pamětníci, i vážlivý dělník. Dvakrát bojoval za svobodu své vlasti. Právem nese rozdělovská ulice, ve které žil, jeho jméno.

Václav DOLEJŠ

■ Pozorný čtenář si jistě všiml malého rozdílu mezi jménem, které uvádí autor a jménem na tabulce, označující ulici. Pravdu má autor článku, nikoli ten, kdo dal tabuli zhotovit.

Kladenská
ZÁŘE

Příloha 17 Ukázka ze zápisníku Petra Podrázkého
Rodinný archiv autora

Příloha 18 *Pomník padlým v Kladně - Rozdělově*

Rodinný archiv autora

Pohlednice z roku 1920, pomník umístěn na Rozdělovské návsi.

Po druhé světové válce se pomník přesunul před ZŠ Rozdělov. Byla k němu přidána i nová pamětní deska. Fotografie z roku 2014.

Příloha 19 *Ulice Petra Podrázkého, Kladno - Rozdělov*

Rodinný archiv autora

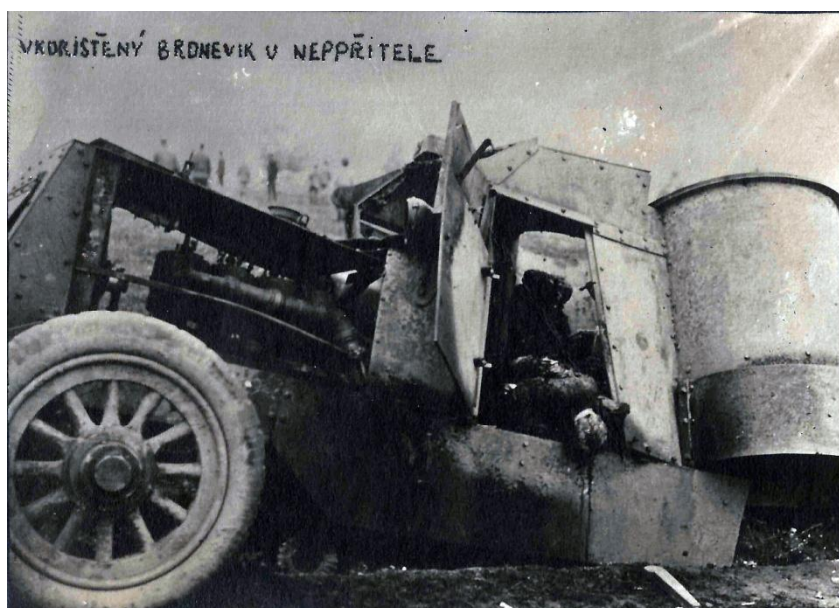
Původní podoba příjmení pradědy byla „Podrázký“. S přepisem do jiných jazyků ale docházelo ke komolení a vznikl tím tvar „Podrázský“. V pramenech se vyskytují obě psané formy, stejně jako je můžeme vidět zde.

Příloha 20 Broněviky
Rodinný archiv autora

Naš první Broněviky.

VYKORISTĚNÝ BRONĚVIK V NEPŘÍTELE

Příloha 21 *Hřbitov Jekatěrinburg*
Rodinný archiv autora

Příloha 22 2. čs. střelecký pluk, Irkutsko
Rodinný archiv autora

Příloha 23 *Po boji u Trojicka*

Rodinný archiv autora

Příloha 24 *Most přes Volhu*

Rodinný archiv autora

Příloha 25 Bajkal
Rodinný archiv autora

Příloha 26 Zabajkalská cesta
Rodinný archiv autora

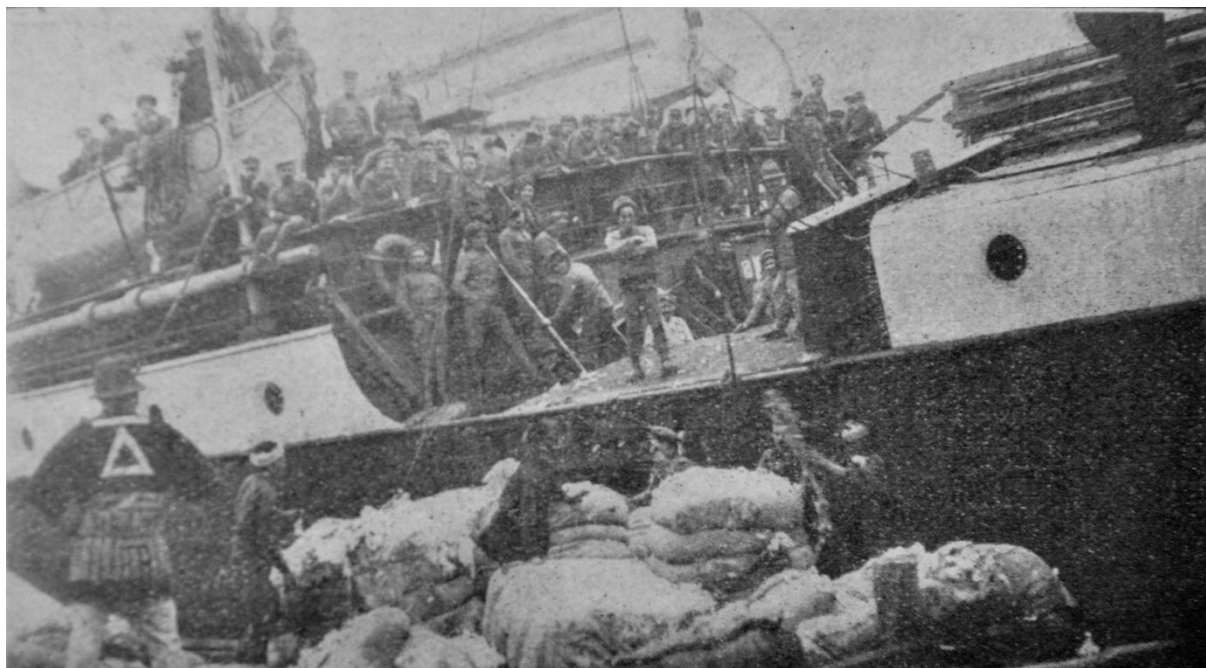

Příloha 27 *Lod' Nižnij Novgorod*
Rodinný archiv autora

Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920. Praha: Památník odboje, 1926, str. 201

Lod' „Nižnij Novgorod“ v japonském přístavu

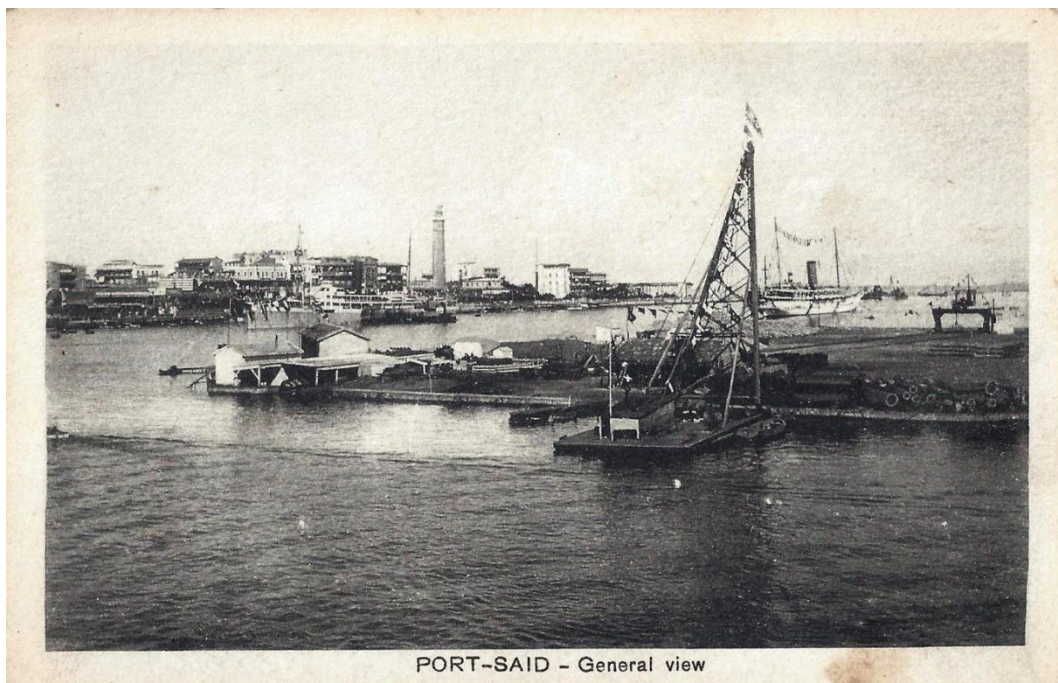
Příloha 28 *Pohledy Petra Podrázkého z přístavů*

Rodinný archiv autora

Karatsu, Japonsko

Port-Said, Egypt

Příloha 29 *Prapor 2. čs. střeleckého pluku*
Rodinný archiv autora

Kronika 2. československého střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad 1916 - 1920. Praha:
Památník odboje, 1926, str. 7

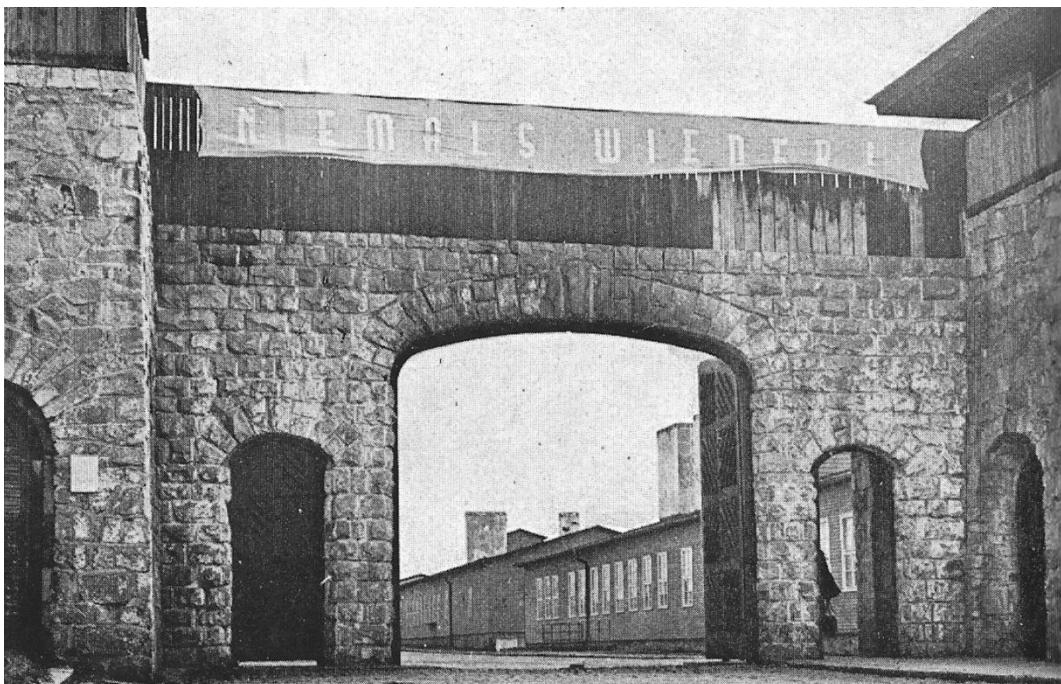
Příloha 30 KT Mauthausen

BERDYCH, Václav. *Mauthausen: k historii odboje vězňů v koncentračním táboře*
Mauthausen. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1959. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických
bojovníků, sv. 73.

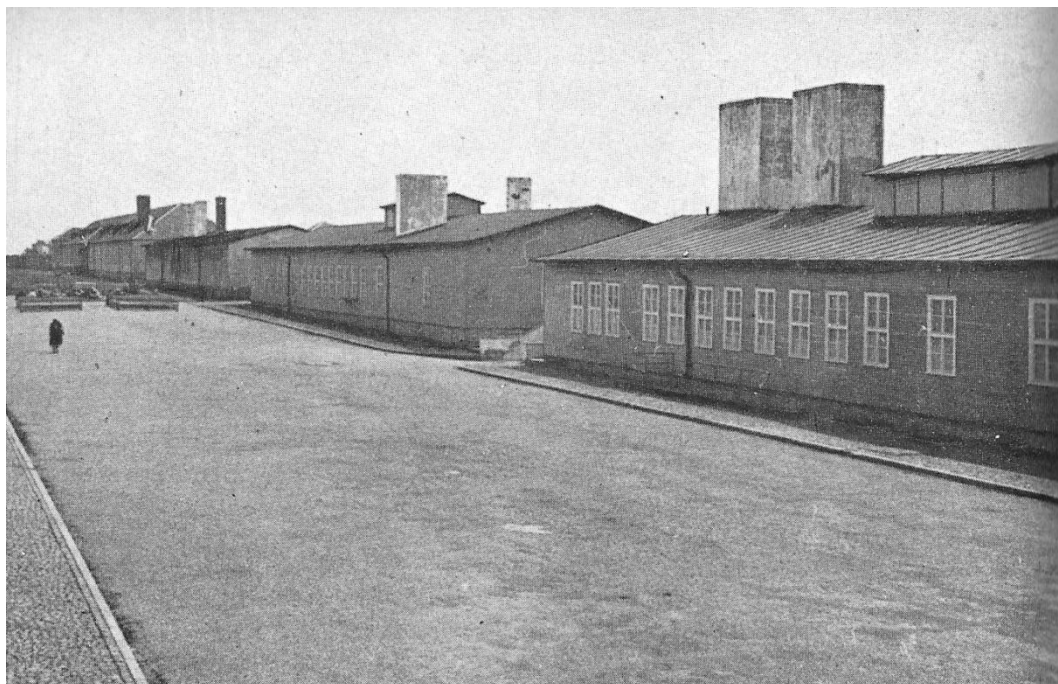
Pohled na město Mauthausen

Brána KT Mauthausen, vpravo kuchyně a prádelna vězňů.

Táborové náměstí - apelplac.

Schodiště do lomu, 186 schodů.

Příloha 31 Z Archivu Mauthausen

Mauthausen Memorial Archives, Death register Mauthausen (Y/46); Register (Y/50);
Register of the political Department (Y/36); Death register Gusen (NARA RG 549)

REPUBLIK ÖSTERREICH
BUNDESMINISTERIUM FÜR INNERES
SEKTION IV-SERVICE UND KONTROLLE

mauthausen memorial
KZ-Gedenkstätte Mauthausen

Mauthausen Memorial Archives

BM.I, dept. IV/7

P.O. Box 100

Austria - 1014 Vienna

phone: +43-1-53126-3832

fax: +43-1-53126-3386

email: mauthausen-memorial@mail.bmi.gv.at

internet: <http://www.mauthausen-memorial.at>

official in charge: **Dr. Vallant**

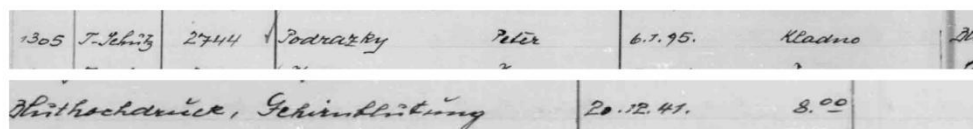
DVR: 0000051

file number: **3.500/3117-IV/7/11** (please refer to this file number when answering)

subject: information on the deportation of Petr Podrazky to the Concentration Camp Mauthausen

Dear Ladies and Gentlemen,

In response to your inquiry from April 7th 2013 the Mauthausen Memorial Archives can provide you with the following information:

Source: Death register Mauthausen (Y/46)

<i>name:</i>	Podrazky
<i>first name:</i>	Peter
<i>date of birth:</i>	6.1.1895
<i>place of birth:</i>	Kladno
<i>profession:</i>	<i>[unknown]</i>
<i>category or reason given for deportation:</i>	T-Schutz*
<i>prisoner number:</i>	2744
<i>date of committal to the C.C. Mauthausen:</i>	**
<i>date and place of death:</i>	Mauthausen, 20.12.1941
<i>Given cause of death:</i>	Bluthochdruck; Gehirnblutung***

comment: quotations from the original sources are indicated in bold letters.

sources: Register (Y/50); Register of the political Department (Y/36); Death register Gusen (NARA RG 549)

*„Schutz“ / „Schutzhaft“ (Prisoner in Protective Custody), „Politisch“ (Political Prisoner)

The Protective Custody“ (or „Schutzhaft“) was based on a decree for the protection of people and state from February 28th, 1933. As from January 25th 1938, the “Schutzhaft” was defined as a forced measure against persons who were supposed to pose a “threat to the security of

AMKO: s.G.

Kanzleiauftrag: Die Erl. erfolgt per E-Mail, die Beilagen verbleiben im Akt.

XXX

the people and the state". The "Schutzhaft" did not have any temporary limits and was removed from any legal control and possible legal objections.

** Due to the incomplete documentation of the early period of the concentration camp Mauthausen we are unable to provide more detailed information on the date of committal to the concentration camp Mauthausen. The above mentioned entry registers were drawn up without any dates of committal. The entry registers were drawn up in October 1942. The committal to the concentration camp Mauthausen must thus have been between the foundation of the concentration camp Mauthausen on August 8, 1938 and the date of death.

*** Please note that the given cause of death does not necessarily correlate with the actual reasons for the prisoner's demise.

The Mauthausen Memorial Archives hope that this information is of any help for you.

April 2013

Für die Bundesministerin (Federal Ministry of the Interior):

Mag. Anita Korp

AMKO: s.G.

Kanzleiauftrag: Die Erl. erfolgt per E-Mail, die Beilagen verbleiben im Akt.

Příloha 32 *Měsíční spotřeba československých legií*

ŽIPEK, Alois. *Válka národů 1914-1918 a účast českého národa v boji za svobodu*. Praha: Grafie, 1922, str. 153

Položka	Množství (pud ¹)	Hodnota
Mouka	62 528	1 750 800
Čaj	246	24 600
Káva	468	74 900
Cikorka	52	11 500
Cukr	8 234	642 300
Maso	26 250	3 330 000
Salám	2 625	380 700
Rýže	2 500	47 500
Kroupy	3 750	127 500
Luštěniny	4 125	112 200
Zelí	1 875	46 900
Makarony	750	48 700
Máslo	7 843	1 725 500
Sýr	3 000	405 000
Sůl	3 875	10 700
Ocet	121	48 400
Zelenina suchá	1 937	193 700
Koření	382	70 900
Cibule	3 390	220 400
Rajská jablička	968	116 200
Sušené ovoce	1 062	207 100
Povidla	625	156 300
Tabák	1 586	640 400
Mýdlo	1 812	217 500
Petrolej	1 247	18 700
Zápalky	18000 (krabiček)	9 900
Cigaretový papír	300 000 (knížek)	29 400
Celkem...		10 667 700

¹³⁷ 1 pud = 16 kg

Příloha 33 *Václav Žalman fotografie*

Rodinný archiv autora

Václav Žalman před odjezdem na frontu (1915)

S rodinou a přáteli.

Václav Žalman stojící třetí zleva, vedle něj manželka Božena. Synové zleva sedící Jaroslav a Miroslav zcela vpravo. (1936)

Zleva: děkan František Wonka a Václav Žalman

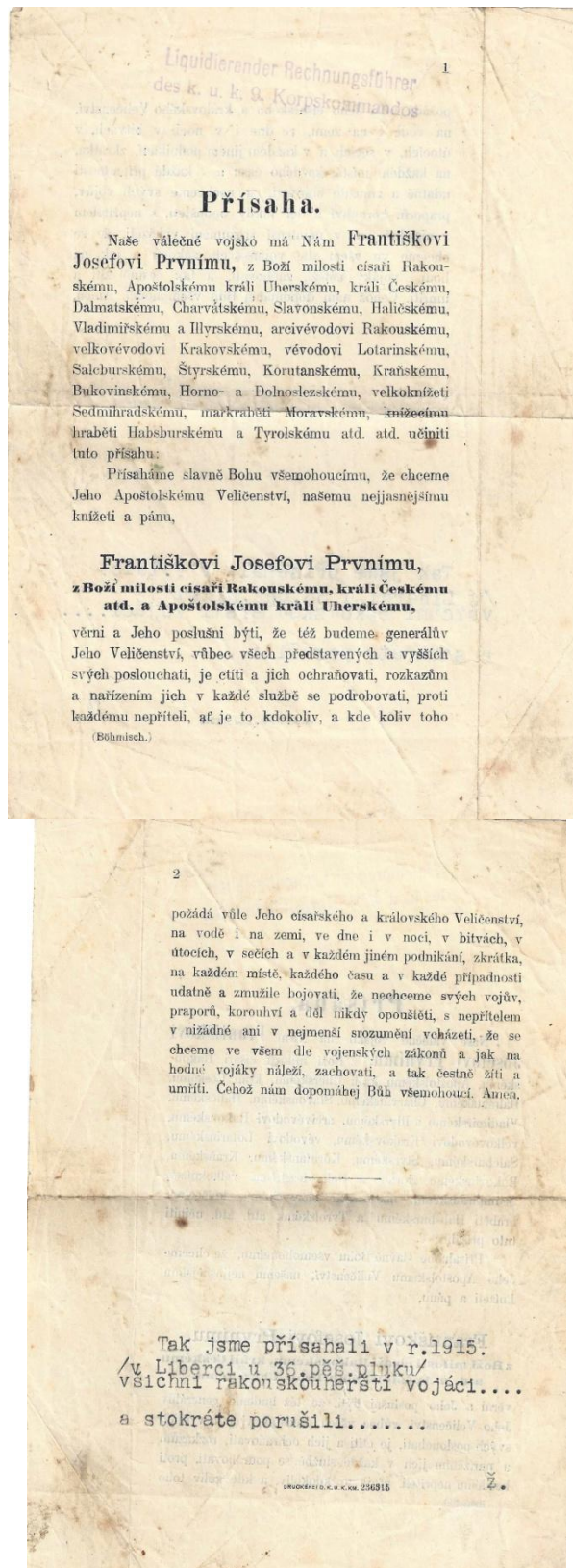
1

Václav Žalman s vnuky.
Zleva: Václav ml. a Jaromír

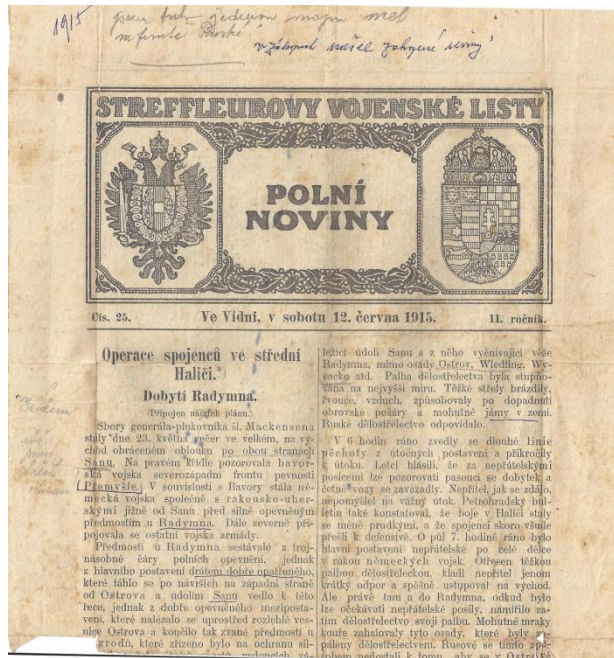

Příloha 34 *Přísaha Františku Josefu I.*

Rodinný archiv autora

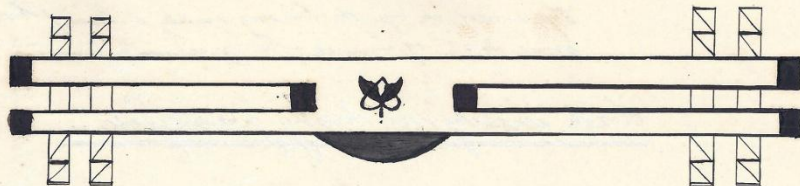

Příloha 35 *Polní noviny, jediná mapa Václava Žalmana na frontě*
Streffleurovy vojenské listy: Polní noviny. Ve Vídni, 1915, II., č. 25. - Rodinný archiv
 autora

Příloha 36 Ukázka z deníku Václava Žalmana
Rodinný archiv autora

38.

Ukudl se nik řířto. apráclst bucl
a líclstov řít. ocl pílcl v pol
len řítcl. líclclly koclclcl bucl
a líclclly mlcl ml mlclly pól pólclcl.

Coš řkavého se řěcl krajem
coš divokého hučí řclclly
coš řajmčclho vlcclcl ř mlcl
tot' Dack je doby dclcl. je vclclly.

A my tu řclclme řclcl tlccl
u řclcl v klclclm okclcl řclcl
a mlclly řclcl. tlcclclclml řclcl
clclcl mlclclcl řclclclclcl.

Umlclcl klclcl dclclclplný
řclclclcl řclcl mlclcl vlcclclcl řclclclcl
jclcl otclclcl mlclcl řclclcl řclclcl:
"Co ũslýřclml řclclcl - řclclcl?"

Fr. Štanclclcl pól vřclclclcl mlclclclclcl
v řclclml 1914.

Sláva Filsovi! 1918

Нарыков

Francis

Ja' syna pro vólku jsem nikdy
nezvolil!
vím proto, by volání méu psychou byla štěstím.
Kdo odvolá se dnes, zbaví do ruky své kámen?
aby jí zastřelil zas jiné matec syna?!

Je už ias nejvyšší by zbaví se volavil...
a jistě nikdy by už nezapláto voltek
jsem kdyby matek hlas se ozval do světa:
Ja' syna pro vólku jsem nikdy nezvolil!!

Právě u vývoje kámen vólky.
Karlín, červenec 1918

Od žijí Liskoslovceste

Na mrtvých jistě jede ruce
 aby se rozprálo jím jím ...

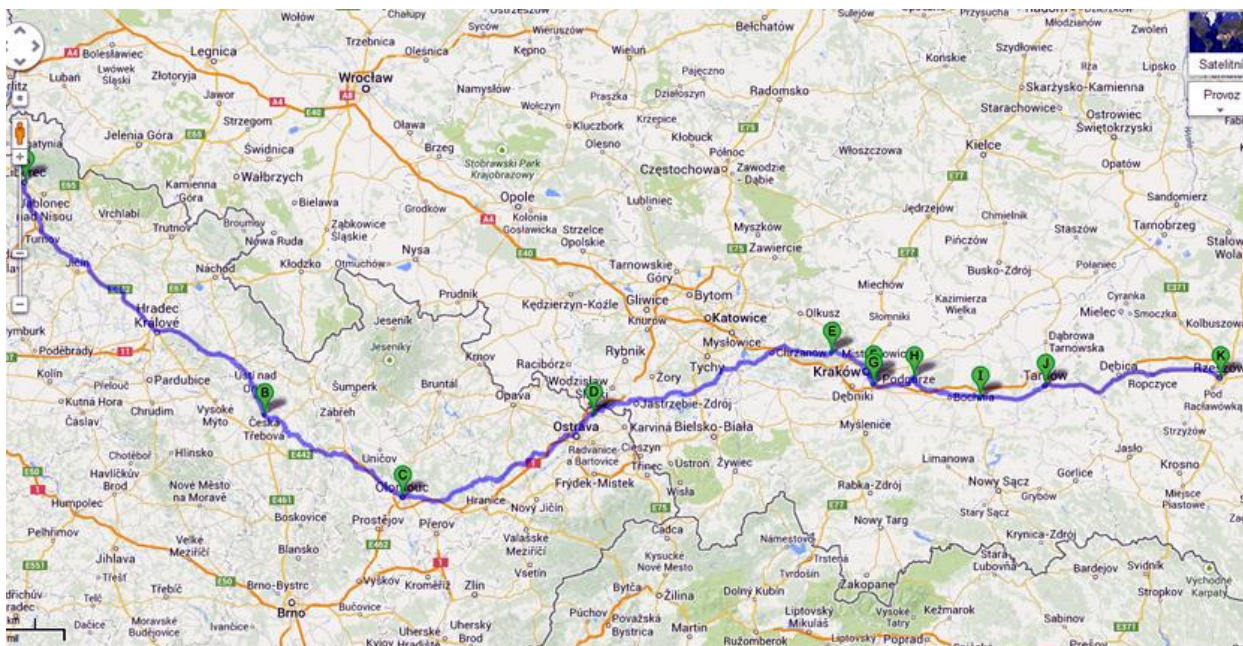
20. července 1915.

- (jítory) - rebelis k!

Všech časů náma jím na pochodu tu frontě. As kolem
 10-11 h. hrozu dopolední postavili jím se na louce
 kde postavily pyramidy a kroců a vše přistalo na
 místě dle rozkazu. Tak náma po různých krajích
 se své výhledy. Láma přišli - stouy nemu se stave-
 ti - as se 3 hod. na povol vůd vše na řadu, sbrali
 k noze a také stojíme v čestí postřelové - Stoující ruz-
 né povísti - je bolem rozpráti - jím gane je dle
 stamického jím na nás vyplašení, krajích dle stouj-
 budem postřelové ... Průs vše a vše - Setmělo se
 úplně; od 3 hod. stojíme proměněni nyní je dle
 večer; sborili jím konzervy neb vly vše se má
 nejedlo. Kuchyně vyhodila - stopi na vojáky; křivý, naše
 jím náma nás opřít - jím přistělení jím
 a také přistělení sami naše se stave setřívání
 asi 7-800 mužů - jím také to přistělení - jím
 bývalého výhledy, stoující, iškého jím jím
 měl mnoho a mnoho vypracování - jím veli-
 telus býval náma koncem jím "Kucolof", jím
 který měl se i jím dle stoující; vše jím ... Čiánsko-
 Štátský sb. jím jím říšského křivého Brown "křiv-
 " Pijový regimenter " jím, jím : "Čiánsko-
 jím" jím jím - jím stoující a vše nepo-
 měti výhledy jím stál gane čekají na jím
 tu jím; - rozpráti - - jím jím nebo se
 lemm má, dle stoující - jím křivky dle stoující
 naše dle stoující také jím, křivý, jím -
 A dle stoující jím naše naše, nás vše - od

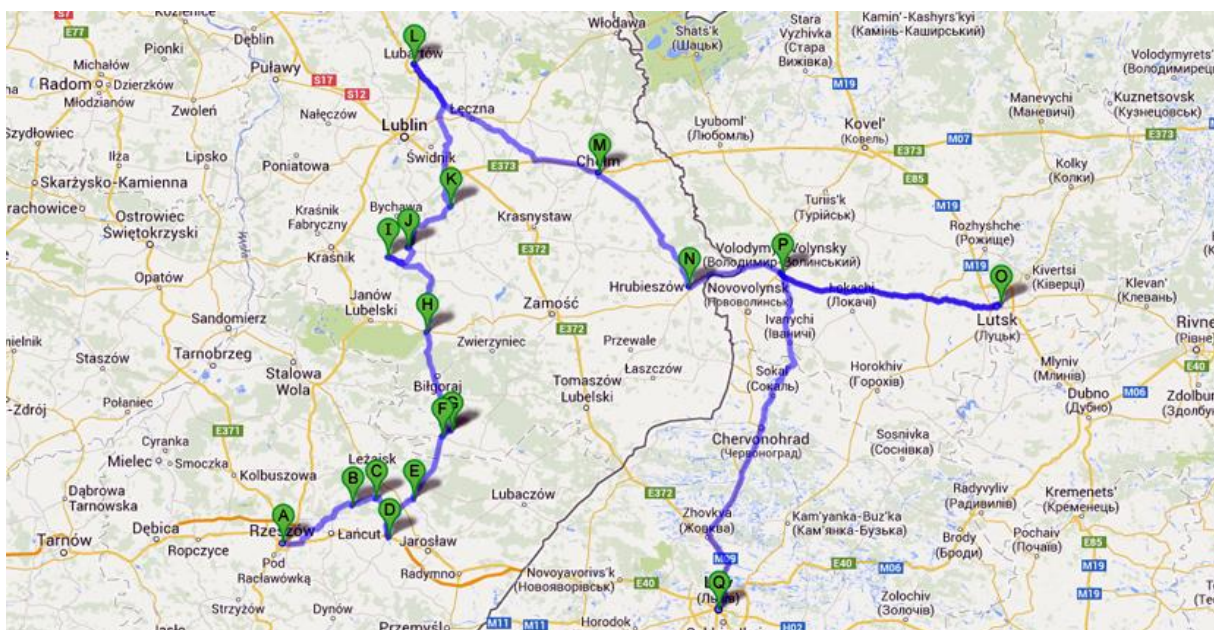
Příloha 37 Mapa odjezdu Václava Žalmana na Východní frontu

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

Příloha 38 Mapa postupu Václava Žalmana na Východní frontě

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

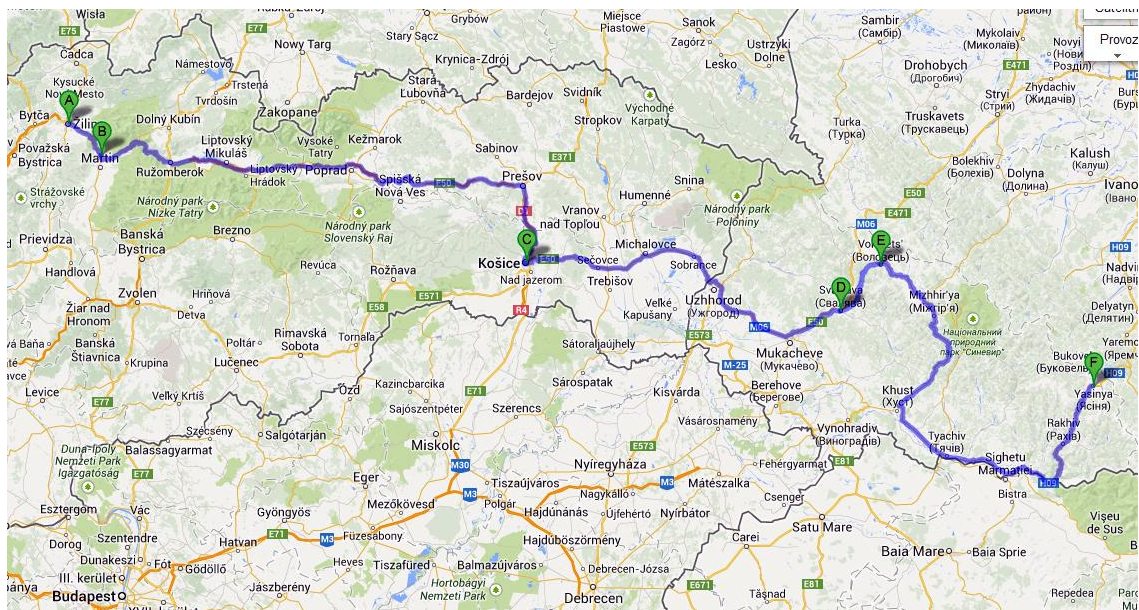
Příloha 39 Mapa postupu Václava Žalmana v Uhrách

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

Příloha 40 Mapa postupu Václava Žalmana na Slovensku

Google maps [online]. © 2014 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

Příloha 41 *Velká Černá Hať, 30. léta a současnost*
Rodinný archiv autora

Příloha 42 *Dům č. p. 7, Manětín*
Rodinný archiv autora

Příloha 43 Hrob Václava Žalmana v Manětíně
Rodinný archiv autora

